

JOURNAL OF SETTHAWIT REVIEW

วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์

ISSN : 2822-0994 (Online)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน, 2564)

Vol.1 No.1 (January-April, 2021)

JSR

ISSN : 2822 0994 (Online)

Journal of Setthawit Review

วารสารเสถียรวิทยปริทัศน์

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน, 2564)
Vol. 1 No. 1 (January-April, 2021)

วารสารเสถียรวิทยปริทัศน์

57 หมู่ 1 บ้านเขวาสี ต.แสนชาติ

อ.จันทรา จ.ร้อยเอ็ด 45000

โทร. 096 836 7800

E-mail: Setthawit138@gmail.com

กองบรรณาธิการ

• บรรณาธิการ (Editor)

พระมหาพิสิฐ วิสิษฐบุญโญ (สืบนิสัย), ดร.

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

• ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระพลากร สุ่มงคโล, ดร.

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

• กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.รัตน์ ปัญญาภา

: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

รองศาสตราจารย์ ดร.พิสิษฐ์ กอบบุญ

: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ โชควรรกุล

: มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์

: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี

: มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ดร.สัญญา เคนาภูมิ

: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ดร.สุธีศักดิ์ ฝอยสูงเนิน

: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ดร.ธวัชชัย ดุลยสุจริตกุล

: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

• ผู้จัดการวารสาร

นายสนั่น ประเสริฐ

เกี่ยวกับวารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์

นโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์ : วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์ มีนโยบายรับตีพิมพ์บทความด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์ กำหนดเผยแพร่ปีละ 3 ฉบับ

กระบวนการพิจารณาบทความ : บทความที่เผยแพร่จะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน โดยผู้ทรงคุณวุฒิจะไม่ทราบข้อมูลของผู้ส่งบทความ

ประเภทของบทความ :

1. บทความวิจัย
2. บทความวิชาการ
3. บทวิจารณ์หนังสือ

ภาษาที่รับตีพิมพ์ : ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร :

- วารสารกำหนดวงรอบการเผยแพร่ 3 ฉบับต่อปี ดังนี้
- ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน
 - ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม
 - ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

การติดต่อประสานงานและส่งบทความเผยแพร่ :

1. สอบถามรายละเอียดเบื้องต้น เช่น รอบการเผยแพร่ หนังสือตอบรับการตีพิมพ์ เป็นต้น โทร. 096 836 7800
2. การเตรียมต้นฉบับบทความ โหลดแบบฟอร์มบทความ และรายละเอียดการเตรียมต้นฉบับบทความ
3. ส่งบทความในระบบวารสาร <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/stw/>
4. สแกนไลน์ กลุ่มวารสารฯ เพื่อการติดต่อประสานงานเผยแพร่บทความ

บทบรรณาธิการ

วารสารเสถียรภาพปริทัศน์ เป็นวารสารด้านสังคมศาสตร์ เปิดรับบทความวิชาการ บทความวิจัย รวมทั้งบทวิจารณ์หนังสือ เปิดรับตีพิมพ์เผยแพร่บทความด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์ กำหนดเผยแพร่ปีละ 3 ฉบับ โดยบทความที่ส่งมาตีพิมพ์เผยแพร่กับวารสารจะได้รับการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ท่าน วารสารฉบับนี้เป็นวารสารปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564) นับว่าเป็นฉบับปฐมฤกษ์ ตีพิมพ์บทความทั้งสิ้นจำนวน 5 บทความ วารสารขอขอบคุณท่านทั้งหลายที่สนใจส่งบทความมาตีพิมพ์เผยแพร่กับทางวารสาร และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อบทความ วารสารมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปรับปรุงพัฒนาคุณภาพด้านวิชาการให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป ขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปญโญ (สืบนิสัย), ดร.
บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ศึกษาหลักความสำเร็จของเดล คาร์เนกี ผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนา	1
สังเวียน สาทาง	
วิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว	15
จันทร์ศิริ พลอยงาม	
การอุปมาด้วยไฟ (อัคคี) ในอัคคิขันธ์ปัฏมสูตร	25
พระครูสิริปัญญาภรณ์(สุธีร์ ตันโห)	
หลักสี่สัณณูตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท	39
ประยูร แสงใส	
ความสุขในมรรค 8	51
ทรงวิทย์ ปลัดศรี	

ศึกษาหลักความสำเร็จของเดล คาร์เนกี ผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนา

A Study The Law of Success of Dale Carnegie

Through The Viewpoint in Buddhism

สังเวียน สภาวง

Sangwian Saphang

อาจารย์บรรยายพิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

special lecturer of Mahamakut Buddhist University Sri Lan Chang Campus

E-mail: sangsapang@gmail.com

Received: 6 January 2021; Revised: 15 January 2021; Accepted: 22 January 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักความสำเร็จของ เดลคาร์เนกีและวิเคราะห์หลักความสำเร็จของ เดลคาร์เนกี ผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนา ตามหนังสือวิธีชนะใจมิตรและจูงใจคนซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์และอธิบายด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า เดลคาร์เนกี ใช้วิธีให้มนุษย์ก้าวไปสู่ความสำเร็จด้วยการชมเชยแทนการตำหนิทำให้ความผิดเป็นของง่ายที่จะแก้ไขกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันไม่พยายามโต้แย้งกับบุคคลอื่นกระตุ้นให้ผู้อื่นเกิดความต้องการที่จะทำตามท่านและปลุกความรู้สึกของคนให้เกิดความต้องการที่จะทำตามที่ท่านต้องการอย่างแรงกล้า จงเอาใจใส่อย่างแท้จริงต่อผู้อื่น และเป็นนักสนทนาที่ดี อย่าโทษคนอื่นผิด เพราะมนุษย์ทุกคนย่อมไม่เห็นความผิดของตนเอง วิพากษ์วิจารณ์โดยไม่ให้ผู้ใดเกลียด เพราะมนุษย์ทุกคนย่อมต้องการการยกย่องสรรเสริญด้วยกันทุกคน แนวทางของ เดลคาร์เนกีสอดคล้องกับหลักธรรมในพุทธศาสนาคือ การพูดจาด้วยความไพเราะและการยกย่องชมเชย พูดแต่สิ่งที่ฟังแล้วผู้ฟังสบายใจ การให้เกียรติผู้อื่นอยู่เสมอและไม่ด่าทอติเตียนคนอื่น พูดให้เขาเกิดกำลังใจ และรู้จักพิจารณาให้ความเมตตาและความกรุณา มีความอดทนฟังต่อเรื่องราวและปัญหาของผู้อื่นอย่างจริงใจ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้มีสอนในพุทธศาสนา แต่ เดลคาร์เนกี ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีทางการดำเนินชีวิตจริงของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย และนำมาปฏิบัติตาม

คำสำคัญ: หลักความสำเร็จ, เดล คาร์เนกี, มุมมองทางพระพุทธศาสนา

Abstract

The studies this research for the purpose of studying Dale Carnegie's law of success and analyzing Dale Carnegie's law of success through the viewpoint of Buddhism in accordance with How to Win Friends and Influence People, According to the book How to Win Friends and Influence People, which is consistent with the Buddhist principles in the Tripitaka, That is a qualitative study with an analysis and explanation using the descriptive analysis method.

A result of studying that know Dale Carnegie's practice, humans tend towards success with commendation instead of flaw, render erroneousness is easy redressing, incentive breed competition, Do not argue with others, incentivize others to practice what you want, and intensely awaken others' senses to the demand to practice what you want, take genuine care of others, and be a good conversationalist. Do not blame others for wronging you because humans are all without fault of their own and should not be criticized through the hatred of others because we all want adoration and praise. Dale Carnegie's approach is consistent with the Dhamma in the Tripitaka of Buddhism, which is to speak with eloquence and praise. To make the listener happy, the speaker must be specific, always honor others and do not blame others when they do wrong, encourage patience as they walk to their destination, consider showing kindness and graciousness to others when they do not understand us, including having patience and listening sincerely to the stories and problems of others, and understand that Dhamma has been taught in Buddhism, but Dale Carnegie has improved it for easy understanding and practice. It should not be mandatory for our people to follow the Dhamma in Buddhism for easy practice in daily life, but Buddhists should improve to align with the current pathway of life.

Keywords: The Law of Success, Dale Carnegie, The Viewpoint in Buddhism

บทนำ

การศึกษาปรัชญาแห่งความสำเร็จนั้น (Napoleon Hill's, 1928) เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์ เพราะว่ามันมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่เหมือนกับสัตว์สังคมอื่นๆ (ประเวศ ะสี, 2530) กฎของ อ็อก แมนดิโน คือ สร้างนิสัยที่ดี และจะยอมเป็นทาสของนิสัยนั้น นิสัยคือ การมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ เต็มไปด้วยความหวัง ความใฝ่ฝัน เดวิด เอ็มกูตริช บอกว่า สิ่งที่เป็นขั้นแรกที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จ คือ ทำงานด้วยความเพิลิตเพิลิน (รอล์ฟวอลโด, ปสงค์ อาสา แพลและรวบรวม, 2543) ปรัชญาแห่งความสำเร็จของ นโปเลียน ฮิลล์ มีด้วยกัน 15 ข้อคือ (Napoleon Hill's, 1928) (1) เป้าหมายสำคัญที่แน่นอน (2) ความเชื่อมั่นในตัวเอง (3) นิสัยประหยัดอดออม (4) ความคิดริเริ่มและการเป็นผู้นำ (5) จินตนาการ (6) ความกระตือรือร้น (7) การควบคุมตนเอง (8) นิสัยทำงานเกินเงินเดือน (9) บุคลิกต้องตาต้องใจ (10) ความคิดถูกต้องเที่ยงตรง (11) ความใจจดใจจ่อ (12) ความสามัคคี (13) ความล้มเหลว (14) ความใจกว้าง (15) กฎทองคำ (Ibid., p. 26-31) ส่วน การศึกษาวิเคราะห์ เคล็ดลับ หรือกฎแห่งความสำเร็จของ เดลคาร์เนกี เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจผู้วิจัยมาก เพราะว่ามันมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ศิลปะแห่งมนุษย์สัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมให้ไปสู่ความสำเร็จ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเผ่าพันธุ์

มนุษย์ และเหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบันที่มีความขัดแย้งสูงเดล คาร์เนกี กล่าวว่า ท่านไม่สามารถชนะการโต้แย้งเป็นอันขาด เพราะว่าการโต้แย้งมักจะจบลงด้วย ฝ่ายต่างเชื่อมั่นยิ่งขึ้นไปกว่าเก่าว่าตนเองเป็นฝ่ายถูกเดล คาร์เนกี ยังได้อ้างถึง พระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า เวร ย่อมไม่ระงับ ด้วยการจองเวร แต่ระงับด้วยความรัก (Dale Carnegie, 1982) บทความนี้ผู้ศึกษาเลือกศึกษาหลักความสำเร็จของเดล คาร์เนกี นักพูดนักสื่อสารระดับตำนาน ซึ่งมีรายละเอียดทั้งประวัติย่อและหลักความสำเร็จ ดังนี้

เดล คาร์เนกี กำเนิดในไรท์รัฐ มิสซูรี ในครอบครัวฐานะปานกลางค่อนข้างยากจน เดล เป็นคนที่ยืนและมีความทะเยอทะยาน เค้ายึดจ้างเก็บสตอเบอร์รี่ ตัดหญ้า หรือทำงานเกือบทุกอย่างเพื่อให้มีเงินมาเลี้ยงดูปากท้องตัวเอง สิ่งที่เดลให้ความสำคัญมากที่สุดในชีวิตการศึกษาแม้เดลจะขาดแคลนในด้านทุนทรัพย์แต่เขาก็ยังตะเกียกตะกายเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีการศึกษา เมื่อเดลมีอายุมากพอที่จะเข้าเรียนวิทยาลัยได้ เดลต้องขี่ม้าเดินทางไปกลับระหว่างไร่ของเค้ายับวิทยาลัยในทุกๆ วันที่เรียน เพราะถึงแม้ว่าค่าเช่าที่พักและค่าอาหารสำหรับการอาศัยในเมืองจะตกอยู่เพียงวันละ 1 เหรียญ แต่เดลไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะแบกรับค่าใช้จ่ายตรงนี้ได้

วิทยาลัยสเตต ที่เชอร์วูด คอลเลจ สถานที่ซึ่งเป็นที่ซึ่งเดลเป็นนักเรียนอยู่นั้น มีนักศึกษาทั้งหมด 600 คน เดล คาร์เนกีคนนี้เป็น 1 ในบรรดานักศึกษา 6-7 คน ที่ไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะกินอยู่ในเมืองได้นอกจากนั้นเสื้อของเคื่อก็คับตึงและกางเกงของเคื่อก็ีสั้นจนเกินไป เดลรู้สึกว่ตัวเคื่อก็ีมีปมด้อยและเคื่อก็ีไม่ชอบในสิ่งที่เคื่อก็ีเป็นอยู่ในตอนนี้ เคื่อก็ีต้องการได้รับการยอมรับเหมือนกับคนอื่นๆ แต่ในเมื่อชีวิตของเคื่อก็ีไม่ได้เปรียบพร้อมเหมือนคนอื่นๆ เดลจึงคิดสร้างสรรค์หนทางไปสู่ความเด่นดังในแบบของตัวเอง

เดล สังเกตเห็นว่ นักศึกษาที่ได้รับการยกย่องและมีหน้ามืตามักเป็นนักกีฬา, นักโต้วาทีหรือนักแสดงปาฐกถา เขารู้ตัวว่ตัวเคื่อก็ีไม่มีแววเป็นนักกีฬาที่เก่งกล้าได้ไม่ว่จะเป็นกีฬาชนิดใด ๆ ก็ตาม เดลจึงหันไปเอาดีทางด้านการพูด เคื่อก็ีเพียรพยายามอย่างหนักในการเตรียมพร้อมสำหรับการแข่งขันแสดงปาฐกถาในมหาวิทยาลัย เขาซ้อมการพูดทุกเวลาที่เคื่อก็ีสามารถ แม้แต่ตอนรีดนมวัวในฟาร์ม ตอนมัดหญ้าแห้งในโรงเก็บมั่ว แม้แต่ระหว่างทางไปกลับบ้านกับวิทยาลัยเคื่อก็ียังคงตั้งหน้าตั้งตาซ้อมทำหน้าซึ่งข้ง พร้อมกล่วว่จาเผ็ดร้อนตามบทพูดที่เคื่อก็ีร่างไว้ (Nuttakit Kundum, 2561) หนทางแห่งความสำเร็จของเดล คาร์เนกี ไม่ได้ราบรื่นนักโดยเฉพาะในช่วงแรกๆ จนบางครั้งเขาเกิดความท้อ แต่ด้วยความมุ่งมั่นพยายามจึงทำให้เขาสามารถเอาชนะอุปสรรคทั้งหลายได้ ประสบความสำเร็จตามความมุ่งมั่นตั้งใจในที่สุด

เดล คาร์เนกี กล่าวว่า เคล็ดลับยิ่งใหญ่ในการติดต่อกับผู้อื่น การที่จะให้ใครต่อใครทำทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่ทางเดียวเท่านั้นคือ การทำให้บุคคลผู้นั้น ต้องการ ที่จะทำเดล คาร์เนกี ยังค้นพบอีกว่ มนุษย์ร่ำน้นหิวกระหายที่จะได้รับการยกย่อง หรือความปรารถนาที่จะเป็นคนสำคัญ ในบางครั้งมนุษย์เรากลายเป็นคนป่วยหึ่งๆ ที่ไม่ได้ป่วย เพื่อหวังว่จะได้รับความเห็นอกเห็นใจและความเอาใจใส่ และเพื่อจะได้รับความรู้สึกเป็นคนสำคัญ (Ibid., p. 21) เขากล่วอีกว่ ผู้ที่ทำได้เช่นนี้ โลกทั้งโลกจะอยู่ข้างเขา ผู้ที่ทำได้จะเดินไปตามหนทางอันอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวการตกปลาย่อมจำเป็นที่จะใช้เหยื่ออันเหมาะสมกับปลานั้น ๆ ทำไมเราจะต้องพูดถึงแต่สิ่งที่เราต้องการ การกระทำเช่นนั้นเป็นลักษณะของเด็กดื้อๆ นี่เอง วิธีเดียวในโลกที่เราจะจูงใจผู้อื่นก็คื จงพูดถึงเรื่องสิ่งที่เขาต้องการ และบอกเขาว่าทำอย่ไรเขาจึงจะได้สิ่งที่เขาต้องการ (Ibid., p. 33)

จากการที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างต้น เดล คาร์เนกี ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าและธรรมะที่พระองค์ตรัสถึง เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร ปัญหาอยู่ที่ว่ เดล คาร์เนกี ใช้หลักธรรมใดบ้างในพระพุทธศาสนา ในการบรรลุความสำเร็จ และการเรียกวิธีสู่ความสำเร็จตรงกับหลักธรรมใดบ้างในพระพุทธศาสนา

กฎวิธีชนะมิตรและจูงใจเพื่อน เดล คาร์เนกี บอกว่ จงมีความปรารถนาแรงกล้าและตั้งใจจริงที่จะศึกษาจนเข้าใจ และแจ่มแจ้งต่อหลักมนุษย์สัมพันธ์ วิธีปฏิบัติเพื่อทำให้ผู้อื่นชอบท่าน จงเอาใจใส่อย่างแท้จริงต่อผู้อื่น จงเป็นนักฟังที่ดี จงสนับสนุนให้อีกฝ่ายหนึ่งคุยถึงแต่เรื่องของเขา สนทนาในเรื่องที่อีกฝ่ายหนึ่งสนใจ

จงทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกเป็นคนสำคัญ และจงทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ (Dale Carnegie, 1982) เขาได้กล่าวไว้อีกว่า มีกฎอยู่ข้อหนึ่งเกี่ยวกับมรรยาทของมนุษย์ซึ่งสำคัญกว่ากฎใดๆ ทั้งสิ้น เขาบอกว่าถ้าเราปฏิบัติตามกฎนี้ เราเกือบจะไม่พบกับความเดือดร้อนยุ่งยาก เราจะมีมิตรสหายอย่างล้นหลามและมีความสุขอยู่เป็นนิจ กฎข้อนั้นคือ จงทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกเป็นคนสำคัญ เพราะว่า ความปรารถนาที่จะเป็นคนสำคัญ เป็นสิ่งกระตุ้นเตือนอย่างรุนแรงที่สุดแห่งธรรมชาติของมนุษย์ (Dale Carnegie, 1982)

กฎมนุษยสัมพันธ์เหล่านี้ไม่ได้เป็นของใหม่ เป็นกฎเก่าแก่เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ (Ibid., p. 100-101) โดยนักปราชญ์ทั้งหลายเป็นผู้วางกฎมนุษยสัมพันธ์เหล่านี้ไว้ ซีโรแอสเตอร์ สอนเรื่องนี้แก่สานุศิษย์ซึ่งเคาร์ไฟฟ์ในเปอร์เซียเมื่อ 3000 ปีก่อน ขงจื๊อเทศนาเรื่องนี้ในประเทศจีน 2400 ปีมาแล้ว พระพุทธเจ้าเทศนาเรื่องนี้ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ 500 ปีก่อนพระเยซูเกิด คัมภีร์ของลัทธิฮินดูสอนเรื่องนี้มาก่อนนั้นอีก 1,000 ปี เมื่อ เดลคาร์เนกี กล่าวถึงลัทธิฮินดูในอินเดียสมัยก่อน เขาใช้หลักธรรมข้อใดบ้างในลัทธิฮินดูมาปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งมนุษยสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญเขาได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าอยู่หลายครั้ง

ทฤษฎีหรือแนวทางของ เดลคาร์ เนกี

วิธีการดุนให้มนุษย์ก้าวไปสู่ความสำเร็จนั้น เดลคาร์เนกี บอกว่าต้องให้รางวัลล่อใจ เขายกตัวอย่างของ ปีต บาร์ โลว์ นักเล่นละครสัตว์ และละครเร่ ซึ่งปีต บาร์ โลว์ เวลาฝึกหัดสัตว์ของเขาให้ทำตามสิ่งที่เขาต้องการ เขาจะใช้วิธีการชมเชยและให้รางวัลแก่มัน เดลคาร์เนกี บอกว่าทำไมเราไม่ใช้วิธีการเดียวกันกับ ปีต บาร์ โลว์ วิธีการนี้มาใช้กับมนุษย์ก็น่าจะได้ผลเหมือนกัน (Dale Carnegie, 1982)

1) ใช้การชมเชยแทนการตำ

เดลคาร์เนกี บอกว่า “ทำไมเราไม่ใช้คำชมเชยแทนการตำ การชมเชยในขณะที่การทำอะไรเล็กๆน้อยๆ ของคนอื่น การปฏิบัติเช่นนี้จะช่วยเป็นกำลังใจดัน ให้อีกฝ่ายหนึ่งก้าวหน้าและก้าวไปสู่ความสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นเป็นลำดับ” (Ibid., p. 278) “จงยกย่องสรรเสริญผู้อื่นแม้เขาได้ทำสิ่งใดๆ ดีขึ้นเพียงเล็กน้อยและยกย่องทุกครั้งที่เขาทำสิ่งใดๆ ได้ดีขึ้น จงเห็นพ้องด้วยน้ำใสใจจริงและยกย่องอย่างเต็มที่” (Ibid., p. 281) ข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการชมเชย ซึ่งเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายชอบ เพราะเป็นการทำให้เขามีความโดดเด่นจากคุณสมบัติที่เขามีอยู่หรือได้แสดงออกนั้น ทำให้เขามีกำลังใจที่จะทำสิ่งนั้นต่อไป

2) จงทำให้ความผิดเป็นของง่ายที่จะแก้ไข

การบอกคนอื่นว่าเขามีไหวพริบตามธรรมชาติ ในการที่จะทำสิ่งนั้นๆ อยู่แล้วเป็นการให้กำลังใจที่ดีเยี่ยมกับการที่เขาจะแก้ไขจุดบกพร่องของตัวเอง การที่บอกว่าเขาโง่หรือทึบในสิ่งโน้นสิ่งนี้ หรือเขาไม่มีพรสวรรค์ในงานนั้นๆ และที่เขาทำไปล้วนแล้วแต่ผิด เป็นการทำลายโดยสิ้นเชิงต่อสิ่งที่กระตุ้นให้เขามีความพากเพียรเพื่อทำสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น (Dale Carnegie, 1982) เราควรใช้เทคนิคที่ตรงกันข้าม จงมีความใจกว้างสนับสนุนให้กำลังใจแก่เขา จงกระทำในสิ่งที่จะส่งเสริมให้เขาเห็นว่าเป็นของง่ายในการปฏิบัติสิ่งนั้นๆ จงแสดงตนให้เขารู้ว่า ท่านมีความเลื่อมใสในความสามารถของเขา ความสามารถซึ่งเขามีแล้วแต่เขายังไม่ได้นำมาออกมาใช้ ผลก็คือเขาจะพยายามกระทำสิ่งนั้นๆ เพื่อเอาชนะมันแม้จะต้องใช้เวลาานเท่าใดก็ตาม เธอพูดว่า **คุณมีไหวพริบตามธรรมชาติต่อจังหวะดนตรีดีมาก** เขาจึงพยายามเรียนเต้นรำกับเธออย่างสุดความสามารถ และเขาก็มีกำลังใจ ความตั้งใจ ในการที่จะเรียนเต้นรำให้ดียิ่ง (Ibid., p. 238) ประเด็นสามารถศึกษาเปรียบเทียบได้จากอรรถกถาธรรมบทเรื่องจูฬปณก ซึ่งเหตุการณ์ตอนหนึ่งกล่าวถึงพระจูฬปณกถูกพระมหาปณกพระพี่ชายขับไล่เพราะเห็นว่าโง่เขลา ไม่อาจศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจและจดจำได้ แต่พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขด้วยการให้กำลังใจ ให้อยู่ในสำนักของพระองค์และทรงสอนกรรมฐานให้ตามจริตจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557)

3) กระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน

เมื่อทำอย่างไรก็ไม่เกิดผล ลองใช้วิธีนี้ดู วิธีที่จะทำให้คนเกิดมีมานะก้าวไปให้ถึงจุดหมายก็คือ **การกระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน** ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง การแข่งขันอันโสมมและต้องทุ่มเทเงินทอง แต่หมายถึงการกระตุ้นให้เกิดความปรารถนา ที่จะเป็นคนเก่งกล้ากว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ความปรารถนาที่จะเป็นคนเก่งกว่า การท้าทาย การแข่งขัน เป็นวิธีเดียวที่จะบันดาลผลอันแน่นอนในการหนุนให้มนุษย์เกิดความมานะ หรือความกระตือรือร้น **ความกระตือรือร้น** เป็นสภาวะอันหนึ่งของจิตใจที่กระตุ้นหรือเร่งเร้าคนเราให้ลงมือ ปฏิบัติต่องานที่อยู่ในมือ ความกระตือรือร้น มีบทบาทสำคัญต่อสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์เช่นเดียวกันกับน้ำมันเชื้อเพลิงที่มีผลต่อเครื่องจักร มันเป็นพลังผลักดันที่มีชีวิตซึ่งก่อให้เกิดการปฏิบัติ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือคนที่รู้วิธีกระตุ้นความกระตือรือร้นภายในจิตใจของคนอื่นๆ (Napoleon Hill's, 1928)

มีคนกล่าวว่า การให้เงินเดือนอย่างเดียวสามารถจะได้คนดีไว้ใช้ แต่ เดลคาร์เนกี เห็นว่าการแข่งขันต่างหาก นั่นคือสิ่งที่ผู้ได้รับความสำเร็จทุกคนชอบ การแข่งขัน การแข่งขันเป็นการเปิดโอกาสให้เขาแสดงความสามารถของเขา เป็นการเปิดโอกาสให้เขาพิสูจน์คุณค่าตัวของเขา เพื่อไปสู่จุดหมายแห่งการเป็นคนเก่งและชัยชนะ เนื่องจากเหตุนี้จึงได้มีการวิ่งแข่ง การแข่งขันกีฬาต่างๆ ตลอดจนการแข่งขันประเภทต่างๆ ทั้งนี้มาจากความปรารถนาที่จะเป็นคนเก่ง และความปรารถนาที่จะเกิดความรู้สึกเป็นคนสำคัญนั่นเอง ถ้าท่านต้องการจูงใจบุคคลอื่น บุคคลที่องอาจห้าวหาญ บุคคลที่มีสมรรถภาพ ให้คล้อยตามแนวความคิดของท่าน **ท่านจงพูดท้าทาย** (Dale Carnegie, 1982) ประเด็นนี้สามารถศึกษาเปรียบได้กับอรรถกถาธรรมบทเรื่อง อสทิตาน ซึ่งกล่าวถึงถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล พระนางมัลลิกาเทวี ถวายทานแข่งกับพสกนิกร (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557)

4) ท่านไม่สามารถชนะการโต้แย้ง

เดลคาร์เนกี กล่าวว่า ท่านไม่สามารถชนะการโต้แย้งเป็นอันขาด ท่านไม่สามารถชนะได้ก็เพราะถ้าท่านเป็นฝ่ายแพ้ ท่านก็จะแพ้ และถ้าท่านเป็นฝ่ายชนะ ท่านก็จะแพ้เช่นเดียวกัน ก็เพราะว่าถ้าท่านชนะท่านก็จะเพิ่มศัตรูขึ้นอีก เพราะท่านจะทำให้เขารู้สึกต่ำต้อยน้อยใจ ท่านจะทำลายความภาคภูมิใจของเขา เขาจะรู้สึกเจ็บใจต่อชัยชนะของท่าน

การใช้วิธีโต้แย้งจะไม่สามารถเปลี่ยนใจมนุษย์ได้เป็นอันขาด ถ้าท่านโต้แย้ง พูดให้เจ็บใจและเถียง ท่านอาจจะประสบชัยชนะในบางครั้ง แต่เป็นชัยชนะที่ว่างเปล่า ทั้งนี้ก็เพราะท่านไม่สามารถรับไมตรีจิตจากอีกฝ่ายหนึ่งได้ ดังนั้นท่านจงพิจารณาด้วยตัวเองว่า ท่านต้องการชัยชนะในการโต้แย้งหรือต้องการไมตรีจิตจากอีกฝ่ายหนึ่ง น้อยนักที่ท่านจะได้รับทั้งสองอย่างท่านอาจจะเป็นฝ่ายถูก ถูกแฉ ในการขึ้นเสียงโต้แย้งจนแทบจะไม่หยุดทำการหายใจ แต่การเปลี่ยนใจอีกฝ่ายหนึ่งให้คล้อยตามเหตุผลโต้แย้งของท่าน ท่านอาจจะพบกับความปราศจากผลจนดูประหนึ่งว่าท่านเป็นฝ่ายผิดเสีย นี้เอง (Ibid., p. 115-119) การโต้แย้ง มีสาเหตุหนึ่งมาจาก **ความใจแคบ** ความใจแคบ เป็นความโง่เขลาแบบหนึ่งซึ่งจะต้องเอาชนะให้ได้เสียก่อน ความสำเร็จถาวรจึงสามารถที่จะมีได้ มันเป็นสาเหตุแรกๆ ของสงครามทุกครั้ง มันก่อให้เกิดศัตรูทั้งทางธุรกิจและทางวิชาชีพ มันทำให้เกิดความแตกแยกทางสังคมในลักษณะต่างๆ นับพัน ความใจแคบ เป็นอำนาจสร้างความแตกแยกที่สำคัญในองค์กรต่างๆ ของโลก (Napoleon Hill's, 1928)

ลินคอน กล่าวว่า "บุคคลใดมีเจตนาที่จะได้ประโยชน์สูงสุด เพื่อตัวเขาเอง เขาจะไม่ใช้เวลาให้หมดไปโดยการโต้เถียงเป็นอันขาด การโต้เถียงจะเป็นผลให้เกิดโทสะ และทำลายอำนาจบังคับตนเอง และจงดอมจำนนต่อการโต้เถียงในเรื่องใหญ่ ซึ่งผลที่ท่านจะได้รับ ไม่มีอะไรมากไปกว่าการอวดตนว่าท่านไม่แพ้ใคร และจงดอมจำนนต่อการโต้เถียงในเรื่องเล็ก แม้ท่านมีสิทธิ์ที่จะกระทำอย่างเต็มที่ จงให้ทางแก่หมาแทนที่ท่านจะต่อสู้

กับมัน เพื่อรักษาสีทึบของท่านจนท่านถูกมันกัดเอา แม้ท่านจะฆ่าหมาตัวนั้นเสีย แต่ท่านก็ยังคงมีแผลถูกกัดอยู่นั่นเอง

วิธีจะชนะการโต้แย้ง หรือโต้เถียง ที่ดีที่สุดก็คือ จงหลีกเลี่ยงมันเสีย (Dale Carnegie, 1982)

5) ปลุกความรู้สึกของคนให้เกิดความต้องการ

การชักจูงความประพฤติของมนุษย์ แฮร์รี เอ. โอเวอร์สตรีต กล่าวว่า การกระทำมาจากความปรารถนาอยู่ก่อนของเรา คำแนะนำที่ดีที่สุดซึ่งข้าพเจ้าจะให้แก่ท่านที่ปรารถนาจะเป็นผู้จูงใจผู้อื่น แม้จะเป็นในวงธุรกิจ ในบ้าน ในโรงเรียน ในวงการเมือง ก็คือ จงปลุกความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่งให้เกิดความรู้สึกต้องการอย่างแรงกล้า ผู้ที่สามารถทำได้เช่นนี้โลกทั้งโลกจะอยู่ข้างเขา ผู้ที่ทำได้จะเดินไปตามหนทางอันอ้างว้างเปล่าเปลี่ยว (Ibid., p. 34) ความทะเยอทะยาน และ ความปรารถนา เป็นองค์ประกอบหลักที่จะต้องใช้อย่างถูกต้อง จูงใจผู้อื่นและเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ หากปราศจากองค์ประกอบหลักเหล่านี้เสียแล้ว ญูญแจมหัศจรรย์หรือความสำเร็จก็จะไร้ผล จงสร้างความปรารถนาของมนุษย์ และสิ่งนั้นอยู่ในขอบเขตของเหตุผลและมีความแรงกล้ามากพอ ญูญแจมหัศจรรย์หรือความสำเร็จก็จะบรรลุผล (Napoleon Hill's, 1928)

เดลคาร์เนกี กล่าวว่า การที่จะชักจูงความต้องการของมนุษย์นั้นก็คือ การพูดถึงแต่สิ่งที่เขาต้องการ และการที่จะรู้ว่าบุคคลคนนั้นต้องการอะไร เราต้องใช้เวลาใช้ไหวพริบในการศึกษา ประวัติ การดำเนินชีวิตนิสัยใจคอ ของบุคคลผู้นั้นให้เข้าใจ ในวันหนึ่งวันใดถ้าท่านจะจูงใจใครสักคนเพื่อให้ทำบางอย่าง ก่อนท่านจะกล่าวคำพูดออกมา ท่านจงหยุดถามตัวเองก่อนว่า ฉันจะปฏิบัติอย่างไรจึงจะทำให้เขาต้องการทำตามตามที่ฉันชักจูง คำถามนี้ช่วยให้เราได้ยั้งคิดแทนการผลิผลไปพูดกับใครๆ ถึงความต้องการของเราโดยปราศจากผล (Dale Carnegie, 1982)

สรุปได้ว่า เดลคาร์เนกี ได้เสียค่าเช่าเพิ่มขึ้น 50 เปอร์เซ็นต์ แทนที่จะเป็น 300 เปอร์เซ็นต์ การที่เขาได้ลดค่าเช่านี้เพราะเขาไม่ได้พูดถึงสิ่งที่เขาจะได้ก่อน แต่ตรงกันข้ามเขาพูดถึงแต่สิ่งที่ทางโรงแรมจะได้ (Ibid., p. 33 - 37)

6) จงเอาใจใส่อย่างแท้จริงต่อผู้อื่น

การผูกมิตรกับผู้อื่นจะสำเร็จเรียบร้อยภายในเวลาสองเดือน ด้วยการเอาใจใส่อย่างแท้จริงต่อเขาผู้นั้น ซึ่งจะได้ผลยิ่งกว่าการผูกมิตรที่ใช้เวลาถึงสองปี แต่ด้วยความพยายามให้เขาผู้นั้นเอาใจใส่ต่อตัวเรา

ท่านและข้าพเจ้า ต่างรู้จักมนุษย์ผู้ประสบความสำเร็จมาจนตลอดชีวิตของเขา จากความพยายามที่จะให้ผู้อื่นเอาใจใส่ต่อตัวเขา การกระทำเช่นนี้ไม่ได้ผลอันใดเลย เพราะผู้อื่นไม่ได้เอาใจใส่ต่อตัวท่าน และไม่ได้เอาใจใส่ต่อตัวข้าพเจ้า เขาต่างจะเอาใจใส่เฉพาะต่อตัวของเขาเอง ตั้งแต่เช้า กลางวัน และหลังอาหารค่ำ (Ibid., p. 54)

จงปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนท่านปฏิบัติต่อตัวท่านเอง ในสิ่งที่ท่านชอบ จงจำไว้ว่า ข้าพเจ้าจะไม่ปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ข้าพเจ้าไม่เต็มใจให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตัวข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าจะกำราบความโน้มเอียงในทางต่ำของมนุษย์ทุกๆ ไปอันนำไปสู่ความเกลียดชัง ความอิจฉา ความเห็นแก่ตัว ความริษยา ความพยายาบาท การมองโลกในแง่ร้าย ความสงสัยและความกลัว เนื่องจากข้าพเจ้าเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเมล็ดพันธ์ุ ส่งผลให้เกิดความยุ่งยากแก่โลก

ข้าพเจ้าสมัครใจที่จะให้มันเต็มไปด้วยความคิดในด้าน ความกล้าหาญ ความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ตรีจิตต่อคนอื่น ๆ ศรัทธา ความกรุณา ความซื่อสัตย์ ความรัก ความจริงใจและความยุติธรรม เนื่องจากข้าพเจ้าเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นเมล็ดพันธ์ุซึ่งจะผลิดอกออกผลเป็นความเจริญก้าวหน้าแก่โลก (Napoleon Hill's, 1928)

ถ้าท่านต้องการให้ผู้อื่นชอบท่าน จงเอาใจใส่อย่างแท้จริงต่อผู้อื่น (Dale Carnegie, 1982)

7) เป็นนักสนทนาที่ดี

การเป็นนักสนทนาที่ดีคือ การตั้งใจฟังเรื่องราวของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างจริงจัง เดลคาร์เนกี ยกตัวอย่างของเขาเองว่า วันหนึ่งเขาไปงานเลี้ยง เขาได้สนทนากับนักพฤกษศาสตร์อยู่หลายชั่วโมง หลังจบการสนทนากับนักพฤกษศาสตร์ผู้นี้ยกย่องเขาว่า เขาเป็นนักสนทนาที่น่าสนใจที่สุด

นักสนทนาที่น่าสนใจที่สุด เขานะหรือ ที่ไหนกัน เขาค่อยได้พูดอะไรเลย ถ้าไม่เปลี่ยนเรื่องสนทนา เขาอยู่ในฐานะไม่สามารถจะคุยอะไรได้เลย เพราะเขาไม่มีความรู้ในเรื่องพฤกษศาสตร์ แต่เขาตั้งอกตั้งใจฟัง และฟังเพราะเกิดความสนใจอย่างแท้จริง เขาตระหนักเรื่องนี้ดี ฉะนั้นจึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ทำให้นักพฤกษศาสตร์เกิดความพอใจ การตั้งใจฟังเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูง ที่เราจะให้ต่อกับสนทนาได้

มีมนุษย์อยู่ไม่กี่คน ที่สามารถต้านทานการเยินยออย่างประจบสอพลอ สำหรับ เดลคาร์เนกี มิได้เยินยอนักพฤกษศาสตร์อย่างประจบสอพลอ แต่เห็นพ้องด้วยน้ำใสใจจริงและยกย่องชมเชยอย่างเต็มที่ รู้จักกระตุ้นให้กับคู่สนทนา ไม่มีความลับในเรื่องการติดต่อทางธุรกิจจนได้รับความสำเร็จ สิ่งสำคัญอย่างยิ่งก็คือ จงตั้งอกตั้งใจฟังคำพูดของอีกฝ่ายหนึ่งแต่อย่างเดียวนั้น ไม่มีสิ่งใดอีกแล้วที่จะเป็นการแสดงความเคารพยิ่งไปกว่าการปฏิบัติเช่นนี้

ถ้าหากท่านต้องการให้คนอื่นชอบท่าน จงเป็นนักฟังที่ดี จงสนับสนุนให้อีกฝ่ายหนึ่งคุยถึงเรื่องของเขา และความสำเร็จของเขา (Ibid., p. 84-93)

ประเด็นนี้สามารถศึกษาเปรียบเทียบกับคำสอนเรื่องวิสุจริตในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีองค์ประกอบคือ ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

(8) อย่าโทษคนอื่นผิด

มนุษย์ในโลกนี้ ไม่มีใครยอมรับว่าตัวเองผิด แม้แต่มหาโจรผู้ยิ่งใหญ่หรือมือปืนอันธพาลเช่น เจ้าป็นคู่ครวสีย์ เจ้าเสือป็นคู่ผู้นี้เป็นมนุษย์อันธพาลที่หน้าเกรงขามที่สุด เขาจะฆ่าคนแม้แต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ มีอยู่คราวหนึ่งตำรวจล้อมจับเขา เขายังต่อสู้กับตำรวจและเขาได้รับบาดเจ็บ ขณะที่ได้รับบาดเจ็บเขาเขียนจดหมายถึงผู้ที่สนใจในตัวเขาว่า ภายใต้เสื้อของข้าพเจ้าคือหัวใจที่เต็มไปด้วยความอิดโรย แต่เป็นหัวใจแห่งความกรุณาปรานี หัวใจซึ่งจะไม่ทำให้ผู้ใดได้รับอันตราย

สรุปแล้ว น้อยคนนักที่จะยอมรับผิดในการกระทำของตัวเอง เพราะฉะนั้นท่านจงพูดถึงแต่ความผิดของท่านก่อน

ข้าพเจ้าจะไม่ตำหนิคนผู้ใด แม้ว่าข้าพเจ้าเชื่อว่าเขาสมควรจะได้รับสักเพียงใดก็ตาม เนื่องจากข้าพเจ้าไม่ปรารถนาที่จะเพาะการเสนอแนะในทางทำลายลงในจิตใจสำนึกของข้าพเจ้าเอง

ข้าพเจ้าจะให้ภัยแก่คนทุกคนที่กระทำต่อข้าพเจ้าอย่างไม่เป็นธรรม โดยมีต้องคิดว่าพวกเขาสมควรจะได้รับมันหรือไม่ เพราะว่าข้าพเจ้าเข้าใจกฎซึ่งการยกโทษแก่บุคคลอื่น สร้างความเข้มแข็งให้แก่อุปนิสัยของข้าพเจ้า และลบล้างผลของการกระทำผิดของข้าพเจ้าเอง ออกจากจิตใจสำนึก (Napoleon Hill's, 1928)

จงพูดถึงความผิดของท่านก่อน แล้วจึงตำหนิผู้อื่น ท่านจะรู้สึกคุ้นเคยอย่างใดเลยในการที่จะฟังใครคนหนึ่งตำหนิเตียนท่าน ในเมื่อเขาผู้นั้นเริ่มพูดด้วยการยอมรับผิดของเขาด้วยความอ่อนโยนว่า เขาเคยทำผิดในทำนองเดียวกันมาแล้ว

การใช้คำพูดถ่อมตัวและยกย่องสรรเสริญ จะเป็นการเปลี่ยนแปลงผู้อื่นโดยไม่ให้มีความรู้สึกบาดเจ็บหรือก่อให้เกิดความรู้สึกคุ้นเคย และจงพูดถึงความผิดของท่านก่อน แล้วจึงตำหนิเตียนผู้อื่น (Dale Carnegie, 1928)

ประเด็นนี้สามารถศึกษาเปรียบเทียบกับคำสอนเรื่องการตักเตือนตนเอง (อตตนา โจทยตตนา) ให้มองเห็นความผิดพลาดบกพร่องของตนเองดีกว่าการเพ่งโทษคนอื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

9) จงทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามที่ท่านต้องการ

เดลคาร์ เนกี ได้กล่าวไว้ว่า การที่จะทำให้คนอื่นปฏิบัติตามที่ท่านต้องการนั้น ท่านต้องทำให้เขามีความสุขที่จะกระทำตามที่ท่านแนะนำ คือการให้เกียรติอย่างสูงสุดกับเขาในการที่จะปฏิบัติในหน้าที่นั้นๆ และถ้าท่านถูกเขาได้รับเชิญให้ไปทำหน้าที่อะไรก็ตาม ถ้าท่านจะปฏิเสธเขาก็จะปฏิเสธให้มีชั้นเชิง โดยการเสนอให้บุคคลที่ท่านไว้วางใจ และมีความเชี่ยวชาญกว่าท่านให้ทำหน้าที่แทนท่าน

เขาได้ยกตัวอย่างของชายคนหนึ่ง เห็นแต่ความดีของคนทุกคนที่เขาพบ เขาได้บรรลุจิตใจของเขาด้วยความคิดครอบงำที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ยกย่องสรรเสริญ และมีศรัทธาในคนอื่น ๆ ถ้ามีใครพูดกับเขาอย่างสามหาวเขาจะตอบด้วยความอ่อนโยน จากอิทธิพลของกฎแห่ง ความดึงดูด ที่ถาวรประการเดียวกัน เขาตั้งตนเองไปสู่ความสนใจของผู้คนที่มีความสำคัญต่อชีวิต และความคิดครอบงำที่กลมกลืนกันกับจิตใจของเขาเอง (Napoleon Hill's, 1928)

10) วิพากษ์วิจารณ์โดยไม่ให้ผู้ใดเกลียด

การเปลี่ยนแปลงผู้อื่นโดยไม่ให้ความรู้สึกบาดเจ็บ หรือก่อให้เกิดความรู้สึกขุ่นเคือง จงอย่าเตือนผู้อื่นตรงไปตรงมาว่าเขาผิด

เดลคาร์เนกี ได้ยกตัวอย่างว่า ตอนเที่ยงวันหนึ่ง ชาร์ลส์ ชะวอบ เดินผ่านโรงรถหลังหนึ่งของเขา เขาได้มองเห็นคนงานกลุ่มหนึ่งกำลังสูบบุหรี่กัน เห็นหัวของ คนงานเหล่านั้นมีป้ายแขวนไว้ว่า "ห้ามสูบบุหรี่" ท่านคิดว่าชะวอบซื้อที่ป้ายนั้นและพูด "อ่านหนังสือเป็นไหม?" หรือเปล่า? มิได้ ชะวอบมิได้ เป็นคนเช่นนั้น เขาเดินไปหาคนเหล่านั้น ควักซิการ์ส่งให้คนละมวน และพูด "จะดีไม่น้อย ถ้าพวกคุณพากันไปสูบบุหรี่ที่นั่นข้างนอก" คนงานเหล่านั้นตระหนักได้ว่าชะวอบรู้ว่าเขาได้พากันฝ่าฝืนกฎ เขาต่างพากันนึกชมเชยชะวอบไปตามๆกัน ชะวอบมิได้พูดถึงความผิดนี้เลย มีหน้าซำกลับก้านซิการ์แก่เขา "ทั้งนี้ทำให้เขาเกิดความรู้สึกเป็นคนสำคัญ ถ้าท่านมีนายอย่างนี้ ท่านจะอดรักเขาได้ไหม (Dale Carnegie, 1982)

คัลวิน คูลิคจ์ประธานาธิบดีประจำทำเนียบขาวสหรัฐอเมริกา วันหนึ่งเรขานุการของเขามาทำงานสาย เขาต้องการที่จะตำหนิเธอแต่เขาใช้วิธีชมเชยก่อนว่า เช้าวันนี้เธอแต่งตัวด้วยกระโปรงที่สวยงามพลีเอเกิน เธอเป็นหญิงสาวที่มีเสน่ห์มากเสียด้วย

การที่บุคคลใดก็ตามได้ยินสิ่งที่ไม่รื่นหูหลังจากได้ฟังคำชมเชยในสิ่งที่ดีก่อน จะช่วยให้บุคคลนั้นสามารถฟังได้โดยไม่เกิดความรู้สึกขุ่นเคืองแต่อย่างใด (Ibid., p 205-206)

นโปเลียน ฮิลล์ กล่าวว่า จงปฏิบัติต่อคนอื่นๆ ในสิ่งที่ท่านต้องการให้เขาปฏิบัติต่อท่าน คนเราชอบทำตามคำที่อ่อนหวาน ไม่ชอบทำตามคำที่แข็งกระด้าง มันเป็นกฎของธรรมชาติที่ว่า ธรรมชาติของคนเรามีความโน้มเอียง ที่จะตอบสนองด้วยสิ่งในทำนองเดียวกัน คือถ้าท่านอ่อนโยน เขาก็จะตอบสนองท่านด้วยการอ่อนโยน แต่ถ้าท่านแข็งดุน เขาก็จะตอบสนองท่านด้วยการแข็งกระด้างเหมือนกัน (Napoleon Hill's, 1928)

ประเด็นนี้สามารถศึกษาเปรียบเทียบกับคำสอนเรื่องโยนิโสมนสิการและปรโตโฆสะในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นการสอนให้รู้จักขบคิดด้วยปัญญาเพื่อให้เข้าใจเรื่องนั้นๆ อย่างถ่องแท้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุปได้ว่า ปรัชญาศาสตร์แห่งมนุษยสัมพันธ์เพื่อนำตนเองไปสู่ความสำเร็จของ เดลคาร์เนกี คือการยกย่องสรรเสริญในขณะที่ปฏิบัติงานอยู่ และให้รางวัลเมื่องานเสร็จสิ้น การทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามที่ท่านต้องการ และการกระทำเพื่อความผิดเป็นของแก้ง่าย กระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน ปลุกความรู้สึกของคนให้เกิดความ

ต้องการ ทำให้ผู้อื่นเกิดความต้องการที่จะทำ อย่าโทษคนอื่นผิด เพราะการโต้แย้งไม่ใช่วิธีเอาชนะผู้อื่นได้ เพราะเขาอาจจะหยุดโต้แย้งด้วยความรำคาญหรือเห็นว่าน่าเบื่อ แต่ไม่ได้หมายความว่าเขายอมรับ วิธีที่จะเอาชนะใจผู้อื่นได้คือการเอาใจใส่บุคคลอื่น เป็นนักสนทนาและนักฟังที่ดี ตามที่กล่าวมาจะเห็นว่าเป็นจิตวิทยาในการสัมพันธ์กับผู้อื่น พยายามหลีกเลี่ยงสิ่งที่จะทำให้เขาไม่พอใจ แต่ให้ศึกษาความต้องการของเขาและทำในสิ่งที่มนุษย์พอใจคือการเห็นความสำคัญของเขาและให้เกียรติเขา

วิเคราะห์หลักความสำเร็จของ เดลคาร์ท เนกี ผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนา

1) วิธีการชมเชยและให้รางวัลล่อใจเป็นแนวทางของ เดลคาร์ทเนกี วิเคราะห์ผ่านมุมมองพระพุทธศาสนาในแนวสังคหวัตถุ 4

การชมเชยและการให้รางวัล เป็นวิธีการกระตุ้นให้มนุษย์ก้าวไปสู่ความสำเร็จ ของเดลคาร์ทเนกี

การชมเชย ของเดลคาร์ทเนกี ตรงกับการยกย่องสรรเสริญในสังคหวัตถุ 4 ข้อที่สอง ปิยวาจาคือการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดจายกย่องสรรเสริญ พูดด้วยความจริงใจ ซึ่งเป็นหลักธรรมเครื่องผูกมัดจิตใจบุคคลอื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การชมเชยและการยกย่อง เป็นการกระตุ้นให้มนุษย์เกิดกำลังใจ มีมานะพยายามอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยในการประกอบกิจต่างๆ

ตัวอย่างเช่นในนิทานชาดก เรื่องโคนนทวิศาลซึ่งเป็นโคพระโพธิสัตว์ วันหนึ่งพราหมณ์เจ้าของโคได้ไปทำพินันกับเศรษฐีว่าโคตัวเองสามารถลากเกวียนที่ผูกมัดติดกันได้ถึง 100 เล่ม แต่ครั้งแรกพราหมณ์ได้ตัววาคโคตัวเองว่า เจ้าโคโกง เจ้าโคโง่ จงลากเกวียนเดี๋ยวนี้ โคนันทวิศาลไม่ได้ออกเดินแม้แต่ก้าวเดียว แต่ครั้งที่สองพราหมณ์ได้พูดจาไพเราะขึ้นกว่าเดิมว่า เจ้าโคลูกรัก เจ้าโคลูกพ่อ เจ้าจงลากเกวียนเดี๋ยวนี้ โคนันทวิศาลก็ได้ลากเกวียนทั้ง 100 เล่มนั้นได้อย่างสบาย และพราหมณ์ก็ได้รับเงินเดิมพันจากเศรษฐี พระพุทธองค์จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่า คำหยาบ ไม่เป็นที่ชอบใจของใครๆ แม้กระทั่งสัตว์เดียรัจฉาน" แล้วได้ตรัสพระคาถาว่า "บุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่ควรพูดคำที่ไม่น่าพอใจในกาลใดๆ เมื่อพราหมณ์พูดคำที่น่าพอใจ โคนันทวิศาลได้ลากสัมภาระอันหนักได้ ทั้งยังทำให้พราหมณ์ผู้นั้นได้ทรัพย์อีกด้วย ส่วนตนเองก็เป็นผู้ปลื้มใจ เพราะการช่วยเหลือผู้อื่นด้วย" (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557)

2) การชมเชยแทนการด่าแนวทางของ เดลคาร์ทเนกี วิเคราะห์ผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนาในแนวหน้าที่ของมิตร

การชมเชยแทนการด่า เป็นหลักปฏิบัติของ เดลคาร์ทเนกี เพื่อกระตุ้นให้มนุษย์ก้าวไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือหน้าที่ต่อมิตรข้อที่สอง กล่าววาจาเป็นที่รัก พูดจาอ่อนหวาน พูดแต่สิ่งดีที่ไพเราะหู การกล่าววาจายกย่องสรรเสริญ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

แนวทางในการปฏิบัติต่อมิตรสหายในพุทธศาสนานั้น เดลคาร์ทเนกี นำมาปฏิบัติกับบุคคลทั่วไป ซึ่งก็เป็นแนวทางที่ดี ในการติดต่อกับบุคคลทั่วไปการยกย่องสรรเสริญตรงกับหลักการกล่าววาจาเป็นที่รักในพุทธศาสนา และการประพุดติตให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น ตัวอย่างเช่นในนิทานชาดก เรื่องโคนนทวิศาลซึ่งเป็นโคพระโพธิสัตว์ วันหนึ่งพราหมณ์เจ้าของโคได้ไปทำพินันกับเศรษฐีว่าโคตัวเองลากเกวียนที่ผูกมัดติดกันได้ถึง 100 เล่ม แต่ครั้งแรกพราหมณ์ได้ตัววาคโคตัวเองว่า เจ้าโคโกง เจ้าโคโง่ จงลากเกวียนเดี๋ยวนี้ โคนันทวิศาลไม่ได้ออกเดินแม้แต่ก้าวเดียว "บุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่ควรพูดคำที่ไม่น่าพอใจในกาลใดๆ เมื่อพราหมณ์พูดคำที่น่าพอใจ โคนันทวิศาลได้ลากสัมภาระอันหนักได้ ทั้งยังทำให้พราหมณ์ผู้นั้นได้ทรัพย์อีกด้วย ส่วนตนเองก็เป็นผู้ปลื้มใจ เพราะการช่วยเหลือผู้อื่นด้วย" (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3) จงทำให้ความผิดเป็นของง่ายที่จะแก้ไขกับหน้าที่ต่อภรรยา วิเคราะห์ผ่านมุมมองพระพุทธศาสนาในแนวทางที่ต่อภรรยา

การบอกคนอื่นว่าเขามีไหวพริบตามธรรมชาติ ในการที่จะทำสิ่งนั้นๆ อยู่แล้วเป็นการให้กำลังใจที่ดีเยี่ยม ซึ่งตรงกับวิธีปฏิบัติต่อ ทิศเบื้องหลัง ในหลักธรรมทางพุทธศาสนา สามิพังบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง เช่น ให้เกียรติยกย่อง สรรเสริญ ไม่ดูหมิ่นดูแคลน เป็นต้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การให้เกียรติยกย่อง สรรเสริญ การไม่ดูหมิ่นดูแคลนต่อผู้อื่น ทำให้เขามีกำลังใจที่จะทำอะไรก็ได้ ในสิ่งที่ยากกลายเป็นสิ่งที่ง่ายๆ สำหรับเขา

ในพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ ที่สามิพังปฏิบัติต่อภรรยาแต่ เดลคาร์เนกี นำไปปฏิบัติกับบุคคลทั่วไปก็ได้ผลดีเหมือนกัน ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตชนิดใหม่ที่ดียิ่งได้กล่าวมาแล้วว่าหลักธรรมในพุทธศาสนานั้น ไม่ต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ก็มีผลต่อผู้ปฏิบัติแล้วไม่ต้องกล่าวถึงว่าเมื่อปฏิบัติได้ครบทุกข้อในแต่ละหมวด จะเป็นมนุษย์ที่ดีเยี่ยม

4) กระตุ้นให้เกิดการแข่งขันกับวิมิงสา วิเคราะห์ผ่านมุมมองพระพุทธศาสนาในแนววิมิงสา

การกระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน หรือความกระตือรือร้น ความกระตือรือร้น เป็นสภาวะอันหนึ่งของจิตใจที่กระตุ้นหรือเร่งเร้าคนเราให้ลงมือ ปฏิบัติ ต่องานที่อยู่ในมือซึ่งเป็นแนวทางของ เดลคาร์เนกี แนวทางในพระพุทธศาสนาตรงกับ

วิมิงสา คือการมั่นพิจารณาหาเหตุผลที่จะทำอะไรจะให้ประสบผลสำเร็จ ทำอย่างไรจะให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น วิมิงสา เป็นการใช้อยู่นั่นพิจารณาหาเหตุผล ในกิจที่ตนเองกระทำอยู่ว่าทำอะไรจะประสบผลสำเร็จ ทำอย่างไรกิจที่ทำอยู่จึงจะก้าวหน้า เจริญวิมิงสา เพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ และเพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การกระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน คือการพูดท้าทายในแนวทางของ เดลคาร์เนกี ซึ่งในพระพุทธศาสนา กล่าวถึง วิธีที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จนั้นคือ อิทธิบาท 4 ข้อที่ 4 กล่าววาคือ วิมิงสา หมายถึง มั่นพิจารณาและไตร่ตรอง คือมั่นพิจารณาหาเหตุผลว่าจะทำอะไร ถึงจะทำให้คนเราเกิดความกระตือรือร้น ที่จะก้าวไปสู่เป้าหมาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในพุทธศาสนาใช้การยกตัวอย่างเพื่อกระตุ้น ให้บุคคลมีความมุ่งมั่นและกระตือรือร้นเพื่อให้เกิดความหึกเหิม เกิดความมีมานะมีความเพียร เช่นในมหาชนกชาดกเป็นต้นพระพุทธองค์ตรัสว่า บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงพยายามร่ำไป ไม่พึงเบื่อง่าย เราเห็นตนเองถูกอุ้มจากน้ำขึ้นบกแล้ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

5) ท่านไม่สามารถชนะการโต้แย้งกับเมตตา วิเคราะห์ผ่านมุมมองพระพุทธศาสนาในแนวทางเมตตา

ท่านไม่สามารถชนะการโต้แย้ง ซึ่งเดลคาร์เนกี ได้อ้างพุทธพจน์ว่า เวร ย่อมไม่ระงับด้วยการจง เวร แต่ระงับด้วยการมีเมตตา พุทธศาสนาเรียกว่า พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ในการที่จะไม่โกรธต่อบุคคลอื่นนั้น ในพระพุทธศาสนาให้มีเมตตา คำว่าเมตตา หมายถึง ไม่ตรี ความรัก ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจดีต่อกัน ความใส่ใจหรือต้องการสร้างเสริมประโยชน์สุขให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เมตตาจึงควรมีในบุคคลทุกคน ทุกเชื้อชาติ ทุกเผ่าพันธุ์ เพราะเมตตาเป็นคุณสมบัติของ ผู้ประเสริฐ ผู้มีจิตใจกว้างขวาง หรือผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณงามความดี คุณสมบัติของเมตตา คือ ระวังพยาบาท ระวังความโกรธ ระวังความขัดแย้ง การโต้เถียงซึ่งกันและกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548)

ส่วนสูตรบันดาลผลมหัศจรรย์กับพรหมวิหาร 4 ผู้เขียนวิเคราะห์ผ่านมุมมองทางพุทธศาสนาในแนวความกรุณา ดังนี้

เดล คาร์เนกี กล่าวว่า ท่านจงอย่าปรักปรำลงโทษ ผู้ที่กระทำผิดของ คำนี้ตรงกับความกรุณา ในพุทธศาสนาเป็นธรรมข้อที่ 2 ของพรหมวิหาร 4 ความกรุณาหมายถึงความสงสาร กริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คนที่มีความรักความกรุณา จะสามารถช่วยเหลือและเยียวยาผู้อื่นได้ ในทุกๆ กรณีไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน เขาสามารถทำทุกอย่างได้เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วย กาย วาจา และใจ เพียงเราได้อยู่ใกล้คนที่มีความกรุณา ก็ทำให้เราอบอุ่นและได้รับการเยียวยาแล้ว เพราะเราจะเกิดความสงบและมีความสุข คนที่มีความกรุณาจะไปอยู่ที่ใดก็จะมีแต่คนชอบ มีคนอยากอยู่ใกล้ และเราจะมีความสุขเมื่อคนที่มีความกรุณามาเยี่ยมเยียนเรา เพราะคนเหล่านี้จะนำความเบิกบานมาสู่ทุกคน และเวลาเขาเข้ามาในห้องเราจะมีความสุขแค่ได้ยินชื่อของเขาเราก็ปีติยินดีแล้ว (ลามะโซปะ रिมี โปเช, ธีรเดช อุทัยวิทยารัตน์ แปล, 2553)

บุคคลใดก็ตามอาจจะทำความผิดอย่างไม่มีทางแก้ตัว แต่บุคคลนั้นจะคิดว่าเขาไม่ผิดเลย ท่านจงอย่าปรักปรำลงโทษเขาผู้นั้น เพราะการกระทำเช่นนี้บุคคลใดทุกคนย่อมทำได้ ท่านจงพยายามเข้าใจเขาให้ถ่องแท้ เพราะการพยายามเข้าใจการกระทำผิดของผู้ผิด คนฉลาด คนที่มีน้ำอดน้ำทน และคนที่มีความอดทนพิเศษเท่านั้นจึงจะสามารถทำได้เป็นแนวทางของ เดลคาร์เนกีเพราะฉะนั้นทางพุทธศาสนาจึงสอนว่า ท่านต้องมีความกรุณา

6) เคล็ดลับที่ยิ่งใหญ่ในการติดต่อกับผู้อื่นกับฉันทะ ความพอใจ วิเคราะห์ผ่านมุมมองพระพุทธศาสนาในแนวทางฉันทะความพอใจ

การทำให้ผู้อื่นเกิดความต้องการที่จะทำ ในเคล็ดลับของ เดลคาร์เนกี ซึ่งในพุทธศาสนาเรียกว่า ความพอใจ หรือฉันทะ ในภาษาบาลีฉันทะกับตัณหา มีลักษณะคล้ายๆ กัน ตัณหา ทำให้เกิดการแสวงหา ส่วนฉันทะนำไปสู่อุตสาหะหรือวิริยะ คือทำให้เกิดการกระทำ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2548) และวิธีการที่จะทำให้ความพอใจเกิดขึ้นภายในใจ ในพุทธศาสนาเรียกว่า อุบาย แต่หลักการทำให้ผู้อื่นเกิดความต้องการที่ทำได้ของ เดลคาร์เนกี น่าจะตรงกับตัณหาในพุทธศาสนา เพราะเป็นการกระตุ้นให้สิ่งตอบแทนในการกระทำสิ่งนั้นๆ ซึ่งในพุทธธรรม ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต) ได้อธิบายไว้ว่า การให้สิ่งตอบแทนนั้นเป็นการกระทำตามตัณหาเพื่อจะได้สิ่งตอบแทน ยังไม่ใช่หลักของฉันทะ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2548)

7) ปลุกความรู้สึกของคนให้เกิดความต้องการกับหน้าที่ของมิตร วิเคราะห์ผ่านมุมมองพระพุทธศาสนาในแนวทางหน้าที่ของมิตร

การชักจูงความต้องการของมนุษย์ คือพูดถึงแต่สิ่งที่เขาต้องการ ตามแนวทางของเดลคาร์เนกี ในแนวทางพระพุทธศาสนานั้นเรียกว่า วิธีการปฏิบัติต่อทิศทั้งหกวิธีการปฏิบัติต่อมิตรสหายซึ่งอยู่ในหน้าที่ต่อทิศทั้งหกคือ โดยหน้าที่ กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหาย ผู้อยู่ทิศเบื้องซ้ายคือ เช่น กล่าววาจาเป็นที่รัก พูดจาอ่อนหวาน พูดแต่สิ่งดีไพเราะให้ การยกย่องสรรเสริญ ประพาสติดนให้เป็นประโยชน์ เป็นต้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ตามแนวทางพุทธศาสนาในหน้าที่ของมิตร ปฏิบัติเพียง 2 ข้อคือ กล่าววาจาเป็นที่รัก และ ประพาสติดนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น คือพูดถึงแต่สิ่งที่เขาต้องการ

การกล่าววาจาเป็นที่รัก น่าจะปรับปรุงให้เข้ากับแนวทางของ เดลคาร์เนกี ซึ่งบอกว่าต้องพูดถึงแต่สิ่งที่เขาต้องการ และการประพาสติดนให้เป็นประโยชน์ต่อมิตร ก็ปรับให้เข้ากับแนวทางของ เดลคาร์เนกี ได้เหมือนกัน ซึ่งแนวทางของ เดลคาร์เนกี ส่วนใหญ่จะตรงกับหมวดฆารวาสธรรม ในพุทธศาสนา การประพาส

ตนให้เป็นประโยชน์ คือการกระทำกิจใดๆ ก็ตามที่เป็นประโยชน์ กับคนที่เรารู้จักยอมเอาชนะจิตใจของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

8) จงทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามที่ท่านต้องการกับหน้าที่ต่อมิตร วิเคราะห์ผ่านมุมมองทางพุทธศาสนาในแนวทางที่ต่อมิตร

การให้เกื้อกูลบุคคลอื่น การพูดจาไพเราะฟังแล้วรื่นหูของ เดลคาร์ทเนกี ตรงกับแนวทางในพุทธศาสนา คือการทำหน้าที่ต่อมิตร ข้อที่ 2 คือกล่าววาจาเป็นที่รัก พูดจาอ่อนหวาน พูดแต่สิ่งที่ไพเราะหู ให้การยกย่องสรรเสริญ และข้อที่ 3 คือประพฤติดนให้เป็นประโยชน์ ในทุกสิ่งทุกอย่างกับบุคคลที่ตนคบค้าสมาคมด้วย และข้อที่ 5 คือไม่พูดจาหลอกลวงกัน พูดแต่สิ่งที่เป็นจริง พูดจาเชื่อถือได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การทำหน้าที่ของมิตรนั้น ตามแนวทางของ เดลคาร์ทเนกี ในแนวพุทธปฏิบัติเพียงสามข้อก็ใช้ได้ผลแล้ว คือ การกล่าววาจาเป็นที่รัก พูดแต่สิ่งที่ไพเราะหู ยกย่องสรรเสริญ และ ประพฤติดนให้เป็นประโยชน์ในทุกๆ อย่าง ตามเหตุการณ์นั้นๆ

ยกตัวอย่างสนับสนุนแนวทาง

เช่นใน สังวรชาดกเจ้าชายสังวรกุมารทรงได้มิตรแท้มิตรที่ดี คืออำมาตย์ผู้เป็นอาจารย์ของพระองค์ และอาจารย์ทรงชี้แนะพระราชกุมารจนได้ครองพระราชสมบัติ และทรงชนะใจพระเชษฐาทั้ง 99 พระองค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

9) วิพากษ์วิจารณ์โดยไม่ให้ผู้ใดเกลียดและวิมิงสา วิเคราะห์ผ่านมุมมองพุทธศาสนาในแนววิมิงสา

วิมิงสา คือการมั่นพิจารณาและไตร่ตรองว่า กระทำอย่างนี้จะเปลี่ยนจิตใจของบุคคลอื่นได้ และโดยที่เขาไม่มีความโกรธต่อเรา พิจารณาอยู่ว่าทำอะไรจะประสบผลสำเร็จ ทำอย่างไรกิจที่ทำอยู่จึงจะก้าวหน้า เจริญวิมิงสา เพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ และเพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ยกตัวอย่างสนับสนุนแนวทาง

เมื่อครั้งพระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญปัญญาบารมีทรงตรัสว่า ในภพที่เราเป็นยุธัญชัยกุมาร มหาโควินทพราหมณ์ คนเลี้ยงช้างอโยธยราชโอรส ภัลลภาติ สุวรรณสาม มฆเทพ และเนมิราช บารมีเหล่านี้เป็นปัญญาอุปบารมี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จะเห็นว่าหลักการสัมพันธ์ของเดล คาร์เนกี มีความสอดคล้องกับคำสอนพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น การยกย่องคนอื่น สัมพันธ์กับหลักปิยวาจา ซึ่งเป็นวาจาที่คนอื่นเมื่อได้ฟังแล้วเกิดความพอใจ เพราะผู้พูดกล่าวถึงเรื่องที่ดีของเขา ยกย่องชมเชยให้ปรากฏ ทำให้เขามีความสำคัญและมีความโดดเด่น ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์มักจะพอใจคำชมเชย แต่ทั้งนี้ต้องเป็นคำชมเชยด้วยความจริงใจจึงจะถูกต้องตามหลักปิยวาจา ส่วนการให้รางวัลคนอื่นสัมพันธ์กับคำสอนเรื่องทาน ซึ่งคนให้มักจะเป็นที่รักและพอใจของผู้รับ เพราะได้เกื้อกูลชีวิตเขา การให้นั้นสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในขณะนั้นได้ รวมทั้งเป็นการแสดงไมตรีจิตต่อผู้อื่น

สรุป

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ศิลปะแห่งมนุษย์สัมพันธ์มีสาระสำคัญเพื่อส่งเสริมความสำเร็จแห่งการดำเนินชีวิต เดลคาร์ทเนกี กล่าวว่า ท่านไม่สามารถชนะการโต้แย้งเป็นอันขาด เพราะว่าการโต้แย้งมักจะจบลงด้วย ต่างฝ่ายต่างเชื่อมั่นยิ่งขึ้นไปกว่าเก่าว่าตนเองเป็นฝ่ายถูก เดลคาร์ทเนกี ยังได้อ้างถึง พระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าตรัสว่าเวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับด้วยความรัก การที่จะให้ใครต่อใครทำทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่ทาง

เดียวเท่านั้นคือการทำให้บุคคลผู้หนึ่งต้องการที่จะทำ เดลคาร์เนกี มีวิธีการกระตุ้นให้มนุษย์ก้าวไปสู่ความสำเร็จ คือ การยกย่องสรรเสริญในขณะที่ปฏิบัติงานอยู่ และให้รางวัลเมื่องานเสร็จสิ้น การทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามที่ท่านต้องการ และการกระทำให้ความผิดเป็นของแก้ง่าย กระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน ปลุกความรู้สึกของคนให้เกิดความต้องการ และทำให้ผู้อื่นเกิดความต้องการที่จะทำ อย่าโทษคนอื่นผิด และท่านไม่สามารถชนะการโต้แย้งได้เป็นอันขาด จงเอาใจใส่อย่างแท้จริงต่อบุคคลอื่น และเป็นนักสนทนาที่ดีคือการตั้งใจฟังเรื่องราวของบุคคลอื่นอย่างจริงจัง และสุดท้ายคือมนุษย์ชอบการขอร้อง และกระหายที่จะเป็นคนสำคัญ

หลักธรรมในพุทธศาสนาที่ปรับใช้ได้กับแนวทางของ เดลคาร์เนกี คือ เมตตา ฉันทะ วิมังสา หน้าที่ต่อมิตร หน้าที่ต่อภรรยา และสังคหวัตถุ 4 ในหลักธรรมทางพุทธศาสนา เมื่อมนุษย์จะกระทำสิ่งต่างๆ ความพอใจหรือฉันทะจะต้องเกิดขึ้นภายในใจก่อน หรือไม่ก็ต้องหาอุบายทำให้ความพอใจเกิดขึ้น และตามด้วยการคิดพิจารณาหาเหตุผล การทำลายความขุ่นเคืองภายในใจ การกำจัดซึ่งความโกรธ การจะไม่ให้ความขัดแย้งกับบุคคลอื่นๆ ก็ต้องเจริญเมตตา หรือการแผ่เมตตาให้ได้แม้แต่ศัตรู หลักประพฤติปฏิบัติ ต่อมิตรสหายและภรรยา ซึ่งนำมาปรับใช้กับบุคคลทั่วไปก็จะประสบผลสำเร็จเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

- นโปเลียน ฮิล. (2541). ปสงค์ อาสา แพลและเรียบเรียง. ปรัชญาชีวิต ศาสตร์แห่งความสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: ศักติโสภาคการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2553). ธรรมชาติของสรรพสิ่ง เข้าถึงความจริงทั้งหมด. นนทบุรี: กรีน-ปัญญาญาณ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2554). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกแปลฉบับภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). อัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). อัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รอล์ฟวอลโด อีเมอร์สัน. (2543). ปสงค์ อาสา แพลและเรียบเรียง. ศาสตร์แห่งความสำเร็จ เพชรปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ศักติโสภาคการพิมพ์.
- _____. เพชรปรัชญา. (2535). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศักติโสภาคการพิมพ์.
- Dale Carnegie. (1982). How to Win Friends & Influence People. U.S.A.: Simon & Schuster.
- Napoleon Hill's. (1928). The Laws of Success. U.S.A.: Ralston University Press.
- Nuttakit Kundum. (2561). เคาะประวัติเดล คาร์เนกี. เรียกใช้เมื่อ 18 มีนาคม 2565 จาก <https://nuttakitkundum.medium.com>

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว

An Analytical Study of Buddhist Dhammas to Lifestyle of Single Mothers

จันทร์ศิริ พลอยงาม

Jansiri Ployngam

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น

Rajamangala University of Technology, Isan Khon Kaen

E-mail: jan.siri.p@hotmail.com

Received: 16 January 2021; Revised: 24 January 2021; Accepted: 3 February 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่า การดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวจะสามารถดำรงสภาพครอบครัวและดูแลลูกให้ใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติและมี ความสุขได้หรือไม่ในระดับใด โดยการนำหลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ หน้าที่ของบิดามารดา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว นับตั้งแต่ช่วงที่แม่เลี้ยงเดี่ยวเผชิญกับสภาพปัญหา จนกระทั่งสามารถก้าวข้ามผ่านอุปสรรคในชีวิตมาได้ เริ่มต้นดำเนินชีวิตใหม่ในระดับพัฒนาตนเอง ให้เป็นแบบอย่างที่สามารถเลี้ยงลูกได้จนประสบความสำเร็จ ตนเองและลูกสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข เมื่อผ่านพ้นปัญหามาได้ก็สามารถเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวแบบอย่างที่มีคุณค่า เป็นแบบอย่างแก่การเรียนรู้สำหรับผู้ตัดสินใจเข้าสู่การใช้ชีวิตแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: พุทธธรรม, การดำเนินชีวิต, แม่เลี้ยงเดี่ยว

Abstract

This article aims to The analysis of the Buddhist Thomas to promote a lifestyle of single mothers: the lifestyle of a single mother will be able to maintain the family condition and take care of the children to live in a normal and social life with happiness by adopting principles such as IV Sangahavattu-Dhammas (Bases of Social Solidity) as parental duties, Yonisomanasikāra (Good Attention) as the Dhamma in living of a single mother ever since the single mother faced a difficult condition until being able to overcome obstacles in life and start a new life at the self-improvement level. This is a model that can raise children until success. They and their children can live happily in society. After having passed through problems, they can become a valuable role model single mother. It is a model of learning for those who decide to enter the life of a single mother with good quality of life according to Buddhist guidelines.

Keywords: Buddhism, lifestyle, single mother

บทนำ

ครอบครัว เป็นสถาบันหลัก ถือได้ว่าเป็นมาตรฐานของสังคม เนื่องจากผู้คนได้เรียนรู้พัฒนาความเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ จากครอบครัวเป็นสำคัญ การซึมซับทั้งในสิ่งที่ป็นรูปธรรม และนามธรรม เช่น พื้นฐานทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง มโนธรรม ทศนคติและการศึกษา เป็นต้น ดังนั้นหาก ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพ การทำหน้าที่ได้ตามปกติรู้จัก “การให้” และ “การรับ” ที่สมดุล ย่อมส่งผลให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยดีของคนในสังคม สมาชิกของสังคมที่เป็นคนมีคุณภาพ รวมถึงผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติด้วย

สถานการณ์ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุผลของการเลียนแบบการดำเนินชีวิตแบบ วัฒนธรรมตะวันตก หรือค่านิยมทางสังคมในการดำเนินชีวิตที่ชายหรือหญิงนิยมอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงาน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แสดงถึงการขาดความมั่นคงทางครอบครัว คือ ครอบครัวไม่สมบูรณ์แบบ หรือครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว หมายถึงครอบครัวซึ่ง อาจมีเพียงพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกเป็นหลัก เช่น มารดาเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ครอบครัวแตกแยก สิ่งที่แสดงให้เห็นความไม่สมบูรณ์แบบของครอบครัว คือ การหย่าร้าง แตกแยก ครอบครัวที่ไม่มีพ่อ หรือไม่มีแม่ หรือมีแต่แม่คนเดียว การหย่าร้าง ที่เพิ่มสูงขึ้นส่วนใหญ่มิสาเหตุมาจากทั้งหญิงและชายมีความอดทนต่อกันน้อยลง ทำให้ครอบครัวพ่อ หรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ครอบครัว เป็นครอบครัวที่มีเพียงพ่อ หรือแม่ และลูก เนื่องจากสาเหตุของ การหย่าร้าง การเป็นหม้าย รูปแบบของ ครอบครัวที่มีพ่อ หรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพังมีมากขึ้น เนื่องจาก อัตราการหย่าร้างที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจากการเสียชีวิตของคู่สมรส โดยเฉพาะครอบครัวที่ มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวและเลี้ยงดูลูกตามลำพังมีแนวโน้มสูงขึ้น การที่ครอบครัวมีผู้ปกครองที่เป็นพ่อ หรือแม่คนเดียว ทำให้ต้องแบกรับผิดชอบทั้งของตนเอง และบุตรเพิ่มขึ้น ครอบครัวที่มีผู้ปกครอง คนเดียวต้องรับภาระหนักด้านเศรษฐกิจ ประสบปัญหาความเครียด ทำให้ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอน และการช่วยเหลือลูกในด้านการเรียนอย่างเหมาะสม (ประทุมวดี ปิยธรรมศิริ, 2550)

จากการเพิ่มขึ้นของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ส่งผลให้ภาคส่วนต่างๆ นับตั้งแต่ สำนักงานนายกรัฐมนตรี สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ภายใต้กระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว รวมถึงองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวและภาคีเครือข่ายได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว โดย ประเด็นดังกล่าวได้ถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 สารสำคัญของเรื่องคือ จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจและ สังคม ส่งผลให้ครอบครัวมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น อาทิ ครอบครัวที่มีเฉพาะคู่สามีภรรยา แต่ไม่มีลูก ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวเพศเดียวกัน ครอบครัวข้ามรุ่น ครอบครัวอยู่คนเดียว โดยเฉพาะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวถือเป็นครอบครัวที่มีความเปราะบางมากกว่าครอบครัวใน ลักษณะอื่น โดยมีสมัชชาได้หารือกับภาครัฐบาลในการหา แนวทางช่วยเหลือในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม โดยการร้องขอให้มีการจัดสวัสดิการครอบครัว เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย การสนับสนุนให้สามารถเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย ความรับผิดชอบของ รัฐในค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดูแลลูก รวมไปถึงสวัสดิการอื่นอันเกี่ยวเนื่องกับมิติทางเศรษฐกิจ ทั้งหมด ซึ่งขอเรียกร้อง ดังกล่าวได้ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจประเทศเป็นที่เรียบร้อย อย่างไรก็ตาม นอกจาก ประเด็นทางเศรษฐกิจแล้ว ประเด็นเรื่องจิตใจก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สังคมต้องตระหนักถึง โดยสภาพปัญหาหลักที่พบคือ ปัญหาจากความโศกเศร้าและเสียใจ ปัญหาภาระในการหาเลี้ยง ครอบครัวและการดำเนินชีวิต ความเครียดหรือวิตกกังวลต่อความไม่มั่นคงและบทบาทใหม่ที่ ต้องเป็นทั้งพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน ปัญหาจากการเลี้ยงดูลูก และปัญหาจากการถูกสังคมตั้ง คำถาม ซึ่งถือเป็นปัญหาโดยรวมที่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สำนักนโยบายและแผน, 2560)

แม่เลี้ยงเดี่ยว ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาคือนางยโสธรา หรือนางพิมพา พระนางยโสธรา เกิดในตระกูลศากยะแห่งโกถียวงศ์ เมืองเทวทหะ เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ และพระมารดามีพระนามว่าพระนางอมิตา เมื่อพระนางเจริญวัยมีพระชนม์ 16 พรรษา ได้อภิเษกสมรส กับเจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) เมื่อมีพระชนม์ 29 พรรษาได้ ประสูติราชโอรส โดยพระเจ้าสุทโธทนะให้พระนามว่า พระราहुล หลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกผนวชแล้ว พระนางยโสธราก็ได้ทำหน้าที่ของมารดา ในการเลี้ยงดูบุตรของตน คือพระราहुล ไม่ได้ขาดตกบกพร่องทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์อยู่ร่วมกับสังคมได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมไทย มายาวนาน หลักธรรมอันเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทุกกาลสมัย เมื่อตนต้องเจอสภาวะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ตนก็จะคิดว่า อะไรจะเกิดก็ต้อง เกิด ห้ามไม่ได้ เพียงแต่เราต้องมีสติไตร่ตรองหรือใช้สติในการแก้ไขปัญหา ทุกข์หรือทรมานทุกข์ ไปก็ไม่ใช่ทางแก้ทุกข์ รู้จักนำตัวตนของเราออกจากปัญหา เพื่อมองเข้าไปในปัญหา ปัญหาทุก ปัญหาที่มีทางแก้ไข ทุกข์สุขอยู่ที่ใจเราเท่านั้น สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

แม่เลี้ยงเดี่ยวในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก มีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของแม่ ซึ่งในคำสอนบางตอนจะเป็นเรื่องของแม่โดยเฉพาะ แต่ในบางตอนก็จะมีเรื่องของพ่อเข้ามาปะปนอยู่ด้วย คำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อสมัยพุทธกาลเป็นคำสอนที่สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ อย่างไม่จำกัดกาลเวลา แม่ในปัจจุบันนี้ยัง

สามารถนำเอาคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเป็นแนวทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาในพระไตรปิฎกได้พบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแม่ ดังนี้

ความเป็น “แม่” มิได้หมายถึงหญิงที่คลอดลูกออกมาเพื่อเรียกหญิงผู้นั้นว่าแม่เท่านั้น แต่ความเป็นแม่ต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อตั้งรับสมาชิกคนใหม่ของครอบครัว ซึ่งสมาชิกที่มากเกิด เพื่อเป็นลูกของแม่แต่ละคนนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปตามวาระของกรรมที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งการกำเนิดนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้อธิบายถึงการเกิดของสัตว์ที่จะมาบังเกิดในโลกมนุษย์ไว้ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มี พระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรมในการก้าวลงสู่ครรภ์ การก้าวลงสู่ครรภ์ 4 เหล่านี้ คือ

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ ไม่รู้สึกตัวก้าวลงสู่ครรภ์มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 1

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดาอย่างเดียว แต่ไม่รู้สึกตัว อยู่ในครรภ์มารดา ไม่รู้สึกตัวคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 2

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 3

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 4

ตามหลักคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงสัตว์ในโลกที่ลงมากเกิด ในครรภ์ของแม่ ซึ่งตามหลักคำสอนได้กำหนดไว้ 4 เหล่า คือ

1. สัตว์ที่ไม่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์และไม่รู้สึกตัว ขณะคลอดออกมาจากครรภ์ของแม่ ซึ่งได้แก่มนุษย์ปุถุชนธรรมดาทั่วไป

2. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของแม่ แต่ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ และไม่รู้สึกตัวขณะคลอดออกมาจากครรภ์ของแม่ ได้แก่ ผู้ที่สร้างบุญ กระทำคุณความดี จุตติจากสวรรค์ ลงมากเกิด ในโลกมนุษย์ ก่อนที่จะมากเกิดก็จะสามารถรู้ล่วงหน้าได้ว่าจะลงมากเกิดเป็นใคร เช่น พระนางพุสตีซึ่งเป็นพระชายาของท้าวสักกะเทวราช เมื่อถึงเวลาที่ต้องจุติลงมากเกิดเป็นพระมารดา ของพระโพธิสัตว์ คือ พระเวสสันดร พระนางที่ได้รับพรจากท้าวสักกะเทวราช 10 ประการ ให้ลงมากเกิดในตระกูลกษัตริย์ ได้เป็นพระมารดาของผู้ที่จะได้เป็นพระพุทธรูป มีพระสิริโฉมงดงาม และสามารถทูล ขอร้องให้แก่นกโกหกประหารได้

3. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์และขณะอยู่ในครรภ์ของแม่ แต่ไม่รู้สึกตัว ขณะคลอดออกมาจากครรภ์ของแม่ ซึ่งได้แก่ ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม ฝึกจิตให้มีสติสมบูรณ์ เข้าถึงฌานตั้งแต่ปฐมฌานขึ้นไป หรืออริยบุคคลที่เป็นโสดาบัน สกทาคามี เป็นผู้ที่มีสมาธิขั้นสูง

4. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ ขณะอยู่ในครรภ์และขณะคลอดออกมาจาก ครรภ์ของแม่ ได้แก่ ผู้ที่จะเกิดมาเป็นพระพุทธรูป (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระโพธิสัตว์พระนามว่าวิปัสสี จุตติจากชั้นดุสิตแล้ว มีพระสติสัมปชัญญะ เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา อาพาธใด ๆ ย่อมไม่เกิดแก่พระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ทรงสำราญ ไม่ลำบากพระกาย และพระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ ผู้เสด็จอยู่ภายในพระครรภ์ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

ในเวลาทีพระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา เสด็จออก ค. อย่างง่ายดายทีเดียว ไม่เปราะเปื้อนด้วยน้ำ ไม่เปราะเปื้อนด้วยเสมหะ ไม่เปราะเปื้อนด้วยโลหิต ไม่เปราะเปื้อนด้วยอสุจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นผู้บริสุทธิ์ ผุดผ่องงาม

เมื่อใด พระโพธิสัตว์ผู้ประสูติแล้วได้ครุ่นหนึ่ง ประทับยืนด้วยพระบาท ทั้งสอง อันสม้าเสมอ ผินพระพักตร์ทางด้านทิศอุดร เสด็จดำเนินไปเจ็ดก้าว และเมื่อหมู่เทพตาทันเศวตฉัตรตามเสด็จอยู่ ทรงเหลียวดูทั่วทุกทิศ แปลงวาจาอันองอาจว่า เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก ความเกิดของเราเป็นครั้งสุดท้าย บัดนี้ ความเกิดอีกมิได้มี เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการ ความเกิดแห่งทารกก็มี ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาไม่มีระดู และทารกที่จะมาเกิด ยังไม่ปรากฏ ความเกิด แห่งทารกก็ยังไม่มาก่อน ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่ทารกที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารกก็ยังไม่มาก่อน เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกันด้วยมารดา มีระดูด้วย ทารกที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะความ ประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการ อย่างนี้ ความเกิดแห่งทารกจึงมี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เมื่อมารดานั้นมีระดู ความก้าวลงแห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็ย่อมมี เพราะสัตว์เกิดในครรภ์นั้นมารดาจึงแพ้วท้อง เพราะเหตุนี้บัดนี้จึงเรียกมารดาว่าเป็นผู้มีใจดี จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น ได้กล่าวถึงการถือกำเนิดของสัตว์ทั้งหลายที่จะมาเกิด ในโลกมนุษย์นี้ มนุษย์จัดอยู่ในสัตว์จำพวกที่เกิดในครรภ์ การก้าวลงสู่ครรภ์คือการปฏิสนธิ ที่เกิดขึ้นในครรภ์ของแม่ และเจริญเติบโตจนกระทั่งครบกำหนดคลอด การเกิดของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความพร้อมแห่งการเกิด ได้แก่ ความพร้อมของครอบครัวที่ประกอบด้วย แม่และพ่อ ความพร้อมทางด้านร่างกายของแม่ ได้แก่ การมีระดู หากหญิงที่แต่งงานเมื่ออายุน้อย และยังไม่มีการประจำเดือน ก็ไม่สามารถตั้งครรภ์ได้ หญิงที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์และมีประจำเดือนแล้ว จึงจะสามารถให้กำเนิดลูกได้ ความพร้อมอีกด้านหนึ่งความพร้อมของผู้ที่จะมาเกิด ย่อมขึ้นอยู่กับกรรมที่ได้กระทำไว้ซึ่งมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

แม่เลี้ยงเดี่ยว ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาคือนางยโสธรา หรือนางพิมพา พระนางยโสธรา (พิมพาหรือยโสธราพิมพา) เกิดในตระกูลศากยะแห่งโกถียวงศ์ เมืองเทวทหะ เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะและพระมารดามีพระนามว่า พระนางอมิตาเทวี มีพระเทวทัตเป็นพระเชษฐา พระนางยโสธราประสูติวันเดียวกันกับเจ้าชายสิทธัตถะ(พระพุทธเจ้า) ซึ่งพระนางเป็นสหชาติของพระพุทธเจ้า เมื่อพระนางประสูติแล้วพวกญาติทั้งหลายได้ทรงถวายนามว่า"ภัททากัจจนา" เพราะพระสรีระของพระนาง มีพระฉวีวรรณสี เหมือนทองคำอันบริสุทธิ์ เมื่อพระนางเจริญวัยมีพระชนม์ 16 พรรษา ได้อภิเษกสมรส กับเจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) เมื่อมีพระชนม์ 29 พรรษาได้ ประสูติราชโอรส โดยพระเจ้าสุทโธทนะให้พระนามว่า พระราหุล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

วันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ เป็นวันที่พระนางพิมพาได้ประสูติพระโอรส แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นวันที่พระนางต้องสูญเสียพระสวามีสุดที่รัก ในสมัยนั้น หญิงใดที่สามีทอดทิ้ง หญิงนั้นจะถูกเรียกว่า "หญิงหม้าย" กลายเป็นหญิงที่สังคมรังเกียจ พระนางพิมพาเองทรงคิดว่าพระองค์เองก็ตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น จึงอับอายและเสียพระทัยมาก อีกทั้งสิ่งแวดล้อมที่ทรงพบเห็นก็ยิ่งทำให้ทุกข์พระทัยมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพระแท่นที่บรรทม สิ่งของเครื่องใช้ของพระสวามี รวมทั้งภาพความหลังครั้งเคยมีความสุขร่วมกัน ยิ่งทอดพระเนตรเห็นยิ่งทรงหวนระลึกถึงก็ยิ่งทำให้ปวดร้าวพระทัยมากขึ้น ยังพระโอรสราหุลอีกเล่า ทอดพระเนตรเห็นแล้วยิ่งทำให้อาลัย

หาพระสวามีมากขึ้น เพราะทรงมีพระพักตร์คล้ายพระสวามียิ่งนัก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในส่วนของพระนางยโสธรา นั้นด้วยความรักและความนับถือเป็นอย่างยิ่งในพระสวามี เมื่อท่านได้ฟังข่าวว่า พระสวามีทรงนุ่งห่มผ้ากาสาจะ ตั้งแต่นั้นก็ทรงผ้ากาสาจะบ้าง ได้สดับว่าพระสวามีเสวยภัตตเพียงคนเดียว ก็เสวยภัตตเพียงคนเดียวบ้าง ทรงสดับว่าพระองค์ทรงละที่นั่งที่นอนใหญ่ ก็ทรงบรรทมเฉพาะบนเตียงน้อยอันข้างด้วยแผ่นผ้า ทรงทราบว่าพระองค์ทรงละเว้นจากของหอมมีดอกไม้เป็นต้น ก็ทรงงดเว้นดอกไม้และของหอมบ้าง อีกทั้งยังต้องดูแลพระโอรสซึ่งนางก็ทรงได้เลี้ยงดูพระโอรสมาเป็นเวลา 7 ปี กว่าพระพุทเจ้าจะเสด็จมาเยี่ยม พระนางก็ได้ทรงดูแลพระโอรสด้วยพระองค์เอง ดังนี้เป็นต้น ได้ทรงปฏิบัติเช่นนี้ จนเจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุพระโพธิญาณ ตรัสรู้เป็น พระอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้า

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมแม่เลี้ยงเดี่ยว

1. หลักธรรมเพื่อการดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจ

หลักธรรมที่ใช้ในการดูแลสุขภาพร่างกายจิตใจ ของแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่ประสบปัญหาการเลี้ยงลูกคนเดียว ในทางพุทธศาสนาคือหลักโยนิโสมนสิการ "โยนิโสมนสิการ" นั้นแบ่งได้เป็น 2 คำ คือ "โยนิโส" มาจาก "โยนิ" แปลว่า เหตุ ต้นตอแหล่งกำเนิดปัญหา อุปาย วิธีทาง และ "มนสิการ" หมายถึง การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึงตรึกตรอง ใส่ใจ พิจารณา ซึ่งแปลความรวมได้ว่า โยนิโสมนสิการ เป็นการพิจารณาในใจโดยแยบคาย คือ การคิดเพื่อเข้าถึงความเป็นจริงโดยพิจารณาเหตุผลเป็นลำดับไปจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบ จนเห็นความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ลักษณะการคิดแบบโยนิโสมนสิการที่สำคัญ 4 ประการ

1) อุปายมนสิการ คือ ลักษณะการคิดแบบวิเคราะห์กระบวนการ ความเป็นไปของสิ่งต่างๆ เป็นการคิดที่ช่วยให้เข้าถึงรากเหง้าแก่นแท้ของสิ่งต่างๆ

2) ปถมนสิการ คือ ลักษณะการคิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง มีลำดับขั้นตอนเป็นเหตุเป็นผลกัน เป็นระเบียบไม่วกวน (หรือนัยหนึ่งคือการคิดหลายทาง หรือหลายแง่หลายมุมก็ได้ เพื่อนำไปใช้พิจารณาแนวทางที่ถูกต้อง)

3) การณมนสิการ คือ ลักษณะการคิดสืบสาวหาเหตุผล จนเกิดเป็นความสัมพันธ์ของเหตุและผล โดยสมบูรณ์

4) อุปปาทกมนสิการ คือ ลักษณะการคิดมุ่งในสิ่งที่ เป็นกุศล คือ ลักษณะการคิดที่มุ่งแต่สิ่งที่ดี ตัดขาดจากสิ่งไร้สาระ หรือสิ่งที่จะก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนและผู้อื่น

2. หลักธรรมในการดำเนินชีวิตทางสังคม

ในการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคม ต้องเผชิญกับปัญหาหลายอย่าง ทั้งคำดูถูก นิินทาในสังคมอินเดีย เมื่อผู้หญิงถูกสามีทอดทิ้งก็จะกลายเป็นคนที่ไม่มีคุณค่าในสังคม การนำพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตทางสังคมโดยใช้หลักสังคหวัตถุ มาปรับใช้ในชีวิต เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจและดำเนินชีวิตในสังคม การพัฒนาตนเองเป็นจิตอาสา การเสนอตัวเข้าไปร่วม กิจกรรมอันเป็นประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมหมู่ มาก ด้วยความสมัครใจ โดยไม่หวัง ผลตอบแทนใดๆ โดยจุดมุ่งหมายก็เพื่อความสัมพันธ์และเกื้อกูลในสังคมอย่างมีคุณธรรม

สังคหวัตถุ แปลว่า วิธีสังเคราะห์ หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น พุดง่าย ๆ สังคหวัตถุ ก็คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน นั่นเอง มีทั้งหมด 4 ประการ ดังนี้

1) ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของการให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่สมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่ตนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอัธยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มัวแต่สิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัตภาพของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาได้ มีอะไรสิ่งจริงยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

2) ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ (1) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า "อัปปิยวาจา" (2) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

3) อตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า "อยู่บ้านท่านอย่างนิงดูตาย บั้นวัวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น" หรือ "อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง" คนที่ไม่นิงดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ชวนช่วยช่วยเหลือตามสติกำลังทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "คนทำหมู่คณะให้ดังงาม" อยู่ที่ไหนก็สร้างความสำเร็จที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

4) สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย 2 ประการ คือ (1) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้ อย่างเสมอต้นเสมอปลาย (2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุปได้ว่า ผลลัพธ์ที่พึงเห็นได้ในปัจจุบัน ด้วยสังคหวัตถุ เป็นขั้นที่สำคัญที่สะท้อนความสำเร็จของผู้เป็นแม่ได้ อย่างดี ในชีวิตของคำว่า แม่ คงไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะทำให้ตนมีความสุขไปได้ นอกจากการได้เห็นความสุขของลูกและความสำเร็จของลูก ผลลัพธ์ที่สะท้อนมาจากความรัก ความตั้งใจ ความอดทน ที่มีต่อลูก แม่คงไม่ได้คาดหวังอะไรจากลูก เพียงปรารถนาให้ลูกได้เป็นคนดี ประสบความสำเร็จ ได้ทำในสิ่งที่ลูกรัก อยากรัก

ให้ลูกมีความสุข เมื่อลูกมีความสุข แม่ย่อมมีความสุขตามไปด้วย ว่าง่าย ๆ คือ ความภาคภูมิใจของแม่สะท้อนจากความสำเร็จของลูกนั่นเอง

3. หลักธรรมเพื่อการเลี้ยงดูลูก

ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยหลักพื้นฐานเริ่มจากบิดามารดาเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้นำ และเป็นผู้ส่องแสงสว่างให้กับบุตรธิดา ท่านยกให้บิดามารดา เป็นเหมือนทิศตะวันออก คือทิศที่พระอาทิตย์ขึ้น ซึ่งมีความสำคัญมาก คือดวงอาทิตย์ขึ้นมาก็ส่องแสงสว่าง นำทางการดำเนินชีวิตของคนและสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นชีวิตของลูก บิดามารดาก็เป็นแบบอย่างและให้แสงสว่าง คือให้ความรู้ ความเข้าใจ แนะนำวิธีการดำเนินชีวิต และให้แม่แต่ชีวิตของลูก พระพุทธเจ้าทรงแสดงฐานะของพ่อแม่ไว้ว่า

- 1) เป็นพระพรหม เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้สร้างชีวิตให้กับลูก แล้วก็เป็นผู้เลี้ยงลูก
- 2) เป็นบูรพาจารย์ของลูก คือ เป็นครูอาจารย์คนแรก สอนทุกอย่างที่ใช้ในการดำเนินชีวิต หรือเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองต่อไป

- 3) เป็นอาหุไนยบุคคลของลูก หมายถึงบิดามารดาเป็นอรหันต์ของลูก คือ มีคุณธรรม มีจิตใจที่บริสุทธิ์ต่อลูก รักลูกด้วยใจจริง ไม่มีอะไรเคลือบแฝง

ในฐานะที่เป็นบิดามารดา ฟังรู้จัก บุตร 3 ประเภท และให้การศึกษาอบรมให้เป็นบุตรชนิดที่ดีที่สุดคือ

- 1) อภิชาติบุตร คือบุตรที่ยิ่งกว่าบิดามารดา ดีเลิศกว่าบิดามารดา
- 2) อนุชาติบุตร คือ บุตรที่ตามเยี่ยงอย่างบิดามารดา เสมอด้วยบิดามารดา
- 3) อวชาติบุตร บุตรที่ต่ำลงกว่าบิดามารดา เสื่อมทรามทำลายวงศ์ตระกูล

บิดามารดา เป็นผู้ใกล้ชิดบุตรธิดาที่สุด มีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดี หรือเป็นพลเมืองร้ายมากกว่าใครๆ แต่บิดามารดาทุกคนย่อมปรารถนาให้บุตรธิดาของตนเป็นพลเมืองดี เป็นคนดีของครอบครัวและของสังคมทั้งสิ้น เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์อันนี้ บิดามารดาจำเป็นต้องมีจรรยาบรรณ คือมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน เมื่อบิดามารดาปฏิบัติหน้าที่อันนี้แล้ว นอกจากจะทำให้บุตรธิดาเป็นคนดีได้ดังประสงค์แล้ว ยังเป็นเหตุให้บุตรธิดา เกิดความสำนึกและซาบซึ้งในตัวบิดามารดาว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนอย่างแท้จริง และเป็นเหตุจูงใจให้บุตรธิดาสongsตอบพระคุณในโอกาสต่อไปด้วย บิดามารดาที่จะได้ชื่อว่า เป็นพ่อแก้ว แม่แก้ว ของลูกนั้น ก็เพราะได้ทำหน้าที่ทั้ง 5 ประการให้สมบูรณ์ คือ (กรมการศาสนา, 2538)

- 1) ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว บิดามารดาต้องคอยอบรมสั่งสอน ตักเตือน และสอดส่องดูแลและป้องกันไม่ให้ลูกของตนเองมีความประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ไม่ดี ไม่เหมาะสม และหลีกเลี่ยงจากความชั่วทั้งปวง

- 2) ดูแลฝึกอบรมให้ลูกตั้งอยู่ในความดี บิดามารดามีความรักความปรารถนาดีต่อกุศลอย่างเปี่ยมล้น การอบรมสั่งสอนตักเตือนจึงเป็นหน้าที่หลักของบิดามารดา โดยหวังให้ลูกมีความประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ดีทั้งยามมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และปรารถนาให้ลูกมีความสุขในชีวิตในที่สุด

- 3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา บิดามารดาปรารถนาให้ลูกมีความรู้ มีวิชาชีพติดตัวสามารถนำเอาความรู้ในวิชาชีพ ไปประกอบอาชีพได้ซึ่งเพียงหวังให้ลูกสามารถพึ่งตนเอง และสร้างฐานะของตนเองและครอบครัว ให้มีความเจริญก้าวหน้าตลอดไป ไม่ใช่หวังพึ่งบิดามารดาตลอดไป ซึ่งหากบิดามารดาเสียชีวิตลูก ๆ ก็ไม่สามารถจะพึ่งพิงตนเองได้ ดังนั้นบิดามารดาจึงส่งเสริมลูกของตนเองให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ

- 4) เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร บิดามารดาคอยให้คำแนะนำสั่งสอนลูกเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองให้ถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งให้ลูกปฏิบัติตามจารีตประเพณีของสังคม ไม่คิดชิงสุกก่อนห่าม หมายถึงไม่มีเพศสัมพันธ์กับคู่ครองของตนเองก่อนวัยอันควร หรือก่อนที่จะแต่งงานกัน เป็นต้น

5) มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อมีโอกาส การมอบทรัพย์สมบัติให้ลูกตามโอกาสอันเหมาะสม เช่น ช่วยเหลือโดยมอบทรัพย์สมบัติให้ลูกในขณะที่กำลังตั้งตัว หรือเริ่มต้นชีวิตคู่เพื่อเป็นทุนทรัพย์ในการดำเนินชีวิต ครอบครัวในอนาคตและการมอบมรดกเป็นพินัยกรรมให้กับลูก ๆ อย่างยุติธรรม เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตแล้ว (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, 2544)

บิดามารดาผู้ปฏิบัติตามหน้าที่ทั้ง 5 ประการนี้ ถือว่าได้ประพฤติตามจรรยาบรรณที่กำหนดไว้เป็นหลัก และจัดว่าได้ประพฤติเป็นธรรม และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีโดยแท้ ผลที่ได้รับ นอกจากจะทำให้บิดามารดาได้รับความรักนับถือจากบุตรธิดาแล้ว ยังเป็นเหตุให้สังคมส่วนรวมพลอยสงบสุขและเรียบร้อยไปด้วย

สาเหตุที่จำเป็นจะต้องมีการกำหนดหน้าที่หรือจรรยาบรรณของบิดามารดาคือ

- 1) เพื่อให้บิดามารดาสำนึกในหน้าที่ของการเป็นพ่อแม่ที่ดี
- 2) เพื่อรักษาคุณภาพความเป็นมนุษย์ไว้ในฐานะผู้ให้
- 3) เพื่อแก้ปัญหาสังคมเรื่องบิดามารดาทอดทิ้งบุตรธิดา
- 4) เพื่อสร้างหลักประกันให้แก่สังคมระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา
- 5) เพื่อจรรโลงคุณธรรมของบิดามารดาไว้ในสำนึกของบุตรธิดา
- 6) เพื่อป้องกันมิให้บุตรธิดาประพฤติเลวทราม เพราะไม่มีผู้ดูแลเอาใจใส่
- 7) เพื่อให้บุตรธิดาได้เห็นแบบอย่างและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตัวที่ดีในสังคม
- 8) เพื่อให้บิดามารดาคอยประคับประคอง เป็นพี่เลี้ยงบุตรธิดาจนกว่าจะช่วยตัวเองได้ ไม่เป็นภาระให้แก่สังคม

หากบิดามารดาได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของท่านมาเป็นอย่างดี ไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่กลัวต่อความยากลำบากอย่างครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว บิดามารดาซึ่งตามหลักของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นทิศเบื้องหน้า เพราะเป็นบุคคลที่ลูกได้รู้จักและใกล้ชิดที่สุด ถึงกับพระพุทธองค์ทรงตรัสเรียกว่า “ทิศเบื้องหน้า” เป็นบุคคลที่บุตรธิดาควรบำรุงเลี้ยงดูเอาใจใส่ และให้ความสำคัญก่อนกว่าใครๆ ทั้งสิ้น

สรุป

การดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวจะสามารถดำรงสภาพครอบครัวและดูแลลูกให้ใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติและมี ความสุขได้หรือไม่ในระดับใด โดยการนำหลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 มีการสงเคราะห์ การให้ทานด้วยการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อเกื้อกูลแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ผูกมัดในสิ่งที่ตนรักหวงแหน ปิยวาจา คือวาจาอันไพเราะ คอยสนับสนุนให้เกิดความสามัคคี ไร้ความเสียดสีเสียดแทง ทำร้ายน้ำใจให้เกิดความแตกแยกกับสังคม ทำตนให้เป็นประโยชน์คอยช่วยเหลือเกื้อกูลแนะนำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตให้กับสังคม และทำอย่างสม่ำเสมอ หน้าที่ของบิดามารดาพึงกระทำต่อบุตร คือให้การอุปการะช่วยแนะนำสั่งสอน ห้ามปรามจากสิ่งที่ไม่ดี และโยนิโสมนสิการ เป็นการพิจารณาถึงเหตุถึงผลที่เกิดขึ้น ด้วยวิธีการที่แยบคาย ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยว นับตั้งแต่ช่วงที่แม่เลี้ยงเดี่ยวเผชิญกับสภาพปัญหา จนกระทั่งสามารถก้าวข้ามผ่านอุปสรรคในชีวิตมาได้ เริ่มต้นดำเนินชีวิตใหม่ในระดับพัฒนาตนเอง ให้เป็นแบบอย่างที่สามารถเลี้ยงลูกได้จนประสบความสำเร็จ ตนเองและลูกสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข เมื่อผ่านพ้นปัญหามาได้ก็สามารถเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวแบบอย่างที่มีคุณค่า เป็นแบบอย่างแก่การเรียนรู้สำหรับผู้ตัดสินใจเข้าสู่การใช้ชีวิตแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2538). คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ประทุมวดี ปิยธรรมศิริ. (2550). ชีวิตการทำงานและสวัสดิการสำหรับมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2544). นวโกวาทฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักนโยบายและแผน. (2560). นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาบ้านครอบครัว พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.

การอุปมาด้วยไฟ (อัคคี) ในอัคคิขันโธปมสูตร

An Analysis of Fire Metaphor in the Aggikhandhopama Sutta

พระครูสิริปัญญาภรณ์(สุธีร์ ตันโห)

PhrakruSiripanyaporn (Suthee Thanho)

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดหัวดงนาคาย จังหวัดมหาสารคาม

Phrapariyattamma School, General Education Department

Wat HuaDongNaKhai, MahaSarakhm Province

E-mail: tanho2515@gmail.com

Received: 10 February 2021; Revised: 21 February 2021; Accepted: 5 March 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การอุปมาด้วยไฟ (อัคคี) ในอัคคิขันโธปมสูตร พบว่า ไฟ (อัคคี) ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มี 4 ประเภท ใหญ่ คือ 1) ไฟคือราคะ มีกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นเชื้อ 2) ไฟคือโลภะมีความอยากได้ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นเชื้อ 3) ไฟคือโทสะมีมานะความถือตัว เป็นเชื้อ 4) ไฟคือโมหะมีอวิชชา ความไม่รู้ พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัส ออกเป็น 2 สาย คือ ราคะกับโลภะ ราคะ ตามปกติแล้วจะทรงสอนบรรพชิต โลภะจะสอนฆราวาส และโทสะ โมหะ ทั้งสองนี้ จะสอนทั้งบรรพชิตทั้ง ฆราวาส

การอุปมาด้วยเรื่องไฟ (อัคคี) ในอัคคิขันโธปมสูตร สามารถอุปมาได้ว่ามนุษย์ไม่รู้เท่าทัน ไม่รู้ว่าสิ่งที่ทำให้เดือดร้อนอยู่นั้นคือไฟ เผลอเติมเชื้อแบบไม่รู้ตัว พอไฟมีเชื้อก็ทำให้ไฟแผดเผาจิตใจมนุษย์ทำให้เดือดร้อนทั้งตนเอง แล้วยังแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทำให้สังคมรอบข้างพลอยลำบากไปด้วย ไฟในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนามธรรม ที่พระพุทธองค์ ทรงใช้อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบไฟว่าความไม่อึดด้วยเชื้อ เมื่อมีเชื้อไฟอยู่ เช่นพิน น้ำมัน ทรายใดทรายนั้นไฟก็ย่อมไม่มีวันดับ เมื่อไม่มีเชื้อไฟก็ดับ เมื่อเรารู้เท่าทันเช่นนี้แล้วก็หาทางดับเชื้อไฟคือกิเลสที่อยู่ในใจของมนุษย์ให้ได้

คำสำคัญ: การอุปมา, ไฟ (อัคคี), อัคคิขันโธปมสูตร

Abstract

This article aims to study and analyze the metaphor of fire (aggi) in the Aggi Khandhopama Sutra. It was found that there are 4 major types of fire (aggi) in Buddhist scriptures: 1) Fire is taste, touch, as fuel 2) Fire is greed, having endless desire as fuel, 3) Fire, anger, arrogance as fuel, 4) Fire, moha, having ignorance. The Lord Buddha spoke of two streams: lust and ignorance. Lobha, lust, is normally taught by the monks. Lobha teaches the lay people and the annoyance of the two of them teaches both the monks and the lay people.

The Parable of Fire (Aggi) in the Akkhandhommas Sutta It can be compared that human beings are ignorant. Didn't know that the thing that was bothering him was the fire. Accidentally add infection without knowing When the fire was fertilized, it scorched the hearts of human beings, causing trouble to themselves. It also manifests itself physically and verbally, making the surrounding society difficult as well. Fire in Buddhism, which is mostly abstract at the Buddha He used a metaphor to compare fire to being unsatisfied with fuel. When there is fuel, such as wood, oil, as long as the fire will never be extinguished. When there is no fuel, it is extinguished. When we are aware of this, then we can find a way to extinguish the fire that is the defilement that is in the human heart.

Keywords: Metaphor, Fire (Aggi), AggikhandhopamaSutta

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่สาวกแต่ละครั้ง พระพุทธองค์จะให้ความสำคัญกับทั้งผู้ฟัง และ หลักธรรมที่จะทรงแสดง ในแต่ละวัน เมื่อถึงปัจฉิมยาม พระพุทธองค์จะเสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงบรรทมสี่เอนกายอย่างมีพระสติสัมปชัญญะ พิจารณาหรือสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไป มีบุคคลใดที่ควรเสด็จไปโปรดเป็นการพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยแล้วก็จะเสด็จไปโปรดในช่วงเช้า ก่อนทำวัตรกิจ บุคคลผู้ที่ พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดนั้นทรงพิจารณาจากอุปนิสัยเป็นสำคัญ ไม่ทรงให้ความสำคัญกับชาติชั้นวรรณะ แต่พิจารณาจากความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของบุคคลว่าได้รับ การขัดเกลามากน้อยเพียงใด ในส่วนของหลักธรรมนั้น ก็ทรงเลือกหัวข้อธรรมให้ตรงกับอุปนิสัย และจริตของผู้ฟัง ทำให้การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถ แก้ปัญหาของบุคคลได้ตรงจุด คือ ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรองตาม แล้วเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง คล้อยตามอยากนำไปปฏิบัติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คนที่มีโอกาสได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าจึงมีทุกเพศทุกวัย ทั้งหญิง และชาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นับตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์มหาอำนาจที่นับถือพระพุทธเจ้า เช่น พระเจ้า ปเสนทิโกศล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จนกระทั่งจันทาลผู้ต่ำต้อยผู้ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เช่น นางจันทาลิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีทั้ง คนที่กำลังมีความสุขเต็มที่และคนที่ประสบกับความทุกข์จนแทบจะเอาชีวิตไม่รอด บุคคลที่มีสภาพ ดังกล่าวนี้นี้มีหลายคน เช่น นางปฐาจาราผู้สูญเสียทั้งสามีและบุตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) บุคคลเหล่านี้เมื่อได้มีโอกาสสดับ

พระธรรม ส่วนมากเกิดความรู้ถูก เข้าใจถูก เกิดปัญญาแล้วน้อมนำธรรมไปเป็นแนวทางดำเนินชีวิตบางคนอาจพัฒนาตนได้ถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคล ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะพระพุทธรเจ้าเป็นผู้ฉลาด ในอุบายสำหรับสั่งสอนธรรม ด้วยเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์อุปมาอุปไมยของพระพุทธรเจ้าว่า ทรงเป็นเหมือนนายแพทย์ผู้ฉลาดในการประกอบยารักษาโรค ดังความในสรณัตถยวรรณาตอนหนึ่งว่า “พระพุทธรเจ้าเปรียบเหมือนแพทย์ผู้ฉลาด เพราะทรงสามารถกำจัด พยาธิตือกิเลสพร้อมทั้งอนุสัย ออกได้, พระธรรมเปรียบเหมือนเภสัชยาที่ทรงปรุงถูกต้องแล้ว, พระสงฆ์ผู้มีพยาธิตือกิเลสและอนุสัย อันระงับแล้ว เปรียบเหมือนหมู่ชนที่พยาธิระงับแล้ว เพราะประกอบยา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในเรื่องเกี่ยวกับการสอนธรรมของพระพุทธรเจ้านั้น ทรงใช้เทคนิคการสอนธรรมหลายแบบ หากเรื่องนั้นเป็นนามธรรมก็จะทำให้เป็นรูปธรรม หรือ “ทรงทำของยากให้ง่าย” ธรรมะเป็นนามธรรม ละเอียดอ่อนเข้าใจยาก พระองค์ทรงมีเทคนิควิธีทำให้ง่ายขึ้น ซึ่งทำได้หลายวิธีเช่น

1) ใช้อุปมาอุปไมย บางเรื่องที่ฟังรู้ได้ด้วยอุปมาอุปไมย พระองค์ทรงใช้ เช่น ตรัส บอก เหล่าสาวกของพระองค์ว่า ธรรมะที่ทรงตรัสรู้นั้นมีมากดุจใบไม้ในป่า แต่ทรงนำมาคิดเดี่ยวเฉพาะ ที่จำเป็นจะต้องรู้ดูใบไม้ในกำมือดังนี้ เป็นต้น

2) ยกนิทานประกอบ ทรงยกนิทานชาดก (เรื่องราวของพระองค์เมื่อครั้งเป็น พระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีในชาติก่อนๆ) เช่น พระเวสสันดรชาดก หรือทรงนำนิทานพื้นบ้านโบราณ มาเล่า ให้ฟัง ดังเรื่อง ตาบอดคลำช้างแปดคน ต่างคนต่างคลำแต่ส่วนของช้าง แล้วเข้าใจว่าตนรู้จัก ช้าง ดีจึงทะเลาะทุบตีกัน แล้วสรุปว่า “คนที่รู้เห็นเพียงบางแง่มุมมักจะทะเลาะทุ่มเถียงกัน เพราะทิว (ความเห็น)”

3) ใช้สื่อการสอน พระพุทธรองค์ทรงใช้สื่อการสอนเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนขึ้น ดังทรง สอนสามเณรราหุลเรื่องโทษของการพูดเท็จทั้งที่รู้ โดยทรงใช้ขันตักน้ำเทลงที่ละนิดจนหมดขันแล้ว คว่ำขันลง แล้วทรงยกขึ้นเปล่าขึ้น ตรัสสอนว่า คนที่พูดเท็จทั้งที่รู้ย่อมเทความดีงามออกที่ละนิด จนหมดไปในที่สุด อีกครั้งหนึ่งทรงใช้แว่นส่องหน้าเป็นสื่อในการสอนเรื่อง สติสัมปชัญญะ แว่นมีไว้ ส่องดูใบหน้าฉันใด สติสัมปชัญญะก็มีไว้กำกับตนเพื่อส่องดูเรื่องที่คิด การที่ทำและคำที่พูดฉันนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549)

บรรดาเทคนิคการสอน 3 อย่างนี้ เทคนิคการสอนที่ได้รับการยกย่อง เป็นวิธีที่โดดเด่น ที่สุดที่ทรงใช้คือ “การอุปมาอุปไมย” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อุปมาโวหาร” เพราะทำให้สามารถ สื่อสารหรือแสดงเรื่องที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย การใช้เทคนิคการสอนแบบอุปมาอุปไมยนี้จึงเป็นความสามารถพิเศษอย่างหนึ่งของพระพุทธรเจ้า ดังความในคัมภีร์อุปทานตอนหนึ่งว่า “พระมุนีผู้ทรง ทราบในความคิดของสัตว์ทั้งปวง ทรงฉลาดในข้ออุปมา เพียงตรัสตอบปัญหาข้อเดียว ก็หมดความ สงสัยในข้อธรรมนั้นได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อพระพุทธรองค์สอนธรรมโดยการอุปมาอุปไมยแก่พระสาวกจนบรรลุ ธรรมเป็นพระอรหันต์ พระเถระเหล่านั้นก็เรียนรู้การอุปมาไปใช้ต่อๆ กัน จนเกิดเป็นความนิยม ในยุคต่อๆ มา สอดคล้องกับความตอนหนึ่งในคัมภีร์เถรคาถาว่า “ข้ออุปมาที่ทำให้เข้าใจได้ด้วยเนื้อความ บัณฑิตทั้งหลาย ได้แสดงไว้แล้ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จึงกล่าวได้ว่า การสอนแบบใช้อุปมาอุปไมยเป็นเทคนิคการสอนที่มีความสำคัญและมีประสิทธิภาพมากในพระพุทธศาสนา ธรรมที่จะสอน ด้วยวิธีอุปมาก็มักจะเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง คนที่จะสอนด้วยวิธีอุปมาได้ก็ต้องผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ไม่เช่นนั้นอาจจะสื่อสารกันผิดพลาด หรือเกิดโทษจากการใช้อุปมา การใช้อุปมาอุปไมย ในการสอนธรรมจึงควรฝึกให้ชำนาญ อีกประการหนึ่งที่ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก คือ สำหรับบุคคลบางคนหากพูดด้วยภาษา ธรรมดา หรือแบบบรรยายก็จะไม่อาจเข้าใจเรื่องที่ต้องการสื่อได้ จะต้องอาศัยการ

อุปมาอุปไมยเท่านั้น จึงจะเข้าใจ ความข้อนี้อาจคล้อยกับพุทธดำรัสสอนหนึ่งว่า “บัณฑิตบางพวกในโลกนี้ ย่อมรู้เนื้อความ ได้ด้วยคำอุปมา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พุทธดำรัสนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การสอนแบบอุปมาอุปไมยมีความสำคัญ และจำเป็นมาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สำหรับผู้ศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะทราบว่า เรื่องราวการสอนธรรมแบบอุปมา อุปไมยนี้พบได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งในคัมภีร์ระดับพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และ อนุฎีกา แต่ผู้วิจัยพบว่าในพระไตรปิฎกเล่มที่ 23 ว่าด้วยการอุปมา ในอัครคัมภีร์พระปฐมสมโพธิ ที่มีเนื้อหา เกี่ยวข้องด้วยอุปมาธรรมโดยมีการใช้เทคนิคการสอนแบบอุปมาอุปไมยตลอดทั้งเรื่อง เพื่อเตือนให้ ภิกษุทั้งหลายพากเพียรในการศึกษาปฏิบัติ ไม่ประมาทซึ่งจะเห็นได้ว่า วิธีการสอนที่เป็นหลักสำคัญ ที่ทรงใช้สอนปวงชนทั้งหลายมากกว่าวิธีอื่นก็คือ การยกอุปมาขึ้นมาสอนนั่นเอง และคำสอนก็แตกต่างกันไปตามบุคคลและโอกาส ซึ่งมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังมีความกระชับ และชัดเจนด้วยความเหมาะสมของไวยากรณ์ ที่เป็นไปในลักษณะของการแสดงธรรม หรือการอธิบาย สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและมีความเพลิดเพลิน ทำให้เกิดความประทับใจและซาบซึ้ง ในอรรถรสเพราะทำให้เกิดจินตนาการของผู้ฟังในลักษณะต่างๆ ทั้งที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม แม้ว่าบางครั้งการแสดงธรรมนั้นก็มีความชัดเจนแล้วแต่เมื่อนำอุปมาอุปไมยมาประกอบเข้าก็จะทำให้เกิดความงดงามทางภาษามากยิ่งขึ้น ขึ้นไป ลักษณะการอุปมาอุปไมยจะทำให้เกิดความเข้าใจชัด ในอรรถและธรรมมากยิ่งขึ้น เช่นพระองค์ทรงเปรียบอุปมาอุปไมยด้วยการเล่าเรียนที่เหมือนงูพิษไว้ ในอรรถกถาปฐมสมโพธิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังข้อความมีดังนี้

บุรุษต้องการงูพิษ เทียวแสวงหางูพิษ เขาพบงูพิษตัวใหญ่จึงจับมันที่หาง งูพิษตัวนั้น สามารถที่จะกัดเข้าที่มือ แขน หรืออวัยวะใดที่หนึ่งทำให้เขาเสียชีวิตได้ นั้นเพราะว่าเขา จับงูพิษไม่ดี ฉันท, ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนธรรมแล้วไม่ไตร่ตรอง ไม่พิจารณาด้วยปัญญา มุ่งแต่จะเรียนเพื่อความรู้ไปชมผู้อื่น หรือกลัวถูกนิพนทนาว่าไม่มีความรู้ การเล่าเรียนนั้น ย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่เธอ แต่ก่อโทษโดยส่วนเดียว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนั้น การสอนธรรมโดยใช้เทคนิคอุปมาอุปไมยนอกจากจะมีส่วนช่วยในการทำ ความเข้าใจแล้วยังช่วยให้เนื้อหาที่แสดงมีความไพเราะ มีความสละสลวยทางการใช้ภาษา ทำให้เรื่อง ที่สื่อสารนั้นมีความน่าอ่านและน่าฟังเพิ่มขึ้น

ไฟ (อัคคิ) ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1. ความหมายของไฟในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่ปรากฏเรื่องไฟ (อัคคิ) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายเรื่องไฟไว้โดยมีนัยต่างๆ กันดังต่อไปนี้

ในอัครคัมภีร์ปฐมสมโพธิ พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า การที่บุคคลผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติดุสกปรก น่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว มิใช่สมณะ แต่ปฏิญาณว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์แต่ปฏิญาณว่าประพฤติพรหมจรรย์ เน้นใน มีความกำหนัดกล้า ยินดีการกราบไหว้ การอัญชลีกรรม การบริโภคน้ำจืด บิณฑบาต เติงตัง วิหารที่เขาถวายเป็นศรัทธา ย่อมเป็นไปเพื่อความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน แก่บุคคลผู้ทุศีลนั้น และบุคคลผู้ทุศีลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะเหตุนี้แหละ ภิกษุพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายพึงบริโภคน้ำจืด บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ของชนเหล่าใด ปัจจัยของชนเหล่านั้นจักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก และการบรรพชาทั้งหลายจักไม่

เป็นหมัน มีผล มีกำไร ภิกษุหนึ่งเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ตน เห็นประโยชน์ผู้อื่น หรือเห็นประโยชน์ทั้งสอง ก็ควรที่จะให้ประโยชน์นั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้ จบลงแล้ว โลหิตร้อนพุ่งออกจากปากภิกษุ 60 รูป ภิกษุ 60 รูป กราบทูลว่าทำได้ยากและลาสิกขา สีกมาเป็นคฤหัสถ์ อีก 60 รูป จิตหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, 2525)

ในอาทิตตปริยายสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไฟทั้ง 3 นี้ โปรตชฎิลพันกว่ารูป มีอรุเวลกัสสปะเป็นหัวหน้า ทรงตรัสว่า “อายตนะ 12 มีตาและรูป เป็นต้น เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟราคะ โทสะ โมหะ ไฟ คือราคะ ย่อมเผาสัตว์ผู้กำหนดแล้ว หมกมุ่นแล้วในกามทั้งหลาย ส่วนไฟคือโทสะ ย่อมเผาชนผู้พยาบาท มีปคติฆ่าสัตว์ ส่วนไฟคือโมหะ ย่อมเผาชนผู้ลุ่มหลง ผู้ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ไฟ 3 กองนี้ย่อมตามเผาหมู่สัตว์ ผู้ไม่รู้สีกว่าเป็นไฟ ผู้ยินดีในกายตน ทั้งในภพนี้และภพหน้า สัตว์เหล่านั้นย่อมเพิ่มพูนรอก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อสุรกาย และปิตติวิสัย เป็นผู้ไม่พ้นไปจากเครื่องผูกแห่งมาร “ธรรมที่ดับไฟ 3 กองนี้ ทรงตรัสว่า” ส่วนสัตว์เหล่าใดประกอบความเพียรในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งกลางคืน กลางวัน มนสิการอารมณ์ว่าไม่งามอยู่เป็นนิตย์ ย่อมดับไฟ คือ ราคะได้ ย่อมดับไฟคือโทสะได้ด้วยเมตตา และดับไฟคือโมหะได้ด้วยปัญญา อันเป็นเครื่องให้ถึงความชำแรกกิเลส “ปรมัตถ ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า ชื่อว่า ไฟ เพราะอรรถว่า ลวกกลน เช่น ไฟราคะ ชื่อว่า ราคะคิ เพราะเกิดขึ้นแล้วลวกกลน คือไหม้สัตว์ทั้งหลาย ราคะเกิดขึ้นแล้วดับยาก ทำให้กลัดกลุ้ม เป็นทุกข์ในการไม่ได้สิ่งที่ต้องการ การมนสิการอาการ 32 (เช่น ผมไม่งาม ขนไม่งาม เป็นต้น) และอสุภภavana เช่น เพ่งซากศพขึ้นอืด เป็นต้น ย่อมป้องกัน บรรเทา และละกำจัดราคะได้เมตตาภavanaที่แผ่ไปยังทิศต่างๆ โดยนัยว่า คือขอสัตว์ทั้งหลายจงมีสุข ก็ช่วยป้องกัน บรรเทา และละโทสะได้ การเจริญวิปัสสนา ปัญญา พิจารณาขันธและอายตนะ เป็นต้น รู้แจ้งชัดความจริงของสังขารทั้งหลาย ความหลงไม่รู้ (อวิชชา, โมหะ) ก็ถูกกำจัดได้ เมื่อว่าโดยมรรค ไฟ คือราคะและโทสะ ย่อมละได้สิ้นเชิงด้วยอานาคามีมรรค, ไฟ คืออวิชชา ละสิ้นเชิงด้วยอรหัตตมรรค

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้กล่าวถึงไฟในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า อัคคิ (ไฟ 3) คือหมายถึง สิ่งที่มีการแผดเผา ทำให้เกิดความเร้าร้อนจนถึงกับทำลายล้างสิ่งต่างๆลงไปพระพุทธเจ้าทรงอุปมาภิเลสทั้ง 3 กองคือ ราคะ โทสะ โมหะ ว่ามีลักษณะเหมือนกับไฟ เพราะเมื่อกิเลสกองใดกองหนึ่ง เกิดขึ้นภายในใจของบุคคล จะแผดเผาก่อให้เกิดความเร้าร้อนขึ้นภายในจิตใจ ถ้ารุนแรงก็จะแสดงออกมาในรูปของการล้างผลาญ ทำลายกัน ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง เป็นพฤติกรรมที่เรียกว่าทุจริตทั้งหลายในโลกนี้ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), 2535)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวว่า คนที่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสยังต้องการอาหารทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แสงหากันไปตามวิสัยปุถุชน ท่านให้คำเปรียบไว้ว่า "กลางคืนอัคควัน กลางวันเป็นไฟ" หมายถึงการนอนไม่หลับกระสับกระส่ายมือก่ายหน้าผาก คิดจะแสวงหาอย่างนั้นอย่างนี้คิดจะกระทำเพื่อให้ได้เงิน ได้ลาภหรือสิ่งต่างๆที่ตนปรารถนา อันเป็นควันกลุ่มอยู่ในใจ เพราะมันยังมีค่า ลูกไปไหนไม่สะดวก ต้องทนอดนอนอัคควันอยู่ ครั้นถึงวันรุ่งขึ้น ก็ออกวิ่งไปตามความต้องการของ "ควัน" ที่อัดไว้เมื่อคืน นี้เรียกว่า "กลางวันเป็นไฟ" เป็นอาการของจิตใจที่ไม่ได้รับความสงบ ไม่ได้รับอาหารทางธรรมเป็นความกระหาย ไปตามอำนาจของกิเลส และค้นหา "กลางคืนอัคควัน" ร้อนรุ่มอยู่แล้วตลอดคืน "กลางวันยังเป็นไฟ" คือทั้งร้อนทั้งไหม้ อะไรไปในตัวเสร็จตลอดทั้งวันแล้วจะหาความสงบเยือกเย็นอย่างไรได้ ถ้าคนเราต้อง "กลางวันอัคควัน กลางวันเป็นไฟ" ไปจนตลอดชีวิต ถึงตายแล้ว จะเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้ลองคิดดู เขาเกิดมาทนทุกข์ทรมานจนตลอดชีวิต คือนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเฝ้าเข้าโลกไปทีเดียว โดยไม่มีสติปัญญาที่จะระงับดับไฟ ดับควันนั้นเสียเลย

บุคคลชนิดนี้จะต้องอาศัยสติปัญญาของบุคคลประเภทพระพุทธเจ้า สำหรับช่วยแก้ไขให้เบาบางลงตามส่วน เมื่อเขาได้เข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามความเป็นจริงมากขึ้นเท่าไรวันหรือไฟก็จะลดน้อยลงเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2508)

2. ประเภทของไฟ (อัคคิ) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีการกล่าวอ้างเอาไฟหรือธาตุไฟมาเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมแก่พุทธบริษัททั้งหลาย โดยแยกเป็นประเภทได้ ดังนี้

คำสอนเรื่องไฟเปรียบกับความชั่วที่จำต้องละเว้น ทำลายให้หมดสิ้น เป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้พุทธบริษัท กำจัดกิเลสอันเป็นต้นตอของความทุกข์ โดยยกเอาไฟมาเปรียบเทียบว่าเป็นสิ่งชั่วร้าย เช่น เปรียบอกุศลมูลรากเง้าของความชั่วว่าเป็นไฟ (อัคคิ ไฟ 3) ที่เผาไหม้สรรพสัตว์ตลอดเวลา คือ (1) ราคะคิ ไฟคือราคะ (2) โทสะคิ ไฟคือโทสะ (3) โมหะคิ ไฟคือโมหะ

คำว่าไฟ หมายถึง สิ่งที่มีการแผดเผา ทำให้เกิดความเร่าร้อนจนถึงกับทำลายล้างสิ่งต่างๆ ลงไป พระพุทธเจ้าทรงอุปมาภิเษกทั้ง 3 กอง คือ ราคะ โทสะ โมหะ ว่ามีลักษณะเหมือนกับเป็นไฟ เพราะเมื่อกิเลสทั้ง 3 กองนี้ กองใดกองหนึ่ง เกิดขึ้นภายในใจของบุคคล จะแผดเผาก่อให้เกิดความเร่าร้อนขึ้นภายในจิตใจ ถ้าหากว่าความรู้สึกที่ประกอบด้วย ราคะ โทสะ โมหะ รุนแรงก็แสดงออกมาในรูปของการล้างผลาญทำลายทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้างเป็นพฤติกรรมที่เรียกว่า ทุจริตทั้งหลายในโลกนี้

ราคะคิ ได้แก่ ความรู้สึกที่เกิดความกำหนัด รักใคร่ ยินดี ที่เกิดขึ้นจากการกำหนดอารมณ์ที่ตนได้ประสบ ว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอมรสอร่อย โภญฐัพพะน่าจับต้อง มีความมุ่งมาดปรารถนา ที่จะได้สิ่งเหล่านั้นมาไว้ในครอบครองของตน การเกิดขึ้นนั้น อาจเกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส โภญฐัพพะที่ผ่านมาในขณะนั้นๆ บุคคลไปกำหนดโดยลักษณะดังกล่าว หรืออาจจะเกิดจากการเหนียวแน่นขึ้นภายใน นึกถึงรูปที่สวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สิ่งที่น่าจับต้องในอดีตที่ตนเก็บไว้ในใจซึ่งกลายเป็นธาตุ เป็นเชื้อที่มีอยู่ภายในใจ บุคคลจะมีการจำหมายว่า รูปอย่างนั้นสวยเสียงอย่างนี้ไพเราะ กลิ่นอย่างนั้นหอม รสอย่างนี้อร่อย สิ่งอย่างนั้นน่าจับ ต้อง แล้วก็จะคิดถึงตรีนึกถึง หมกมุ่นครุ่นคิดในเรื่องเหล่านั้น จนก่อให้เกิดความเร่าร้อนขึ้นภายในใจ คือ มีความต้องการที่จะได้สิ่งเหล่านั้นไว้ในครอบครอง เมื่อความรู้สึกแรงขึ้นก็จะกลายเป็นความเร่าร้อนภายในใจ เผาผลาญใจของบุคคล ถ้าหากว่าเกิดขึ้นมากก็จะเผาผลาญมากจนจิตใจกระสับกระส่ายเร่า ร้อน บุคคลสามารถสังเกตได้ว่า เมื่อใจไปตรีนึกถึงอารมณ์ในลักษณะนี้ก็จะทำให้ไขว่คว้าปรารถนา จนถึงเป็นการแสวงหา ถ้าความรู้สึกกำหนดรุนแรงก็ออกมาในลักษณะ ของการประพฤติดิต ในทางประเวณี เป็นต้น จากนั้นก็อาจจะถึงกับมีการต่อสู้กัน ประหัตประหาร กัน เพลิงราคะก็แผดเผาจิตใจจนถึงกับเสียอวัยวะ ชีวิต ร่างกายของบุคคลนั้นในที่สุด

โทสะคิ ไฟ คือ โทสะ ได้แก่ ความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะความไม่ยินดีไม่พอใจความหงุดหงิด ความโกรธ คือ ความอาฆาต พยาบาท โดยกำหนดหมายรูปว่าไม่ดี เสียงไม่ไพเราะกลิ่นไม่หอม รสไม่อร่อย สิ่งนั้นไม่น่าจับต้อง แล้วก็จะตรึกด้วยความไม่พอใจ ไม่ยินดีในสิ่งเหล่านั้น บางครั้งอาจจะกระจายออกไปอย่างที่ทรงแสดงในรูปของ อาฆาตวัตถุ คือวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความอาฆาตพยาบาท เช่นคิดว่าคนนั้นเคยทำอันตรายแก่เรา คนนั้นได้เคยทำอันตรายต่อญาติมิตรของเรา คนนั้นได้เคยทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ศัตรูของเรา ซึ่งเป็นเรื่องที่ผ่านมาแล้ว แต่นำมาคิดด้วยความโกรธ ความไม่พอใจ บางครั้งก็จะคิดว่าคนนั้นกำลังจะทำอันตรายต่อเรา คนนั้นกำลังทำอันตรายต่อญาติมิตรของเรา คนนั้นกำลังทำประโยชน์เกื้อกูลแก่คนที่ศัตรูของเรา ความโกรธเกิดขึ้นเพราะปรารถนาการกระทำของบุคคลอื่นในขณะปัจจุบัน และซ้ำร้ายไปยิ่งกว่านั้นบางครั้งจะมีการคิดใน

ลักษณะของการคาถาหมายว่าคนนั้นอาจจะทำอันตรายต่อเรา คนนั้นอาจจะทำอันตรายต่อญาติมิตรของเรา คนนั้นอาจจะทำประโยชน์เกื้อกูลแก่คนที่เป็ศัตรูของเรา จากนั้นไฟ คือ ความโกรธ ความประทุษร้าย ความอาฆาตพยาบาท ก็จะเกิดขึ้นเผาผลาญใจของบุคคล

โมหัคคิ ไฟ คือ โมหะ จะสำแดงตัวออกมาในลักษณะของความแข็งซึ่ม หงอยเหงาห่อถอย หดหู่ จนถึงกับรู้สึกขำเย้นในอารมณ์ทั้งหลาย บางครั้งก็จะออกมาในรูปของความฟุ้งซ่าน ชัดส่ายไปของจิตใจ บางครั้งก็ออกมาในรูปของความไม่รู้ ไม่เข้าใจ หรือเคลือบแคลงสงสัยในเรื่องต่างๆ จนถึงกับไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ไม่ใช่ประโยชน์ไฟทั้ง 3 ประการนี้ ไฟ คือ รากะ มีโทษน้อยแต่คล้ายได้ช้า เกิดขึ้นแล้วจะเป็นสนิมใจกัดกร่อนใจอยู่เป็นเวลานาน ไฟ คือ โทสะ มีโทษมากแต่คล้ายได้เร็ว ซึ่งจะสังเกตได้ว่า เวลาเกิดความโกรธขึ้นมา คนนั้นจะโกรธอยู่นานไม่ได้ ความโกรธจะเริ่มลดแต่ถ้าปริมาณความโกรธแรง คนหยุดความโกรธไว้ไม่ได้ จะทำจะพูดออกมาในลักษณะที่รุนแรง ความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นติดตามมา ส่วนไฟ คือ โมหะ นั้นเป็นความหลง ความมกมาย ความไร้เหตุผล มีโทษมากจนถึงเป็นมิจฉาภิภูฏ และจะหายไปจากจิตใจของบุคคลได้ช้าที่สุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุป หลักสามประการนี้จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เพราะเมื่อบุคคลมีรากะในเรื่องใด โมหะก็จะตามมา เมื่อมีสิ่งใดมากระทบกับโมหะนั้น ก็จะบันดาลโทสะในที่สุด บุคคลใดเปิดโอกาสให้อกุศลมูลนี้พอกพูนอยู่ในใจ ก็จะกลายเป็นบุคคลที่วนเวียนอยู่กับการคิดผิด ทำผิด มองอะไรผิดๆ ไม่อาจหลุดพ้นไปสู่อิสระภาพทางความคิดและปัญญาได้

วิเคราะห์การอุปมาด้วยไฟ (อัคคี) ในอัคคิขันโธปมสูตร

อัคคิขันโธปมสูตร คือ พระสูตรที่ว่าด้วยการอุปมาด้วยกองไฟ ซึ่งเป็นการอุปมาที่ต้องการให้ทราบถึงผลวิบากกรรมที่จะได้รับของภิกษุผู้ศีลที่จะได้รับ ถือว่าเป็นพระสูตรที่สำคัญ หากจะศึกษาเรื่องอัคคิขันโธปมสูตรให้ถูกต้องสิ่งที่ต้องศึกษา ประเด็นสำคัญ ไปตามลำดับดังนี้

1. ความสำคัญการอุปมาด้วยไฟ (อัคคี) ในอัคคิขันโธปมสูตร

ไฟ (อัคคี) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากพระไตรปิฎก และอรรถกถา ได้ให้ความหมายว่าเป็นกิเลสเป็นรากเหง้าหรือต้นเหตุแห่งความชั่วทั้งปวง คือรากะ โทสะ และโมหะ เป็นของต่ำ เลว ทรมาน ทำให้เสื่อมทำให้เศร้าหมอง เปรียบได้ดังไฟมีลักษณะเป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟ 3 กอง คือรากะ โทสะ และโมหะนี้ ร้อนเพราะ อายุตนะภายใน อายุตนะภายนอก วิญญาณ ผัสสะ ร้อนเพราะอริชา ตัณหา อุปาทานที่ เข้าไปยึดมั่นถือมั่น เนื่องจากไม่มีวิชาที่ มองเห็นตามความเป็นจริง หลงยึดว่า เป็นตัว เป็นตน เป็นมลทิน เป็นสิ่งเศร้าหมอง มีแต่ โทษ จัดเป็นอกุศลธรรม ก่อให้เกิดความ เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น กิเลสทั้ง 3 ประเภท รวมเรียกว่าอกุศลมูล ลักษณะของกิเลสในพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1) กิเลสอย่างหยาบ เป็นกิเลสที่ แสดงออกทางกาย และทางวาจา คือกายทุจริต 3 ประการ มีการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และ การประพฤติดิฉินกาม ทางวาจาทุจริต 4 ประการ คือ การพูดเท็จ การพูดคำหยาบ การพูดส่อเสียด และการพูดเพ้อเจ้อ อันเป็นเหตุ ทำให้เดือดร้อน ที่ปรากฏขึ้นมากมายในสังคมปัจจุบัน ดังนั้น การดำเนินชีวิตด้วยความไม่รู้ ในโทษภัย และหลงมกมายไปตามอำนาจแห่งกิเลส จึงเป็นชีวิตที่ไร้คุณค่าไร้ประโยชน์ และยังจะทำให้ประสบกับความทุกข์ในกายภาค หน้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2) กิเลสอย่างกลาง เป็นกิเลสที่มีอำนาจต่อจิตใจ ทำให้ใจไม่สงบ คุกรุ่น เศร้า หมอง เป็นทุกข์ กลัดกลุ้มรุมเร้าจิตใจให้เดือดร้อน กระวนกระวาย ไม่แสดงออกทางกายและ ทางวาจา ทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไป

ตาม อำนาจของกิเลสนั้นๆ บั่นทอนความสุข (ชาญยุทฺธ หาญชนะ, 2561) ความสงบของจิตใจ คอยกางกั้น ขัดขวางจิตไม่ให้เห็นสภาพตามความเป็นจริง ปิดกั้นบดบังปัญญามีให้เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นกับผู้ใดแล้ว จะทำให้ จิตใจของผู้นั้นถดถอยต่ำลง

3) กิเลสอย่างละเอียด กิเลสที่ผูกมัด จิตใจไว้กับทุกข์ เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่ สะสมอยู่ใน ภวังคจิต หรือ จิตไร้สำนึกของคนเรา ถ้ายังไม่มีอารมณ์ภายนอกมากระทบแล้ว กิเลสชนิดนี้ก็ยังนอนสงบอยู่ ไม่แสดงอาการปรากฏออกมาให้เห็น เป็นกิเลสที่ละเอียดอย่างยิ่งและนอนเนื่องอยู่ในชั้น สันดานของทุกคน จะแสดงตัวก็ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยมากระตุ้น อุปมาเหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นแก้ว น้ำในแก้วดูใสสะอาด ถ้าไม่ สกปรก ให้ดีจะมองไม่เห็นตะกอนที่สะสมอยู่เบื้อง ล่าง แต่เมื่อได้น้ำนั้นถูกรบกวน เมื่อนั้นตะกอนจะฟุ้งขึ้น ตามแรงกระทบที่น้ำทันทีกิเลสชั้นนี้เรียกว่า “อนุสัยกิเลส” กิเลสอย่างละเอียดแบ่งได้เป็นสังโยชน์และอนุสัย กิเลส สรุปว่า กิเลสจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ กิเลสอย่างหยาบ คือ โลภะ โทสะ โมหะ กิเลสอย่างกลาง คือ โลภะ โทสะ โมหะ และกิเลสอย่าง ละเอียด คือโลภะ โทสะ โมหะ

กระบวนการเกิดของกิเลสตาม หลักปฏิจกสมุปบาท ซึ่งแสดงความจริงตาม กระบวนการของมันเอง ที่ เป็นไปตาม ธรรมชาติล้วนๆ การเกิดและการดับของทุกข์ อย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นไปในแบบสัมพันธ์กัน เป็น ระบบวงจรที่ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดจบ โดยมีอวิชชา(ความไม่รู้) เป็นตัวเริ่มต้น แม้ อวิชชาจะได้ชื่อว่าเป็น ประธาน แต่อวิชชาก็ ยังมีเหตุหรืออิงอาศัยเหตุปัจจัยอื่น อุปมา ดัง เมล็ดพืชที่จะงอกงามขึ้นได้จำเป็นต้องมี เหตุคือดินและน้ำเป็นปัจจัยในการงอกขึ้นเป็นต้น ฉนั้นใด เหตุแห่งทุกข์ทั้งหลายจึงเปรียบได้ดังเมล็ดพืชจำต้อง อาศัยเหตุต่างๆ มาเป็นปัจจัย ดังที่แสดงในวงจรปฏิจกสมุป บาท ซึ่งเปรียบได้ดังดินและน้ำมาเป็นปัจจัย จึงจัก เติบโตขึ้นเป็นความทุกข์ได้ฉนั้น กระบวนการธรรมดังกล่าวนี้ ได้แก่ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส กระบวนการ เกิดของกิเลส จะอยู่ภายใต้ กฎปฏิจกสมุปบาทอันเป็นไปตามกฎที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมีเพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ จึง เกิด” กระบวนการเกิดของกิเลส คือกระบวนการธรรมที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กันในรูป กระแสแห่งความ เป็นเหตุปัจจัยอิงอาศัยกันและกันมีลักษณะสัมพันธ์กับอารมณ์หรือสิ่งเร้าแบบเป็นระบบวงจรโดยไม่มีจุดเริ่มต้น และจุดจบ โทษของรากเหง้าของกิเลส ได้แก่ ราคะมีโทษน้อย แต่คลายช้า โทสะมีโทษมาก แต่คลายเร็ว โมหะ มีโทษมาก แต่คลายช้า จะ เห็นได้ว่า มีความแตกต่างกันในการให้ผล ของความชั่วที่กระทำ ขึ้น ทั้งทางกาย ทาง วาจา และทางใจที่เป็นอกุศลกรรมที่เป็นเหตุ แต่ที่เหมือนกันคือให้ผลเป็นความทุกข์ ทั้งหมดเสมอ และยัง เป็นเหตุปัจจัยส่งผลไป ให้ได้รับโทษทั้งในโลกนี้และโลกหน้าทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร และที่ สำคัญที่สุด โทษของกิเลสสามารถขัดขวางการทำความ มรรค ผล นิพพาน

2. ประเภทการอุปมาด้วยไฟ (อัคคี) ในอัคคิขันธปมสูตร

คำสอนเรื่องไฟเปรียบกับความดีที่จำเป็นต้องปฏิบัติพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงไฟ 3 กอง ที่มวล มนุษย์พึงทำการบูชา พึงปรนนิบัติให้ดีตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ ได้แก่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาลาภาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539)

ไฟประเภทที่ 1 คือ มารดาบิดาที่ควรเคารพบูชา (อาหุเนยยัคคี) ผู้ที่บุตรธิดาพึงทำการบูชาปฏิบัติต่อ ท่านทั้งสองให้อยู่ดีกินดี มีความยำเกรง เชื่อฟังคำสอนของท่าน ดังพระพุทธพจน์ว่าภิกษุทั้งหลาย มารดาและ บิดา เป็นผู้อันบุตรทั้งหลายของตระกูลเหล่าใดบูชาแล้วภายในเรือน ตระกูลเหล่านั้น ชื่อว่ามีพรหม มารดาและ บิดาเป็นผู้อันบุตรทั้งหลายของตระกูลเหล่าใดบูชาแล้วภายในเรือน ตระกูลเหล่านั้นชื่อว่ามีบุรพาจารย์ มารดา และบิดา เป็นผู้อันบุตรทั้งหลายของตระกูลเหล่าใด บูชาแล้วภายในเรือน ตระกูลเหล่านั้นชื่อว่ามีบุรพเทพ

มารดาและบิดาเป็นผู้อุปการะทั้งหลายของตระกูลเหล่าใดบูชาแล้วภายในเรือน ตระกูลเหล่านั้นชื่อว่ามิอาหุเนยยบุคคล ภิกษุทั้งหลาย คำว่าพรหมบุรพาจารย์ บุรพเทพอาหุเนยยบุคคล นี่เป็นชื่อของมารดาและบิดา ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาและบิดา เป็นผู้มียุพาการะมาก เป็นผู้ประคบประมงเลี้ยงดูบุตร เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ใจความแห่งพุทธพจน์ที่แสดงถึงไฟประเภทที่ 1 อาหุเนยัคคิบุคคลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบิดามารดาว่าประกอบด้วยบทบาทและหน้าที่ในการเลี้ยงดูอบรมบุตรธิดาด้วยฐานะ 4 ประการ ได้แก่

1) เป็นพระพรหมของบุตรธิดา ผู้สร้างชีวิตของบุตรธิดา ด้วยการแสดงโลก นำเสนอโลกนี้แก่บุตรธิดาอย่างถูกต้องอันจะเป็นพื้นฐานสำหรับเตรียมบุตรธิดาให้พร้อมที่จะเข้าสู่สังคมและเลี้ยงดูด้วยคุณธรรม คือพรหมวิหารครบ 4 ประการ ได้แก่ (1) เมตตา ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้เป็นสุข มิใช่รักเกี่ยวข้องกับกามราคะ (2) กรุณา ความห่วงใย ความสงสาร (3) มุทิตา ความบันเทิงหรือเบิกบานใจ (4) อุเบกขา ความวางเฉย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บิดามารดา ได้ชื่อว่าเป็นพรหมของลูก เพราะท่านมีพรหมวิหารทั้ง 4 ต่อบุตร คือ (1) ปรารถถึงบุตรในครรภ์ว่าเมื่อไรจะได้เห็นบุตรซึ่งหาโรคมิได้หนอ ดังนี้ ได้แก่ เมตตา (2) เมื่อบุตรยังอ่อนอยู่ เหลือบยั้งเป็นต้นกदनอนหลับยากหรือร้องไห้ ความสงสารก็เกิดขึ้นแก่บิดามารดา ดังนี้ ได้แก่ กรุณา (3) เมื่อเห็นบุตรวิ่งเล่นไปมาได้หรือเมื่อตั้งอยู่ในวัยอันงาม ก็ย่อมมีจิตเบิกบาน ดังนี้ ได้แก่ มุทิตา (4) เมื่อบุตรธิดา มีภรรยาและสามี อยู่ครองเหยาเรือนต่างหากแล้ว ความวางเฉยย่อมมีแก่บิดามารดาด้วยเหตุเห็นบุตรสามารถตั้งตนได้แล้ว ดังนี้ ได้แก่ อุเบกขา

2) เป็นบุรพเทพของบุตรธิดา เพราะท่านคอยป้องกันคุ้มภัย และคอยเอาใจใส่ ไม่ให้บุตรธิดา ได้รับความอันตรายใดๆ ทุกอย่างทุกประการ ท่านเลี้ยงดูมาก่อนผู้มีความปรารถนาดีคนอื่นๆ

3) เป็นบุรพาจารย์ของบุตรธิดาเป็นครูอาจารย์คนแรกผู้สอนความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิต

4) เป็นอาหุเนยยบุคคลหรือพระอรหันต์ของบุตรธิดา โดยมีความสุจริตบริสุทธิ์ใจต่อลูก และเป็นตัวอย่างในทางคุณธรรมความดีงามควรค่าแก่การเคารพบูชาของบุตรธิดา

บุตรพึงปฏิบัติชอบต่อบิดามารดา 5 ประการ ได้แก่

1) ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงท่านตอบ

2) ช่วยทำงานให้ท่าน

3) สืบทอดวงศ์ตระกูล

4) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก

5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

บิดามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดา 5 ประการ ได้แก่

1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

2) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี

3) ให้ศึกษาศิลปะวิทยาการต่างๆ

4) หาคุ้มครองที่เหมาะสมให้

5) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

ไฟประเภทที่ 2 ได้แก่ สมณพราหมณ์ ที่ควรแก่ทักษิณา (ทักษิณียัคคิบุคคล) ในสังคาลสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุและชาวบ้านที่ต้องปฏิบัติต่อกันจึงจะได้ชื่อว่า ได้ช่วยกัน

รักษาสถาบันพระพุทธศาสนาเถรวาทให้มั่นคงไว้ได้ กล่าวคือ พระองค์ทรงจัดพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นทิศเบื้องบน (อุपरิมทิศ) ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ชาวบ้านพึงปฏิบัติบำรุงท่านด้วยหลัก 5 อย่าง ดังนี้

- 1) จะทำอะไรต่อท่านก็ทำด้วยเมตตา
- 2) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา
- 3) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา
- 4) ไม่ปิดประตู คือ ไม่ห้ามไม่ให้เข้าบ้าน
- 5) ให้อำมิสทาน คือ สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค

ฝ่ายพระภิกษุสามเณรเองเมื่อได้รับบำรุงเช่นนี้จากชาวบ้านแล้ว ก็ต้องอนุเคราะห์ชาวบ้านทั้งหลาย ด้วยหลัก 5 อย่าง ดังนี้

- 1) สอนห้ามมิให้ทำความชั่ว
- 2) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- 3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจที่งาม
- 4) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง หรือที่ฟังแล้วให้แจ้งชัดขึ้น
- 5) บอกทางสวรรค์ให้ คือ สอนให้ทำความดี เช่น ให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ทิศที่ 6 นี้จัดเป็นทิศที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมแรง เสียสละทั้งฝ่ายพระสงฆ์และชาวบ้านอย่างมาก ที่เดียวจึงจะสามารถดำรงพระพุทธศาสนาเถรวาทไว้ได้ ขณะที่ชาวบ้านอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 โดยตั้งจิตกุศล มุ่งหมายใจจะทำวัดให้ดีเป็นแหล่งนาบุญ และเปิดประตูทั้งประตูบ้านและประตูใจที่จะรับพระธรรมคำสอน พระสงฆ์ก็ตั้งจิตอนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงามคิดหวังให้ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่กันด้วยดีมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียน และใส่ใจให้ความรู้แนะนำสั่งสอนพ่อแม่เรือนและลูกหลานของเขาให้เจริญงอกงามในบุญที่จะทำชีวิตให้ดี มีความสัมพันธ์อันเกื้อกูล แต่ไม่เลยเถิดจนกลายเป็นคลุกคลี (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

ไฟประเภทที่ 3 คือ บุตรภรรยา และคนในปกครอง (คหปตคคิ) ส่วนสามีภรรยาพึงปฏิบัติต่อกันตามหลักปฏิบัติต่อไปนี้

สามีพึงปฏิบัติชอบต่อภรรยา 5 ประการ ได้แก่

- 1) ยกย่องให้เกียรติในฐานะที่เป็นภรรยา
- 2) ไม่ดูหมิ่นดูแคลน
- 3) ไม่นอกใจ
- 4) มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้
- 5) ให้เครื่องประดับตามโอกาสอันควร

ภรรยาพึงปฏิบัติชอบต่อสามี 5 ประการ ได้แก่

- 1) จัดการงานบ้านให้เรียบร้อย
- 2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายตนด้วยดี
- 3) ไม่นอกใจ
- 4) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาไว้ด้วยดี

5) ขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงานทั้งปวง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักธรรมตามทศ 6 นี้ หากสามารถปฏิบัติตามได้ ก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีต่อการปฏิบัติธรรมอื่น ๆ ได้ง่าย ดังนั้น หลักธรรมอันเป็นเครื่องเชื่อมโยงยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในสังคมให้เกิดความสัมพันธ์ประสานจิตใจเป็นหนึ่งเดียว (สังคหัตถ์ 4) ซึ่งมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่

- 1) สงเคราะห์กันด้วยปัจจัย 4 (ทาน)
- 2) พุดจากันด้วยคำสุภาพไพเราะ เป็นประโยชน์ (ปิยวาจา)
- 3) ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมกัน (อัตถจริยา)

4) รู้จักวางตนให้ถูกต้องตามฐานะ โอกาส สถานที่ (สมานัตตตา) (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากการศึกษาคำสอนเรื่องไฟเปรียบกับความดีที่จำต้องปฏิบัติพอสรุปได้ว่า ไฟทั้ง 3 กองที่มนุษย์พึงทำการบูชา พึงปรนนิบัติให้ดีตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ คือ อาหุเนยยัคคี มารดาบิดาที่บุตรควรเคารพบูชา ควรปฏิบัติเลี้ยงดูให้ดีตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาว่าบุตร ต้องรู้จักหน้าที่ของบุตรว่าต้องทำหน้าที่ของตนเองอย่างไรเพราะการบำรุงมารดาบิดาถือว่าเป็น มงคลอันสูงสุดของลูก ๆ ถ้าหากว่าบุตรทั้งหลายปฏิบัติผิดในมารดาและบิดาทั้ง 2 นั้น ย่อมบังเกิดในอบายมีนรกเป็นต้น

เพราะเหตุนี้ ถึงแม้มารดาและบิดา จะมีได้ตามเผ่าลาญอยู่ก็จริง ถึงกระนั้นท่านทั้ง 2 ก็ยังเป็นปัจจัยแก่การตามเผ่าลาญ อยู่ ดังนั้น ท่านเรียก มารดา บิดาว่า อยู่ ดังนั้น ท่านเรียก มารดาบิดาว่า อาหุเนยยัคคี ที่เรียกว่าอัคคี เพราะเป็นเหตุให้บุตรผู้ปฏิบัติผิดต้องถูกเผาไหม้ในนรกได้ ทักษิณเนยยัคคี ไฟที่ควรแก่ทักษิณา ได้แก่ สมณพราหมณ์ภิกษุสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้ควรรับทักษิณา ภิกษุสงฆ์นั้น ย่อมเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่พุทธศาสนานิกชนทั้งหลายการประกอบไว้ในกัลยาณธรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ ในสรีระ 3 ศีล 5 ศีล 10

การบำรุงสมณะและพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในธรรม คฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติผิดในภิกษุสงฆ์นั้น ด่า บริภาษซึ่งภิกษุสงฆ์ ย่อมบังเกิดในอบายทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์นั้น ท่านจึงเรียกว่า ทักษิณเนยยัคคี ไฟคือทักษิณเนยยัคคี เพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติไม่ถูกต้องในภิกษุสงฆ์ถูกไฟเผาไหม้ในนรกได้ คหปตคคี ไฟ คือคหปติในโลกนี้มีบุตร ภรรยา ทาส คนใช้ หรือกรรมกร สามเณรดูแลให้เสื้อผ้า ให้ที่อยู่อาศัยแก่บุตรภรรยา และคนรับใช้ ภรรยาควรปฏิบัติต่อสามีเปรียบดังพ่อคนที่ 2 ไม่ประพฤตินอกใจทำหน้าที่ของภรรยาให้ถูกต้องถ้าปฏิบัติ

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การอุปมาด้วยเรื่องไฟ (อัคคี) ในอัคคิขันโธปมสูตร พบว่า อุปมาได้ว่ามนุษย์ไม่รู้เท่าทัน ไม่รู้ว่าสิ่งที่ทำให้เดือดร้อนอยู่นั้นคือไฟ เผลอเดิมเชื่อแบบไม่รู้ตัว พอไฟมีเชื้อก็ทำให้ไฟแผดเผาจิตใจมนุษย์ทำให้เดือดร้อนทั้งตนเอง แล้วยังแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทำให้สังคมรอบข้างพลอยลำบากไปด้วย ไฟในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนามธรรม ที่พระพุทธองค์ ทรงใช้อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบไว้ว่าความไม่อึดด้วยเชื่อ เมื่อมีเชื่อไฟอยู่ เช่นพิน น้ำมัน ทรายใดทรายนั้นไฟก็ย่อมไม่มีวันดับ เมื่อไม่มีเชื่อไฟก็ดับ เมื่อเรารู้เท่าทันเช่นนี้แล้วก็หาทางดับเชื่อไฟคือกิเลสที่อยู่ในใจของมนุษย์ให้ได้โดยปกติ นั้น น้ำในแม่น้ำยังมีเวลาพร่อง หรือเต็มฝั่ง แต่ค้นหาความอยากความต้องการนั้น มีแต่พร่องอย่างเดียวไม่มีเวลาเต็มเลย เพราะได้เท่าไรก็ไม่พอ ได้ภูเขาทอง

มาลูกหนึ่งแล้ว ก็ยังอยากได้ลูกที่สองอีก ที่สามอีก เพราะฉะนั้น เมื่อเรารู้แบบนี้แล้วก็หาทางกำจัดเชื้อไฟ เหล่านั้นก่อนที่ไฟนั้นจะได้เชื้อ เพราะเมื่อไฟได้เชื้อก็จะทำให้ไฟนั้นลุกลามยิ่งขึ้น ไหมไม่มีอะไรเหลือ

ซึ่งไฟ 4 อย่างนี้ถ้าเกิดขึ้นในจิตใจมนุษย์แล้วถ้าไม่รู้เท่าทันไม่ดับเชื้อไฟนั้นแล้วจะเป็นอันตรายต่อสังคม เป็นอย่างมหาศาลโดยเฉพาะไฟคือโทสะถ้าไม่ดับไฟก็จะสามารถทำลายล้างได้ ทำให้ประเทศทั้งประเทศเดือดร้อน วุ่นวายไม่มีที่สิ้นสุด แต่ในขณะที่เดียวกันเราใช้ประโยชน์จากไฟในทางวิทยาศาสตร์หรือไฟที่เราเห็น เป็นรูปร่าง ถูกต้องสัมผัสได้อย่างมากมาย ถ้าหากไฟนั้นได้รับการควบคุม หรือจำกัดอยู่ในที่ที่สมควร และเหมาะสม ทุกข์โทษ ที่เกิดจากไฟก็ย่อมไม่เกิดขึ้น ไฟคือราคะ มีโทษน้อยแต่คลายได้ช้า เกิดขึ้นแล้วจะเป็นสนิม ใจ กัดกร่อนใจอยู่เป็น เวลานาน ไฟ คือ โทสะ มีโทษมากแต่คลายได้เร็ว ซึ่งจะสังเกตได้ว่า เวลาเกิดความโกรธ ขึ้นมา คนนั้นจะโกรธอยู่นานไม่ได้ ความโกรธจะเริ่มลดแต่ถ้าปริมาณความโกรธแรง คนหยุดความโกรธไว้ไม่ได้ จะทำอะไรออกมาในลักษณะที่รุนแรง ความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นติดตามมา ส่วนไฟ คือโมหะ นั้นเป็นความ หลง ความมกมาย ความไร้เหตุผล มีโทษมากจนถึงเป็นมัจฉาวิภูฏี และจะหายไปจากจิตใจของบุคคลได้ช้าที่สุด

สรุป

ไฟ (อัคคิ) ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า มี 4 ประเภท ใหญ่ คือ 1) ไฟคือราคะ มีกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นเชื้อ 2) ไฟคือโลภะมีความอยากได้ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นเชื้อ 3) ไฟคือโทสะมี มาณะความถือตัว เป็นเชื้อ 4) ไฟคือโมหะมีอวิชชา ความไม่รู้ พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัส ออกเป็น 2 สาย คือ ราคะกับโลภะ ราคะตามปกติแล้วจะทรงสอนบรรพชิต โลภะจะสอนฆราวาส และโทสะ โมหะ ทั้งสองนี้ จะ สอนทั้งบรรพชิตทั้งฆราวาส พระพุทธศาสนาก็ได้แสดงแนวทางของการเปรียบเทียบ สิ่งที่มีคุณและโทษของไฟ เช่นกันถ้าหากเราไม่ปฏิบัติบำเรอ หรือไม่ดูแลอย่างเหมาะสม สิ่งเหล่านั้นก็จะทำให้เกิดทุกข์ โทษแก่บุคคล เช่นเดียวกัน พระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงไฟ 3 กอง ที่มวลมนุษย์พึงทำการบูชา พึงปรนนิบัติให้ดีตาม สมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ ได้แก่ ไฟ คือ มารดาบิดาที่ควรเคารพบูชา (อาหุเนยยัคคิ) ไฟที่ควรแก่ทักษิณา ได้แก่ สมณพราหมณ์ (ทักษิณเนยยัคคิ) ไฟ คือ บุตรภรรยา และคนในปกครอง (คหปตัคคิ) ถ้าหากว่าบุตร ทั้งหลายปฏิบัติผิดในมารดาและบิดา ทั้ง 2 นั้น ย่อมบังเกิดในอบาย มีนรกเป็นต้น การบำรุงสมณะและ พราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ใน ธรรม คฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติผิดในภิกษุสงฆ์นั้น ค่า บริภาษซึ่งภิกษุสงฆ์ ย่อมบังเกิดในอบาย ทั้งหลาย คหบดีในโลกนี้มีบุตร ภรรยา ทาส คนใช้ หรือกรรมกร สามเณรดูแลให้เสียผ้า ให้ที่อยู่ให้ อาศัยแก่บุตร ภรรยา และคนรับใช้ ภรรยาควรปฏิบัติต่อสามีเปรียบดังพ่อคนที่ 2 ไม่ประพฤตินอกใจทำหน้าที่ของภรรยาให้ ถูกต้องถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องหรือประพฤตินอกใจในสามี ไฟคือ คหปตัคคิ ก็จะไหม้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เพราะฉะนั้นควรทำความเข้าใจเรื่องไฟในทัศนะทางวิทยาศาสตร์ และไฟในทัศนะทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อที่จะได้นำมาประพจน์ปฏิบัติกันได้อย่างถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.
- _____. (2543). บุญ-บาปมีที่เกี่ยวแผ่นดินไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2535). ธรรมปริทรรศน์ 2. พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม:มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). แก่นพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์ จำกัด.

หลักศีลสามัญญตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

Silasāmaññatā in Theravada Buddhism

ประยูร แสงใส

Prayoon Sangsai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

E-mail: Prayoon0816015934@gmail.com

Received: 12 February 2021; Revised: 17 February 2021; Accepted: 27 February 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักศีลสามัญญตา คือ ประโยชน์ที่จะเกิดแก่สงฆ์หรือส่วนรวม เกิดแก่บุคคล เกิดแก่ความบริสุทธิ์ แก่ประชาชน และแก่พระศาสนา สนับสนุนความมีวินัยให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น ศีลมีลักษณะเดียวกันคือทรงไว้ซึ่งกุศลธรรมเป็นลักษณะเป็นปกติทางกาย ทางวาจา ไม่ละเมิดทุจริตแต่ให้เป็นสุจริตพ้นจากความชั่วทั้งปวง เป็นเครื่องมือสนับสนุนการทำความดีอันเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต

ความเสมอกันทางพระวินัยและความเสมอกันโดยทฤษฎีได้แก่ ความเห็นทางธรรมเป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ในทางปฏิบัติสาธยายธรรมจะเริ่มต้นด้วยทฤษฎีสามัญญตา คือ ปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่า มีพระวินัยอันเป็นข้อประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เกิดความรู้รักสามัคคี คิด พูด ทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามหลักพระวินัยอย่างเท่าเทียมกันด้วยศีลสามัญญตา เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งคณะสงฆ์ลดความขัดแย้งของบุคคลในองค์กรสืบต่อไป

คำสำคัญ: ศีลสามัญญตา, ทฤษฎีสามัญญตา, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The purpose of this article is to study the principle of Sila Samanyata, which is the benefit that will arise to the Sangha or the public, to the individual, to the purity, to the people, and to the religion. Encourage discipline to be stronger and more stable. Precepts are of the same nature, in that they maintain wholesome virtue as a normal character in body and speech, without violating dishonesty, but being honest and free from all evil. It is a tool to support good deeds which is the purpose of life.

The equality in monastic discipline and equality through views are: Dhamma views are desirable qualities in the Sangha, leading to unity. It is for the conviction of the Sangha. In practice, Saraneeyadhamma begins with the viewpoint of Samanyata, that is, adjusting the opinions to agree with the same concept that have the discipline which is the code of conduct in living the same life knowledge, love, unity, thinking, speaking, treating each other with kindness support each other Treat each other according to the principles of discipline equally with the common eye. It is for the determination of the Sangha to reduce conflicts among people in the organization.

Keywords: Sila Samanyata, Ditthi Samanyata, Theravada Buddhist

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่สาวกแต่ละครั้ง พระพุทธองค์จะให้ความสำคัญกับทั้งผู้ฟัง และหลักธรรมที่จะทรงแสดง ในแต่ละวัน เมื่อถึงปัจฉิมยาม พระพุทธองค์จะเสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงบรรทมสี่หาสยาสน์อย่างมีพระสติสัมปชัญญะ พิจารณาหรือสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไป มีบุคคลใดที่ควรเสด็จไปโปรดเป็นการพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยแล้วก็จะเสด็จไปโปรดในช่วงเช้า ก่อนทำภัตกิจ บุคคลผู้ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดนั้นทรงพิจารณาจากอุปนิสัยเป็นสำคัญ ไม่ทรงให้ความสำคัญกับชาติชั้นวรรณะ แต่พิจารณาจากความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของบุคคลว่าได้รับ การขัดเกลามากน้อยเพียงใด ในส่วนของหลักธรรมนั้น ก็ทรงเลือกหัวข้อธรรมให้ตรงกับอุปนิสัย และจริตของผู้ฟัง ทำให้การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถ แก้ปัญหาของบุคคลได้ตรงจุด คือ ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรองตาม แล้วเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง คล้อยตามอยากนำไปปฏิบัติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คนที่มีโอกาสได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าจึงมีทุกเพศทุกวัย ทั้งหญิงและชาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นับตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์มหาอำนาจที่นับถือพระพุทธเจ้า เช่น พระเจ้า ปเสนทิโกศล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จนกระทั่งजनतालผู้ต่ำต้อยผู้ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เช่น นางจันทาลิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีทั้ง คนที่กำลังมีความสุขเต็มที่และคนที่ประสบกับความทุกข์จนแทบจะเอาชีวิตไม่รอด บุคคลที่มีสภาพ ดังกล่าวนี้มีหลายคน เช่น นางปฏาจาราผู้สูญเสียทั้งสามีและบุตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) บุคคลเหล่านี้เมื่อได้มีโอกาสสดับ พระธรรมส่วนมากเกิดความรู้ถูก เข้าใจถูก เกิดปัญญาแล้วน้อมนำธรรมไปเป็นแนวทางดำเนินชีวิต บางคนอาจพัฒนาตน

ได้ถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคล ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ฉลาด ในอุบายสำหรับสั่งสอนธรรม ด้วยเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์อุปมาบทบาทของพระพุทธเจ้าว่า ทรง เป็นเหมือนนายแพทย์ผู้ฉลาดในการประกอบยารักษาโรค ดังความในสรณัตถยวรรณนาตอนหนึ่งว่า “พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนแพทย์ผู้ฉลาด เพราะทรงสามารถกำจัด พยาธิตือกิเลสพร้อมทั้งอนุสัย ออกได้, พระธรรมเปรียบเหมือนเภสัชยาที่ทรงปรุงถูกต้องแล้ว, พระสงฆ์ผู้มีพยาธิตือกิเลสและอนุสัย อันระงับแล้ว เปรียบเหมือนหมู่ชนที่พยาธิระงับแล้ว เพราะประกอบยา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในเรื่องเกี่ยวกับการสอนธรรมของพระพุทธเจ้านั้น ทรงใช้เทคนิคการสอนธรรมหลายแบบ หากเรื่องนั้นเป็นนามธรรมก็จะทำให้เป็นรูปธรรม หรือ “ทรงทำของยากให้ง่าย” ธรรมะเป็นนามธรรม ละเอียดอ่อนเข้าใจยาก พระองค์ทรงมีเทคนิควิธีทำให้ง่ายขึ้น ซึ่งทำได้หลายวิธี เช่น

1) ใช้อุปมาอุปไมย บางเรื่องที่ฟังรู้ได้ด้วยอุปมาอุปไมย พระองค์ทรงใช้ เช่น ตรัสบอกเหล่าสาวกของพระองค์ว่า ธรรมะที่ทรงตรัสรู้นั้นมีมากดุจใบไม้ในป่า แต่ทรงนำมาบิณฑบาตเฉพาะ ที่จำเป็นจะต้องรู้ดูใบไม้ในกำมือดังนี้ เป็นต้น

2) ยกนิทานประกอบ ทรงยกนิทานชาดก (เรื่องราวของพระองค์เมื่อครั้งเป็น พระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีในชาติก่อนๆ) เช่น พระเวสสันดรชาดก หรือทรงนำนิทานพื้นบ้านโบราณมาเล่าให้ฟัง ดังเรื่อง ตาบอดคลำช้างแปดคน ต่างคนต่างคลำแต่ละส่วนของช้าง แล้วเข้าใจว่าตนรู้จักช้างดี จึงทะเลาะทุบตีกันแล้วสรุปว่า “คนที่รู้เห็นเพียงบางแง่มุมมักจะทะเลาะทุ่มเถียงกัน เพราะทิว (ความเห็น)”

3) ใช้สื่อการสอน พระพุทธองค์ทรงใช้สื่อการสอนเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนขึ้น ดังทรงสอนสามเณรราหุลเรื่องโทษของการพูดเท็จทั้งที่รู้ โดยทรงใช้ขันตักน้ำเทลงที่ละนิดจนหมดขันแล้ว คว่ำขันลง แล้วทรงยกขันเปล่าขึ้น ตรัสสอนว่า คนที่พูดเท็จทั้งที่รู้ย่อมเกิดความตึงามออกที่ละนิด จนหมดไปในที่สุด อีกครั้งหนึ่งทรงใช้แว่นส่องหน้าเป็นสื่อในการสอนเรื่อง สติสัมปชัญญะ แว่นมีไว้ส่องดูใบหน้าฉันใด สติสัมปชัญญะก็มีไว้กำกับตนเพื่อส่องดูเรื่องที่เกิด การที่ทำและคำที่พูดฉันนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549)

บรรดาเทคนิคการสอนอย่างนี้ เทคนิคการสอนที่ได้รับการยกย่อง เป็นวิธีที่โดดเด่นที่สุดที่ทรงใช้ คือ “การอุปมาอุปไมย” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อุปมาโวหาร” เพราะทำให้สามารถสื่อสารหรือแสดงเรื่องที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย การใช้เทคนิคการสอนแบบอุปมาอุปไมยนี้จึงเป็นความสามารถพิเศษอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ดังความในคัมภีร์อุปทานตอนหนึ่งว่า “พระมุนีผู้ทรงทราบในความคิดของสัตว์ทั้งปวง ทรงฉลาดในข้ออุปมา เพียงตรัสตอบปัญหาข้อเดียว ก็หมดความ สงสัยในข้อธรรมนั้นได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อพระพุทธองค์สอนธรรมโดยการอุปมาอุปไมยแก่พระสาวกจนบรรลุ ธรรมเป็นพระอรหันต์ พระเถระเหล่านั้นก็เรียนรู้การอุปมาไปใช้ต่อๆ กัน จนเกิดเป็นความนิยม ในยุคต่อๆ มา สอดคล้องกับความตอนหนึ่งในคัมภีร์เถรคาถาว่า “ข้ออุปมาที่ทำให้เข้าใจได้ ด้วยเนื้อความ บัณฑิตทั้งหลาย ได้แสดงไว้แล้ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จึงกล่าวได้ว่า การสอนแบบใช้อุปมาอุปไมยเป็นเทคนิคการสอนที่มีความสำคัญและมีประสิทธิภาพมากในพระพุทธศาสนา ธรรมที่จะสอน ด้วยวิธีอุปมาก็มักจะเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง คนที่จะสอนด้วยวิธีอุปมาได้ก็ต้องผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ไม่เช่นนั้นอาจจะสื่อสารกันผิดพลาด หรือเกิดโทษจากการใช้อุปมา การใช้อุปมาอุปไมย ในการสอนธรรมจึงควรฝึกให้ชำนาญ อีกประการหนึ่งที่ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก คือ สำหรับบุคคลบางคนหากพูดด้วยภาษา ธรรมดา หรือแบบบรรยายก็จะไม่อาจเข้าใจเรื่องที่ต้องการสื่อได้ จะต้องอาศัยการอุปมาอุปไมยเท่านั้น จึงจะเข้าใจ ความข้อนี้สอดคล้องกับพุทธดำรัสตอนหนึ่งว่า “บัณฑิตบางพวกในโลกนี้

ย่อมรู้เนื้อความ ได้ด้วยคำอุปมา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พุทธดำรัสสนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การสอนแบบอุปมาอุปไมยมีความสำคัญ และจำเป็นมาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สำหรับผู้ศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะทราบว่า เรื่องราวการสอนธรรมแบบอุปมา อุปไมยนี้พบได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งในคัมภีร์ระดับพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และ อนุฎีกา แต่ผู้วิจัยพบว่าในพระไตรปิฎกเล่มที่ 23 ว่าด้วยการอุปมา ในอัครศิขน์โธปมสูตร ที่มีเนื้อหา เกี่ยวข้องด้วยอุปมาธรรมโดยมีการใช้เทคนิคการสอนแบบอุปมาอุปไมยตลอดทั้งเรื่อง เพื่อเตือนให้ ภิกษุทั้งหลายพากเพียรในการศึกษาปฏิบัติไม่ประมาทซึ่งจะเห็นได้ว่า วิธีการสอนที่เป็นหลักสำคัญ ที่ทรงใช้สอนปวงชนทั้งหลายมากกว่าวิธีอื่นก็คือ การยกอุปมาขึ้นมาสอนนั่นเอง และคำสอนก็แตกต่างกันไปตามบุคคลและโอกาส ซึ่งมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังมีความกระชับ และชัดเจนด้วยความเหมาะสมของไวยากรณ์ ที่เป็นไปในลักษณะของการแสดงธรรม หรือการอธิบายสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและมีความเพลิดเพลิน ทำให้เกิดความประทับใจและซาบซึ้งในอรรถรส เพราะทำให้เกิดจินตนาการของผู้ฟังในลักษณะต่างๆ ทั้งที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม แม้ว่าบางครั้งการแสดงธรรมนั้นก็มีความชัดเจนแล้วแต่เมื่อนำอุปมาอุปไมยมาประกอบเข้าก็จะทำให้เกิดความงดงามทางภาษามากยิ่งขึ้น ขึ้นไป ลักษณะการอุปมาอุปไมยจะทำให้เกิดความเข้าใจชัด ในอรรถและธรรมมากยิ่งขึ้น เช่น พระองค์ทรงเปรียบอุปมาอุปไมยด้วยการเล่าเรียนที่เหมือนงูพิษ ไว้ในอลคัททูปมสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังข้อความมีดังนี้

บุรุษต้องการงูพิษ เทียวแสวงหาพิษ เขาพบงูพิษตัวใหญ่จึงจับมันที่หาง งูพิษตัวนั้นสามารถ ที่จะกัดเข้าที่มือ แขน หรืออวัยวะใดก็ได้ที่หนึ่งทำให้เขาเสียชีวิตได้ นั้นเพราะว่าเขา จับงูพิษไม่ดี ฉันทใด, ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนธรรมแล้วไม่ไตร่ตรอง ไม่พิจารณาด้วยปัญญา มุ่งแต่จะเรียนเพื่อความรู้ไปชมชู้คนอื่น หรือกลัวถูกนิินหาว่าไม่มีความรู้ การเล่าเรียนนั้น ย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่เธอ แต่ก่อโทษโดยส่วนเดียว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนั้น การสอนธรรมโดยใช้เทคนิคอุปมาอุปไมยนอกจากจะมีส่วนช่วยในการทำ ความเข้าใจแล้วยังช่วยให้เนื้อหาที่แสดงมีความไพเราะ มีความสละสลวยทางการใช้ภาษา ทำให้เรื่องที่สื่อสารนั้นมีความน่าอ่านและน่าฟังเพิ่มขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสารณียธรรม 6

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้ความหมายของหลักธรรมสารณียธรรม 6 ว่าหมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน สารณียธรรม 6 คือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

1) เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3) เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารภนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกันข้อนี้ใช้ อภิภูมิมัตตโกศ ก็ได้

5) สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ธรรม 6 ประการนี้ มีคุณ คือ เป็น สารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็นปิยกรรมทำให้เป็นที่รักเป็นครูกรรม ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากันเพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สาราณียธรรม 6 ข้อนี้ ครึ่งหนึ่ง คือ 3 ข้อข้างต้นเป็นเรื่องขององค์คุณเพียงอย่างเดียวคือ เมตตา ที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกเป็น 3 ข้อนั้น ก็เห็นได้ว่า ทรงจำแนกตามหนทางที่เมตตาธรรมจะแสดงออกในรูปของการปฏิบัติ เมื่อดูตามรูปศัพท์แล้วก็เห็นได้ว่า หมายถึงข้อปฏิบัติอันมีผลทำให้คนรำลึกนึกถึงกัน ซึ่งผลมุ่งในจุดสุดท้ายคือ ทำให้เกิดการรวมพลังปรองดองกัน ความระลึกถึงกัน อันจะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปภายในบรรยากาศแห่งความอ่อนน้อมใจไม่ว่าเหตุใดด้วยในลักษณะของคนไร้ญาติขาดมิตร ซึ่งเป็นเรื่องทางด้านสังคมจิตวิทยาโดยเฉพาะ

สาราณียธรรม 3 ข้อข้างต้นนี้จึงเรียกรวมเข้าไว้ได้คือ หลักเมตตาอนุภาพ คือเมตตาธรรมเมื่อแสดงออกทางกายเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยปฏิบัติทางกาย เช่น ดูแลเอาใจใส่ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ช่วยทำกิจกรรมต่างๆ ช่วยระงับรักษาทรัพย์สินให้พ้นจากความเสียหาย อย่างนี้ ก็ทรงเรียก เมตตาภาวกรรมเมตตาธรรมเมื่อแสดงออกทางวาจา เป็นการแนะนำตักเตือนกันให้ละชั่วประพฤติดี กล่อมเกลาล้ำโลมให้คลายทุกข์คลายความขุ่นหมอง หรือ แนะนำทางอันเป็นคุณประโยชน์แก่กันก็ทรงเรียกว่า เมตตาวจีกรรม เมตตาธรรมเมื่อแสดงออกทางใจ ในลักษณะที่เป็นความรู้สึกนึกคิดที่หวังดี ปรารถนาดีต่อกัน เช่น อยากจะเห็นเขามีความสุขความเจริญ อยากให้เขาพ้นทุกข์ความเดือดร้อน แม้จะยังมิได้ลงมือทำอะไร หรือพูดอะไร แต่กระแสรู้สึกนึกคิดเช่นนั้นก็อาจฉายแววให้เห็นได้ทางดวงตาอย่างนี้ก็เรียกว่า เมตตา मनกรรม เมื่อมุ่งหมายจะสร้างสมอบรมคุณธรรมเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามสาราณียธรรมทั้ง 3 ข้อนี้แล้ว ก็มีฐานะอยู่เพียงสร้างสมอบรมให้เกิดเมตตาธรรมขึ้นเป็นธาตุแท้ประจำตัวประจำใจเท่านั้นก็พอ ไม่จำเป็นต้องกังวลว่าจะต้องสร้างสมถึง 3 อย่าง คือเมื่อสร้างธาตุเมตตาธรรมไว้เป็นสมบัติประจำตัวใจให้เพียงพอแล้ว ธาตุเมตตาธรรมนั้นก็จะหลั่งไหลออกมาเองโดยทางทั้ง 3 นั้น ตามโอกาสอันสมควรแก่เรื่องที่เกิดขึ้นและเป็นไป

ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องราวคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดรอบคอบจะได้พบว่าคำสอนเรื่อง “ความเมตตา” นี้เป็นคำสอนที่มีลักษณะพิเศษอยู่สักหน่อย คือ นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่ให้ผลในทางปฏิบัติ เช่นเดียวกับข้ออื่นๆ แล้ว ยังเป็นคุณสมบัติที่มีอานิสงส์และอานุภาพเป็นอัศจรรย์อีกด้วย เพราะคนที่มีเมตตาธรรมอย่างสูงนั้น ย่อมเป็นคนมีศัตรูน้อย อยู่ที่ไหนไปที่ไหนก็มีแต่มิตร จึงมักจะปลอดภัยจากการคิดทำร้าย ไม่ว่าด้วยประการใดๆ ซึ่งก็มีเรื่องเล่าขานกันอยู่ทั้งที่เป็นนิทานชาดก พระพุทธประวัติเอง และประวัติของท่านผู้ทรงเมตตาธรรมซึ่งมีตัวมีตนในเมืองไทยนี้ บ่งความให้เห็นว่า ท่านที่บำเพ็ญเมตตาธรรมอย่างไพบูลย์แล้ว

อานิสงส์ของเมตตธรรมนั้นเป็นไปในลักษณะที่เป็นอธิปัทมหาริย์ จะทำให้รอดพ้นจากอันตรายอันเกิดจากไฟ ยาพิษ และศาสตราวุธต่างๆ

หลักศีลสามัญญตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1. ความสัมพันธ์ศีลสามัญญตากับศีลพตปราคาส

ศีลพตปราคาส โดยองค์ธรรม ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) หมายถึง ความยึดถือในการ ปฏิบัติที่ผิด เป็นการปฏิบัติที่ไม่ประกอบด้วยมรรคมงคล 8 ซึ่งไม่สามารถจะรู้แจ้ง อริยสัจ 4 ได้ แต่ผู้ปฏิบัติสำคัญผิดว่าการปฏิบัติเช่นนั้นประกอบด้วยมรรคมงคล 8 และสามารถจะรู้แจ้งอริยสัจ 4 เช่น การประพฤติปฏิบัติเหมือนโค เหมือนสุนัข เพราะเชื่อว่าปฏิบัติแล้วจะทำให้กุศลเก่าที่ตนเคยทำไว้แล้ว หมดสิ้นไป และอกุศลใหม่ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว อนาคต (ชาติใหม่) จะมีแต่ความสุข หรือ การถือลัทธิว่าพระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ สัตว์ และสรรพสิ่งต่างๆ เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว จะไป อยู่กับพระเจ้าของตน การกราบไหว้วิงวอนเทพเจ้า ด้วยหวังว่า เมื่อตนละจากโลกนี้ไปแล้วจะมีความสุข แต่ถ้าเป็นการ ทำตามประเพณี ไม่ได้มุ่งหวังความสุขในภพหน้า ไม่จัดเป็นศีลพตปราคาส หรือการลบล้างศีลและวัตร ได้แก่ การปฏิบัติผิดจากมรรค 8 การปฏิบัติผิดไปจากความจริง ผิดไปจากทางถูก การยึดถือในการปฏิบัติที่ผิด เช่น เมื่อทำตนให้เป็นที่พอใจของพระเป็นเจ้าเมื่อละจากโลกนี้ วิญญาณจะขึ้นไปอยู่กับพระเป็นเจ้า ได้รับความสุข เป็นนิรันดร์ หรือการแสดงความเคารพนับถือด้วยการวิงวอนกราบไหว้ เช่น บวงสรวงเทพยดา เจ้าป่า เจ้าเขา ภูตผีปีศาจ ด้วยหวังว่าเมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วจะมีแต่ความสุขในภพหน้า การบำเพ็ญตบะด้วยการทรมานตน ให้ลำบากที่เรียกว่าอัตตทิลกมนุโยค หรือการบำเรอตนด้วยกามสุขต่างๆ เกินความจำเป็น ที่เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค เป็นต้น การปฏิบัติอย่างอื่นนอกจากการปฏิบัติตามมรรค 8 เพื่อหวังความสุขในโลก หน้านี้แล้วไม่

ท่านได้อธิบายเพิ่มเติมคำว่า ศีลพตปราคาส (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ไว้ว่า แปลว่า ความถือ มั่นในศีลพรต จนเลยเถิด เมื่อแยกศัพท์ ดังนี้ “ศีลพต” = ศีลและพรต; ศีล คือ ศีล, พต มาจาก วต; นำ วตตัวนี้เป็น พต เพราะในบาลี ว เป็น พ ได้, วต จึงเป็น พต แต่ไทยใช้เป็น พรต โดยใช้คำ สันสกฤต คือแปลจากบาลี ไปเขียนเป็นสันสกฤตกลายเป็นพรต, ศีล + พต (ซ้อน“พ” เข้าไปตามหลักภาษา) กลายเป็น ศีลพต แปลว่า ศีลและพรต

ส่วน วต คือ พรต เป็นหลักการที่ถือปฏิบัติที่เรียกว่าบำเพ็ญพรตเช่น ถือน้ำอดอาหาร ถือน้ำกินไม้ ถือน้ำยืน ชาติเดียว มีอยู่มากนอกพระพุทธศาสนา ในพระพุทธศาสนาท่านให้ปฏิบัติได้ในขอบเขตหนึ่งโดยมีความเข้าใจที่ จะทำให้ถูกต้อง ไม่ให้กลายเป็นการทรมานตนของคนขาดปัญญา สรุปคือ พรต หรือ วต เป็นหลักใหญ่ของชีวิต ที่ถือไว้ โดยเข้าใจว่าจะทำให้หลุดพ้น “ปราคาส” แปลว่า การยึดถือมั่นจนเลยเถิดยึดถือศีลพรตเลยเถิดคือไม่ ถือให้ตรงตามจุดมุ่งหมาย ไม่ตรง ไม่พอดี ส่วนยึดถือตามจุดมุ่งหมายนั้นคือถือปฏิบัติโดยมีความรู้เข้าใจด้วย ปัญญา ถ้าไม่มีปัญญารู้จุดหมายได้อย่างไร นั่นคือ ถือปฏิบัติด้วยปัญญาที่รู้ความมุ่งหมาย เมื่อรู้ความมุ่ง หมายก็ปฏิบัติถูกต้องได้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ อธิบาย ศีลพตปราคาส ว่าความถือมั่นศีลพรต คือความยึดถือผิดพลาด ไปว่าจะบริสุทธิ์ หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและพรต ได้แก่ การถือศีล ระเบียบแบบแผน บทบัญญัติ และข้อปฏิบัติ

ต่างๆ โดยสักว่าทำตามๆ กันไปอย่างมกมาย เห็นเป็นขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ ติดอยู่แค่รูปแบบหรือพิธีตรองก็ดี ถือด้วยศรัทธาและทิวณฺฐิ คือปฏิบัติเพราะอยากได้ผลประโยชน์ตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพราะเห็นว่าจะทำให้ได้เป็นนั่นเป็นนี่ ก็ดี ไม่เป็นไปตามความหมายและความมุ่งหมายที่แท้จริงของศีลและวัตร ทำให้ปฏิบัติเขวออกนอกส่นนอกทาง หรือเลยเถิดไป ไม่เข้าสู่อริยมรรค (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557)

ท่านอธิบายเพิ่มเติมไว้อีกว่า สลัปปตปราคาส เป็นทิวณฺฐิชั้นนอก (เป็นทิวณฺฐิเช่นเดียวกับสลักกายทิวณฺฐิ) เกี่ยวกับปฏิบัติทางหรือทางแห่งการปฏิบัติว่าถูกหรือผิดจัดเป็นอรรถกถาญาณุโยคแบบหนึ่งก็ได้ เช่น การประพฤติวัตรแบบสุนัษ เพราะคิดว่าจะบริสุทฺธิหลุดพ้นได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งไม่ใช่มีสมาธิมาปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ เป็นทางที่ชาวพุทธควรละเว้น หรือการรักษาบำเพ็ญศีลบำเพ็ญพรต เพราะอยากได้ผลตอบแทนเป็นลาภยศสรรเสริญสุขสรวรรค์ หรือเพราะจะทำให้ได้อะไรบางอย่างตามที่เคยได้ยินได้ฟังมา การยึดถือศีลและพรตที่เป็นสลัปปตปราคาสนั้นเป็นการถือด้วยโมหะหรือด้วยศรัทธาและทิวณฺฐิ แสดงออกในการเชื่อถือโดยมกมาย หลงผิดว่าจะทำให้เกิดความหลุดพ้นได้ หรือเมื่อเป็นพิธีตรองศักดิ์สิทธิ์ จะบันดาลความสำเร็จให้เกิดเองได้ เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552)

สรุปว่าศีลที่บริสุทฺธิจึงต้องไม่เป็นทาสของศรัทธาและทิวณฺฐิ และเป็นศีลระดับพระโสดาบัน หลักการของศีลพรต คือ เมื่อบุคคลถือปฏิบัติศีลพรตใดแล้ว อกุศลธรรมเจริญ กุศลธรรมเสื่อม ศีลพรตอย่างนั้นผิดพลาด เมื่อบุคคลถือปฏิบัติศีลพรตใดแล้ว กุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อมถอย ศีลและพรตอย่างนั้นถูกต้องดี

2. ทิวณฺฐิสามัญญตา กับ สลัปปตปราคาส

คำว่า “ทิวณฺฐิ” ในพระพุทธศาสนาหมายถึงการยึดถือผิดคือความมกมายด้วยการยึดถือผิดว่านั่นของเรา นั่นเป็นเรานั้นเป็นตัวตนของเราในทิวณฺฐิเถาได้กล่าวถึงสิ่งที่เข้าไปยึดถือผิดว่านั่นของเรานั้นเป็นเรานั้นเป็นตัวตนของเราไว้หลายประการในทิวณฺฐิวัตรมีคำอธิบายว่า

ความเห็นวาทนที่ให้แก่แล้วไม่มีผลการบูชาไม่มีผลการบวงสรวงไม่มีผลผลวิบากแห่งกรรมที่ทําดีทําชั่วไม่มีโลกนี้ไม่มีโลกอื่นไม่มีบิดาไม่มีมารดาไม่มีสัตว์ที่จําและอุปบัติไม่มีสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่มีในโลกสมณพราหมณ์ที่ทําให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญานันเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้ไม่มีในโลกดังนี้ ทิวณฺฐิความเห็นไปข้างทิวณฺฐิ ฯลฯ การถือโดยวิปลาสมีลักษณะเช่นว่านั้ในนั้เรียกว่าทิวณฺฐิวัตรมีจําทิวณฺฐิแม้ทั้งหมดจัดเป็นทิวณฺฐิวัตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่าทิวณฺฐิคือความเห็นความเชื่อถือลัทธิอุดมการณ์ต่างๆ ที่ยึดถือไว้โดยมกมายหรือโดยอาการเชิดชูว่าอย่างนี้เท่านั้นจริงอย่างอื่นเท็จจริงทั้งนั้นเป็นต้นทําให้ปิดตัวแคบไม่ยอมรับฟังใครตัดโอกาสที่จะเจริญปัญญาหรือคิดเตลิดไปข้างเดียวตลอดจนเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนบีบคั้นผู้อื่นที่ไม่ถืออย่างตนความยึดมั่นในทิวณฺฐิถือความเห็นเป็นความจริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) โดยสรุปความเข้าใจเกี่ยวกับทิวณฺฐิในพระพุทธศาสนาว่าทิวณฺฐินั้นมีการให้ความหมายหลายนัยแต่สามารถแบ่งได้เป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ

1) ทิวณฺฐิที่มีค่าสมทําให้มีความหมายทั้งที่มีนัยตรงกันข้ามและความหมายขยายคํานามเช่นสัมมาทิวณฺฐิ คือความเห็นชอบแยกศัพท์เป็นสัมมาแปลว่าโดยชอบทิวณฺฐิแปลว่าความเห็นและมีความหมายตรงข้ามกับมิจําทิวณฺฐิคือความเห็นผิดปรากฏในอริยมรรค 8 ให้ความหมายว่าเห็นชอบได้แก่ความรู้ริยสัจจ 4 หรือเห็นไตรลักษณ์หรือรู้กุศลและอกุศลมูลกุศลและกุศลมูลหรือเห็นปฏิจํสมุปบาทเช่นเดียวกับความหมายในสัม

มัตตะ 10 คือ ภาวะที่ถูกความเป็นสิ่งที่ถูกตรงข้ามกับมิจฉัตตะ 10 ภาวะที่ผิดความเป็นสิ่งที่ผิดซึ่งให้ความหมายว่ามิจฉาภิภูติ คือ เห็นผิดจากคลองธรรมตามหลักกุศลกรรมบถและความเห็นที่ไม่นำไปสู่การพ้นทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และปรากฏในมละ 9 คือมละทิน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อกุศลกรรมบถ 10 คือ ทางแห่งอกุศลกรรมทางทำความชั่วกรรมชั่วอันเป็นทางไปสู่ความเสื่อมความทุกข์หรือทุกข์ซึ่งให้ความหมายว่าความเห็นผิดจากคลองธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และความหมายขยายนามปรากฏในสังโยชน 10 ข้อที่ 1 สักกายทิฐิความเห็นว่าเป็นตัวของตนความเห็นเป็นเหตุถือตัวตนเช่นเห็นรูปเป็นตนเห็นเวทนาเป็นตนเป็นต้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และที่ปรากฏในทิฐิประเภทต่างๆ เช่น สัสสตทิฐิอุจเฉททิฐิอุเทกทิฐิ เป็นต้น

2) ทิฐิในความหมายเป็นคำเดียวมีความหมายในเชิงลบอย่างเดียวปรากฏในข้อธรรมหลายข้อ ตัวอย่างเช่นปัญจธรรม 3 คือกิเลสเป็นเครื่องเน้นซ้ำเป็นตัวการทำให้เกิดปรุงแต่งยึดถือให้ความหมายว่าทิฐิเป็นเหตุทำให้เขวห่างออกไปจากความจริงที่ง่าย ๆ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริงและทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องตรงไปตรงมา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อนุสย 7 คือกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานให้ความหมายว่าทิฐิคือความเห็นผิดการถือความเห็นเอาความคิดเห็นเป็นความจริง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กิเลส 10 คือ สภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมองให้ความหมายว่าทิฐิ คือ ความเห็นผิดสังโยชน 10 คือธรรมที่มีมัตตวิไว้กับทุกข์ให้ความหมายว่าทิฐิคือความเห็นผิด (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เจตสิก 52 คือ ธรรมที่ประกอบกับจิตสภาวะธรรมที่เกิดดับพร้อมกับจิตมีอารมณ์และวัตถุที่อาศัยเดียวกันกับจิตอาการและคุณสมบัติต่างๆ ของจิตให้ความหมายว่าทิฐิ คือ ความเห็นผิด

ทิฐิสามัญญตา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ประชุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและสงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

ทิฐิสามัญญตา (มีทิฐิดีงามเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา (to be endowed with right views along with one's fellows, openly and in private) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสารณียธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันรักทำความเคารพเป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันเพื่อไม่วิวาทกันเพื่อความพร้อมเพรียงกันเพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้มี 6 อย่างคือ

1) เมตตาทายกรรม หมายถึง การตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ (ภิกษุสามเณร) ทั้งต่อหน้าและลับหลังหมายถึงความรู้สึกในจิตใจที่มีแต่ความคิดดี ๆ การมองเห็นในเรื่องดีมีความหวังดีปรารถนาดีรักและเมตตาต่อกันคิดในสิ่งที่สร้างสรรค์มองด้านบวกต่อกันไม่มีความอิจฉาริษยาไม่คิดอคติลำเอียงก่อความพยาบาทสร้างความโกรธแค้นเคืองกันให้ออกาสและให้อภัยต่อกันทุกเรื่องไม่ว่าจะหนักเบาแค่ไหนความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขและเข้าใจผู้อื่นไม่เอาความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นใหญ่มีน้ำใจต่อบุคคลอื่นเมตตาเมตตาโนกรรมนี้รวมถึงความอดทนอดกลั้นต่อความอาฆาตมาดร้ายบุคคลอื่นที่มีต่อตนเองด้วย

2) เมตตาวัจกรรม หมายถึง การตั้งวจกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังหมายถึงการใช้คำพูดออกมาแต่คำพูดที่ดีงามด้วยความรักปรารถนาดีรู้จักพูดให้กำลังใจกันและกันในยามที่

ต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมองไม่พูดจาซ้ำเติมกันถากถางในยามที่มีใครโดยเฉพาะคู่ริฝ่ายตรงข้ามต้องหกล้มลงไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์พูดด้วยความจริงใจต่อบุคคลอื่นไม่พูดส่อเสียดบุคคลอื่นให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจไม่ดูถูกคนที่ด้อยกว่าตนเองและไม่พูดให้คนอื่นเกิดความเข้าใจผิดจนทะเลาะกันพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียวนั่น

3) เมตตาโมกกรรม หมายถึง การตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังหมายถึงทำแต่ในสิ่งที่เป็นความดีต่อกันช่วยเหลือส่งเสริมกันด้านกำลังกายมีความอ่อนน้อมถ่อมตนรู้จักสัมมาคารวะไม่เบียดเบียนรังแกกันไม่ทำร้ายให้ได้รับความทุกข์ทรมานทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันมีความเสียสละต่อผู้อื่นช่วยเหลือขวนขวายการงานในสิ่งที่ตนเองสามารถกระทำได้น้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นทุกเรื่องรู้จักปกป้องช่วยเหลือบุคคลอื่นเมื่อประสบภัยดำรงตนอยู่ในศีลธรรมสำรวมระวังในอกุศลกรรมความไม่ดีทางกายและไม่ใช้กำลังเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนไม่ว่าด้วยวิธีการใดๆ

4) สาธารณโมกิตา หมายถึง การแบ่งปันลาภที่ได้มาโดยธรรมแก่เพื่อนพรหมจรรย์หมายถึงให้รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมไม่เอารัดเอาเปรียบกันช่วยเหลือกันไม่เห็นแก่ตัวไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและความเสมอภาคต่อกันเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอรู้จักแบ่งปันบริจาคช่วยเหลือผู้ยากไร้ผู้ด้อยโอกาสในสังคมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเพื่อความผาสุกของคนหมู่มากในประเทศ

5) สีสสามัญญา หมายถึง การมีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังหมายถึงการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัดเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ก้าวล่วงหน้าที่กันไม่อ้างอำนาจของตนข่มเหงรังแกผู้อื่นไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ ทั้งปวงมีความเคารพต่อกฎหมายระเบียบวินัยมีความเกรงอกเกรงใจและให้เกียรติต่อกันไม่กระทำการล่วงละเมิดสิทธิอันเป็นของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ก็ตาม

6) ทิวฐีสามัญญา หมายถึง การมีความเห็นถูกต้องตรงกันเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังหมายถึงมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกันปรับมุมมองที่ต่างกลับมาให้ตรงกันด้วยการยอมรับในเหตุผลพูดจาหาข้อสรุปตรงกันรู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่างไม่ถือเอาความคิดของตนเป็นใหญ่แต่เพียงฝ่ายเดียวยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นที่เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง จะทำอะไรก็ควรปรึกษาหารือผู้ที่อยู่ร่วมกันใช้เหตุและผลร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักสารณียธรรมเป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาที่มีการกล่าวถึงการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจแสดงกิริยาอาการสุภาพเคารพนับถือกันช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลังและเป็นคุณธรรมที่ทำให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกันทำให้เข้าใจคนอื่นมากขึ้นสารณียธรรมนอกจากเป็นธรรมสำหรับผู้ประสาธน์สามัคคีแล้วยังป้องกันมิให้เกิดอริกรรม (คดีความ) ขึ้นในสงฆ์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสามคามสูตรในคัมภีร์มัชฌิมนิกายอุปปิณณาสกในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ตรัสหลักธรรมไว้ 4 หมวด คือมูลเหตุวิบาท 2 ประการ อริกรรม 4 ประการ วิธีระงับอริกรรม ๗ ประการและธรรมสำหรับป้องกันมิให้เกิดอริกรรมคือสารณียธรรม ๖ ประการ

สีลสามัญญาและทิวฐีสามัญญา คือความเสมอกันโดยศีลได้แก่ความเสมอกันทางพระวินัยและความเสมอกันโดยทิวฐิได้แก่ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรมเป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ในทางปฏิบัติสารณียธรรมจะเริ่มต้น

ด้วยทิวฏฐิสามัญญตา คือปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่า เราทั้งผองเป็นพี่น้องกัน เป็นลูกตถาคตคือ พระผู้มีพระภาคเจ้าแต่เพียงผู้เดียวเหมือนกัน ยึดถือหลักคำสอนเดียวกัน มีผ้ากาสาवปัสตร์เป็นธงชัยเหมือนกัน มีพระวินัยอันเป็นข้อประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้อย่างนี้แล้วเราก็ จะเกิดความรู้สึกสามัคคี คิด พูด ทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามหลักพระวินัย อย่างเท่าเทียมกันด้วยศีลสามัญญตา และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลลงรอยเดียวกันมากยิ่งขึ้นด้วยทิวฏฐิสามัญญตา

3. ศีลสามัญญตากับแนวทางการแก้ปัญหา

พระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก เป็นประจักษ์เข้ากราบทูลถามพระศาสดาว่า การประพฤติปฏิบัตินั้น ถูกต้องหรือไม่ พระองค์ทรงสั่งสอนอย่างนี้หรือไม่ในการรักษาสืบต่อพระธรรมวินัยในรูปแบบของการปฏิบัติ และสั่งสอนนั้น ผู้ที่มีความละเอียด คือเป็นลัทธิ จึงจะรักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ได้อย่างถูกต้องบริสุทธิ์ ในข้อนี้พระโบราณจารย์เถระได้กล่าวไว้ว่า “อนาคเต ลขชฺช รกขิสฺสตี, ลขชฺช รกขิสฺสตี, ลขชฺช รกขิสฺสตี : ในกาล ภายหน้า ภิกษุผู้มีอายุ จักรักษาไว้ได้ ภิกษุผู้มีอายุ จักรักษาไว้ได้ ภิกษุผู้มีอายุ จักรักษาไว้ได้”

ภิกษุที่จัดว่ามีอายุ คือภิกษุที่มีความรู้สึกละอายต่อสิ่งที่พึงละอาย ละอายต่อการที่จะจะต้องบาป อุกุศลธรรม เป็นคนรังเกียจบาป

ภิกษุผู้เป็นลัทธิยังมีคุณธรรมอื่นอีก คือ มีความเกรงกลัวบาป มีความเคารพหนักแน่นในหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ยกย่องพระสัทธรรมไว้เหนือตนเอง

นอกจากจะละอายบาป ยังมีความเอ็นดู อนุเคราะห์ช่วยเหลือ ให้แล้วไม่หวังตอบแทน พูดจริง ไม่กล่าวให้คลาดจากความจริง ไม่สร้างความแตกแยก สมานสามัคคี เจริญไพเราะ พูดถูกกาลเทศะ พูดจริง พูดเป็นอรรถเป็นธรรม มีที่อ้างอิงประกอบด้วยประโยชน์

ภิกษุที่เป็นลัทธิ จะมีความยำเกรง ใครในการศึกษา จะไม่ทำให้เสียแบบแผนเพราะเห็นแก่ความเป็นอยู่ แสดงเฉพาะธรรมและวินัย จะประคองสัตตสุตสนธิไว้อย่างมั่นคง ท่านจะไม่ละหลักการทางวินัย ไม่ละเมิดหลักการทางวินัย จะยืนหยัดมั่นคงในหลักการทางวินัย ตามภาวะของผู้มีอายุ

ภิกษุลัทธิที่จะรักษาพระสัทธรรมไว้ได้นี้ เป็นระดับพหุสตุผู้คงแก่เรียน มิใช่ไม่มีการศึกษา เป็นผู้ไม่อ่อนแอ เมื่อถูกสอบถามข้อความในพระไตรปิฎก หรืออรรถกถาตอนท้าย หรือตอนต้น ย้อนไปย้อนมา ก็ไม่ท้อไม่หวั่น ชี้แจงได้ว่า เรากล่าวอย่างนี้ อาจารย์ของเราก็ก่ออย่างนี้ ดุจดั่งใช้แหวนบนขนิษฐาเส้น เป็นผู้ที่ทรงจำหลักการในพระไตรปิฎก และข้อวินัยฉะในอรรถกถาได้อย่างแม่นยำ ไม่มีหมดสิ้น

ภิกษุแม้จะเป็นพหุสตุ ผู้คงแก่เรียน แต่ถ้าเป็นผู้ไม่มีอายุ เป็นผู้เห็นแก่ได้ ก็มักจะทำให้แบบแผนคลาดเคลื่อน แสดงหลักคำสอนของพระศาสดานอกธรรมนอกวินัย สร้างความมัวหมองอย่างมหันต์ขึ้นในพระศาสนา ก่อให้เกิดสังฆเภทบ้าง สังฆราชิบ้าง

ภิกษุผู้เป็นลัทธิเท่านั้น ที่จะปกป้องพระสัทธรรม ยอมสละตนเพื่อรักษาธรรม ส่วนภิกษุลัทธิ มักจะสละธรรมเพื่อรักษาตนและพวกพ้องของตน ยอมสละหลักการแห่งพระพุทธศาสนาเพื่อลาภสักการะ

ที่กล่าวมานี้ คือระบุงถึงบุคคลผู้ที่รักษาพระสัทธรรมไว้ แต่การจะรักษาไว้ได้นั้น ก็มีขั้นตอนกระบวนการอยู่ คือต้องรู้ว่า อะไรเป็นแก่นแท้ที่เป็นพระสัทธรรม ภิกษุที่รู้สึกรู้ว่า ตนก็เป็นผู้มีอายุ หวงแหนปกป้องพระศาสนา แต่ถ้าไม่รู้จักพระศาสนา หรือพระสัทธรรมที่แท้ ก็อาจจะรักษาสัทธรรมปฏิรูปไว้ก็ได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเรียนรู้พระสัทธรรมแท้ให้เข้าใจ ในเรื่องนี้ ก็ต้องอาศัยพระพุทธพจน์ที่พระบรมศาสดาได้ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก

การที่พระสัทธรรมจะเสื่อมสลายหายสูญไป มิใช่ว่า เพราะไม่มีผู้รักษา มีผู้รักษา แต่อาจจะรักษาไว้แต่ที่พิรุณคลาดเคลื่อนก็เป็นได้ เหตุที่จะทำให้พระสัทธรรมเสื่อมสลายนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตว่า

ภิกษุทั้งหลาย เหตุ 2 ประการ ที่ทำให้สัทธรรมเสื่อมสลายหายไป คือ บทพยัญชนะ (หมายถึงพระพุทธรวจนะ) ที่จำมาผิด (หรือคัดลอกมาผิด) และเข้าใจเนื้อความไม่ถูกต้อง เมื่อจำบทพยัญชนะมาผิด ก็ย่อมจะเข้าใจเนื้อความผิดไปด้วย

อีกแห่งหนึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเหตุที่จะทำให้พระสัทธรรมเสื่อมสลายไปไว้ว่าเหตุ 4 ประการ ที่ทำให้สัทธรรมเสื่อมสลายหายไป คือ

1) ภิกษุทั้งหลาย ศึกษาเล่าเรียนสุดต้นตะที่เรียนกันมาผิดลำดับ ตามบทพยัญชนะที่จำกันมาผิด เนื้อความแห่งบทพยัญชนะที่จำกันมาผิด ก็ทำให้เข้าใจผิดกันไปด้วย

2) ภิกษุทั้งหลาย เป็นคนที่ยากสอนยาก มีนิสัยที่ยากสอนยาก มีนิสัยไม่อดทน ไม่รับฟังคำสอนโดยเคารพ

3) บรรดาภิกษุที่เป็นพหูสูต คล่องปรีดีทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ไม่ตั้งใจถ่ายทอดสุดต้นตะแก่ผู้อื่น เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สุดต้นตะก็ขาดรากฐาน ไม่มีที่พึ่งอาศัย (ไม่มีที่อ้างอิง)

4) บรรดาภิกษุระดับเถระ เป็นพระมักมาก เป็นพระย่อหย่อน เป็นผู้นำในทางคลายความเพียร ละทิ้งวิเวก ไม่ระดมความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง ภิกษุรุ่นหลังก็พากันเอาเยี่ยงอย่าง

เหตุ 4 ประการนี้ที่ทำให้สัทธรรมเสื่อมสลายหายไปที่กล่าวมานี้คือตัวสาเหตุที่จะทำให้พระสัทธรรมเสื่อมสูญสลายหายไปในข้อความที่กล่าวมานั้น มีถ้อยคำที่ควรทำความเข้าใจ เช่นคำว่า “บทพยัญชนะที่จำมาผิด” (ทุนนิกขิตตบทพยัญชน) นั้น หมายถึงตัวอักษรที่สอให้รู้เนื้อความจำกันมาคลาดเคลื่อนไปเมื่อบทพยัญชนะพิรุณคลาดเคลื่อน การกำหนดความหมายเฉพาะบทย่อมาคลาดเคลื่อนไปด้วย เช่นคำว่า “สุวิชาโน ปราภโว : คนเสื่อม (ชั่ว) ก็รู้ได้ง่าย” จำกันมาคลาดเคลื่อนไปว่า “ทุวิชาโน ปราภโว” ก็เลยตีความคลาดเคลื่อนไปแปลกันว่า “ผู้ชั่วเป็นผู้เสื่อม” จึงเกิดความสงสัยกันว่า พระพุทธองค์ก็ทรงทราบเรื่องชั่วที่เรียกว่า อกุศลธรรม เป็นธรรมที่ต้องละ เรียกว่า ปาหัตตพพธรรม พระองค์ก็ได้มีความเสื่อมเสียอะไรที่กล่าวมานี้เป็นการกล่าวถึงลักษณะผู้ที่รักษาพระสัทธรรมไว้ได้ และเหตุที่จะทำให้พระสัทธรรมเสื่อม ต่อไปจะขอกล่าวถึงการที่จะธำรงรักษาพระธรรมวินัยด้วยอาศัยพระไตรปิฎก

พระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่นำสืบต่อกันมาจนกระทั่งได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในใบลาน คัดลอกสืบต่อกันมาจนกระทั่งได้รับการจัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ นั้น ถ้าเราเกิดความสงสัยในบางบทบางข้อ หรือมีผู้มา กล่าวว่า ข้อความบทนี้ ตอนนี้ เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่ควรคัดค้านเสียทีเดียว ควรจะได้โอสาเรตัพพะ สัททิสเสตัพพะ คือสอบถามดูในพระสูตร เทียบเคียงดูในพระวินัยด้วยหลักมหาปเทศ คือข้ออ้างอิงสำหรับใช้สอบสวนที่สำคัญ 4 ประการ เมื่อสอบถามดูในพระสูตร เทียบเคียงดูในพระวินัยแล้ว ถ้าไม่ลงกัน ไม่สมกัน ก็ไม่ต้องเชื่อตาม ถ้างกันสมกัน จึงค่อยเชื่อ

สรุป

ความแตกต่างกันในเรื่องของศีลสามัญญาตาและการอ้างเอาพุทธรวจนะที่ทรงอนุญาตให้เพิกถอนสิกขาบทได้บ้างกลุ่มพุทธศาสนิกที่แยกตนออกไปจากพระพุทธศาสนาดั้งเดิมก็เริ่มคิดค้นหลักธรรมบางประการ

เพื่อให้เข้ากันกับยุคสมัยบ้างก็เพื่อต่อสู้กับลัทธิศาสนาอื่น ๆ หลักธรรมที่คิดค้นใหม่นั้นก็ได้ถูกยกเข้าสู่พุทธวจนะ ยกพระสูตรที่ไม่มีในพระพุทธศาสนาดั้งเดิมขึ้นเป็นพุทธพจน์ยกพระวินัยใหม่ขึ้นเป็นพุทธพจน์ขึ้นสู่สังคีติของพวกตนความแตกต่างเหล่านี้ทำให้เกิดการแตกแยกออกจากพระพุทธศาสนาดั้งเดิมกลายเป็นพุทธศาสนาในแบบอื่นๆแตกแยกเป็นนิกายอย่างชัดเจนเมื่อราวๆ พุทธศตวรรษที่ 5-6 ปัญหาเกี่ยวกับหลักศีลสามัญญตาในยุคหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วนั้น มีมูลเหตุมาตั้งแต่การทราบข่าวการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ดังจะเห็นจากมูลเหตุของการทำสังคายนาตามที่ยกมาแล้วข้างต้น ซึ่งปัญหาในส่วนของพระวินัย (สิกขาบท) นี้เป็นปัญหาที่มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสาเหตุหลักๆ ของการโต้เถียงกันของสงฆ์มาจากปัญหาว่าด้วยหลักทิวาสีลสามัญญตา

ศีลสามัญญตาและทิวาสีลสามัญญตา คือความเสมอกันโดยศีลได้แก่ความเสมอกันทางพระวินัยและความเสมอกันโดยทิวาสีลได้แก่ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรมเป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ในทางปฏิบัติสาราณียธรรมจะเริ่มต้นด้วยทิวาสีลสามัญญตา คือปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่า เราทั้งผองเป็นพี่น้องกัน เป็นลูกตถาคตคือพระผู้มีพระภาคเจ้าแต่เพียงผู้เดียวเหมือนกัน ยึดถือหลักคำสอนเดียวกัน มีผ้ากาสาวพัสตร์เป็นธงชัยเหมือนกัน มีพระวินัยอันเป็นข้อประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้อย่างนี้แล้วเราก็จะเกิดความรู้รักสามัคคี คิด พูด ทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามหลักพระวินัยอย่างเท่าเทียมกันด้วยศีลสามัญญตา และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลลงรอยเดียวกันมากยิ่งขึ้นด้วยทิวาสีลสามัญญตา

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 36. กรุงเทพมหานคร: ผลิธรรม.
- _____. (2552). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2549). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก จำกัด.
- _____. (2557). ตอบเรื่องศีลพทปรามาสวินัยคู่ใจ. กรุงเทพมหานคร: ผลิธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.

ความสุขในมรรค 8

Happiness in the Eightfold Path

ทรงวิทย์ ปลัดศรี

Songwit Platsichual

เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น

Khon Kaen Provincial Cultural Officer

E-mail: Songwit_18@hotmail.com

Received: 8 March 2021; Revised: 17 March 2021; Accepted: 21 April 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามรรค 8 พบว่า มรรค คือ แนวทางในการปฏิบัติหรือแนวทางการดำเนินชีวิตอันจะนำไปสู่ทางแห่งความดับทุกข์ มรรคมองค์ 8 สงเคราะห์เป็นไตรสิกขาประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ หมวดปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ หมวดศีล ได้แก่ สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ หมวดสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ หลักปฏิบัติตามมรรค 8 เป็นหลักการดำเนินชีวิตตามหลักทางสายกลางและจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน

ความสุขในมรรค 8 พบว่า มรรค 8 เป็นความสุขภายนอก (โลกียสุข) และความสุขที่เกิดจากภายใน (โลกุตระสุข) ที่นำไปสู่ประโยชน์สุข 3 ชั้น คือ 1) ประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไม้ตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข 2) ประโยชน์ภายนอก คุณค่าแก่คุณธรรมความดีงาม ความเจริญอกงามของจิตใจ 3) ประโยชน์สูงสุด การประจักษ์แจ้งความสุขภายในที่สะอาดบริสุทธิ์ เรียกว่า วิมุตติและนิพพาน และระบบการปฏิบัติของมรรคถูกจัดขั้นตอนออกมาในรูปของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เป็นทั้งโลกียะและโลกุตระ หรือศีลธรรม เป็นเครื่องชำระจิตในเบื้องต้น เกิดการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ปัญญา และสมาธิ เป็นการพัฒนาจิตในระดับสูงเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายแท้จริง คือ นิพพาน

คำสำคัญ: ความสุข, มรรค 8, พระพุทธศาสนา

Abstract

The purpose of this article is to study the eightfold path. It is found that the eightfold path is a guideline for practice or a way of living that leads to the way to the cessation of suffering. Concentration and wisdom include the wisdom category namely; right view, right thought, The precepts category namely: right speech, right action, right livelihood. Concentration categories namely; right Effort, right mindfulness, right Concentration. The principle of following the 8-fold path is the principle of living according to the middle path and aiming for peace. for more knowledge for enlightenment for nirvana

Happiness in the Eightfold Path revealed that the Eightfold Path was external happiness (worldly happiness) and inner happiness (lokutarasukha) that led to 3 levels of happiness: property, status, dignity, goodwill, happy married life 2) future benefits Value for virtue, beauty The prosperity of the mind. 3) The highest benefit. The manifestation of inner happiness that is pure and pure is called Vimutti and Nirvana. And the practice system of the path is staged in the form of the Threefold Rule, namely precepts, concentration, and wisdom, which are mundane and mundane, or morality, which are the primary means of purifying the mind. Behavior in daily life intelligence and concentration It is a high level of mental development in order to attain the true goal, Nibbana.

Keywords: happiness, eightfold path, Buddhist

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงจำแนกความสุขไว้หลายแบบ หลายประการ พอจำแนกได้สองแบบใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ 1) โลภียสุข (ความสุขอันเป็นวิสัยของโลก) นัยแรกนี้นิยมความสุข หมายถึง สภาพที่ทนได้ง่าย ประกอบด้วย สุขเวทนา (ความรู้สึกสุขสบายทางกายก็ตาม ทางใจก็ตาม) สุขินทรีย์ (ความสุขความสบายทางกาย) และโสมนัส- สิ้นทรีย์ (ความแช่มชื่น สบายใจ สุขใจ) เป็นต้น โดยเวทนาเป็นส่วนหนึ่งของขั้น 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ) ความสุขจึงอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา (ความเป็นของไม่เที่ยง) ทุกขตา (ความเป็นทุกข์) และอนตตตา (ความเป็นอนัตตาหรือไม่ใช่ตน) ความสุขในลักษณะนี้จึงเป็นความสุขที่เกี่ยวข้องกับภพและภูมิ อันเป็นแดนที่เกิดของสัตว์ ความสุขจึงมีทั้งความสุขในกาม ความสุขในรูปฌาน และความสุขในอรุพฌาน แต่ก็ยังเป็นความสุขชนิดที่มีอาพาธ มีความรู้สึกอึดอัด ไม่โปร่งใส และถูกรบกวน ฌานที่ว่าเป็นสุขจึงยังมีความทุกข์ปะปนอยู่ จึงไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง 2) โลกุตตรสุข หรือนิพพานสุข หมายถึง สภาพที่ดีบกิเลสและกองทุกข์ ทั้งหมด เป็นสภาวะที่ปราศจากตัณหาโดยสิ้นเชิง ไม่ต้องอาศัยปัจจัยปรุงแต่ง จึงไม่มีลักษณะของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ประกอบด้วย สอุปาทิเสสนิพพาน (ดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ) และอนุปาทิเสสนิพพาน (ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ) ความสุข นัยที่สองนี้ จึงหมายถึง ภาวะที่สิ้นกิเลสทั้งปวงหรือปราศจากตัณหา นับเป็นสภาวะที่สมบูรณ์ในตัวเอง เป็นสิ่งดีสูงสุดของมนุษย์ ถือเป็นภาวะแห่งความสุขสูงสุด (The State of the Highest Happiness) กล่าวคือ อทุกขมสุขเวทนา (ความรู้สึกเฉยๆ จะสุข

ก็ไม่ใช่ ทุกข์ก็ไม่ใช่) และอุเบกขินทรีย (ความรู้สึกเฉยๆ) (พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตฺโต), 2518) แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 1) ขั้นทรม เป็นการเสวยความสุขอย่างหมกมุ่นมัวเมา มุ่งแสวงหาและปรนเปรอตนด้วยสิ่งเสพละเอียดต่างๆ มีการปลุกเร้าและกระตุ้นระดับปกติ 2) ขั้นดี เป็นการเสวยสุขที่มีศีลธรรม คือ การเสวยสุขตามปกติ อบายมุขโดยยอมรับและรู้เท่าทันตามจริง เมื่อมีความสุขก็มีทุกข์มาคู่ ดังนั้น ไม่หมกมุ่น ไม่ประมาท 3) ขั้นดีเลิศ เป็นการเสวยสุขอย่างประณีต ดึงาม ไม่ก่อปัญหาทั้งแก่ตนและสังคม สันโดษ อยู่ร่วมกันโดยธรรม ชักจูงไปในทางเจริญดีงามที่ปราณีต (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538)

ความสุขในมรรค 8 เป็นหลักธรรมที่สอนในเรื่องการดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง เป็นพรหมจรรย์ หรือจริยธรรมอันประเสริฐ หรือจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ก็คือ มรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา นี้เอง และพรหมจารีหรือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หรือผู้มีจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือผู้ดำเนินชีวิตตามมรรค หรือปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ส่วนความหมายตามรูปศัพท์ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ข้างต้น ก็ทำให้แปลคำว่า จริยธรรมจึงมีความหมายว่า หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตเป็นอันว่า เมื่อถือตามหลักพระพุทธศาสนา มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือ ระบบจริยธรรม ระบบความประพฤติปฏิบัติ หลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดหมายคือความดับทุกข์ หรือความสิ้นสุดปัญหา อยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538) ที่ทำให้เกิดความสุขหรือประโยชน์สุขทั้ง 3 ด้าน คือ 1) อดีตตะ ประโยชน์ตน จำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือจุดหมายขั้นต้น สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือจุดหมายที่สูงหรือลึกล้ำขึ้นไปปรมาตตะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด 2) ปรตตะ ประโยชน์ผู้อื่น จำแนกได้เป็น 3 ระดับคือ 1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือจุดหมายขั้นต้น 2) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือจุดหมายที่สูงหรือลึกล้ำขึ้นไป 3) ปรมาตตะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด และ 3) อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจุดหมายร่วมกัน ได้แก่ ประโยชน์หรือจุดหมายทุกอย่างที่เกื้อกูลแก่การบำเพ็ญและการบรรลุอดีตตะ หรือปรตตะของทุกคน ในระดับทั้งสามที่กล่าวมาแล้ว (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538)

ความสุขที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามมรรค 8 จึงมีความสำคัญยิ่งประการหนึ่งของสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา การแสวงหาความสุขจึงฝังแน่นอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ ความสุขมีทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจ เช่น ความสุขระดับจิตใจ ปัญญาหรือจิตวิญญาน ฯลฯ และความสุขที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก เช่น การมีหรือการครอบครองปัจจัยในการดำรงชีวิต การมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ฯลฯ แม้ว่าปัจจุบันในยุคที่ความสัมพันธ์มีความซับซ้อนมากขึ้น มีการเชื่อมโยงถึงกันหมดในทุกภาคส่วนของสังคมโลก ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากจุดหนึ่งจะส่งผลไปยังอีก จุดหนึ่งอย่างรวดเร็ว ย่อมทำให้ความสุขของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น

แนวคิดความสุขในทางพุทธศาสนา

ทรงสนะเกี่ยวกับความสุขเป็นสิ่งดีที่สุดในตัวเราเอง การกระทำต่างๆ ของมนุษย์ มิได้เป็นไปเพื่อคุณค่าในตัวเองที่เป็นเพียงแนวทาง หรือวิถี (Means) ที่จะนำไปสู่จุดหมาย (End) คือความสุข ซึ่งความสุขเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยให้ชีวิตการดำเนินของมนุษย์ให้ดีขึ้น หากมนุษย์ผู้แสวงหาความสุขมากเกินไปจนถึงคุณธรรมย่อมจะเป็นการทำลายตนเอง และผู้อื่น ผลสุดท้ายความสุขนั้นย่อมไม่ใช่สุขที่แท้จริง การที่มนุษย์จะได้รับ

ความสุขอย่างแท้จริงจะต้องอาศัยปัญญาหรือความรู้ เพราะถือว่าปัญญาหรือความรู้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ เป็นจุดหมายของมนุษย์ ส่วนความสุขเป็นเพียงวิธีที่จะนำไปสู่จุดหมายเท่านั้น

ความสุขมีความสำคัญมากต่อชีวิตมนุษย์ เพราะตามหลักพุทธจริยธรรมไม่ได้ปฏิเสธความสุข เพราะจะต้องเริ่มแต่ขั้นต้น ในการทำความดีหรือกรรมดีต่างๆ ไป ที่เรียกว่าบุญ ที่เป็นการรักษาศีล การเจริญภาวนา บำเพ็ญเพียรทางจิต ความสุขก็เป็นปทัฏฐานให้เกิดสมาธิ แม้ฌานในระดับสูง ไม่มีสุขเป็นองค์ฌาน ก็พึงเข้าใจว่าเป็นความสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไปอีก

1. ความหมายของความสุข

จากการศึกษาความหมายของความสุข ซึ่งได้มีปราชญ์ทางปรัชญา และนักวิชาการได้นิยามไว้หลากหลายความหมาย ไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (2538) ได้ให้ความหมายคำว่า ความสุข หมายถึง ความปราศจากทุกข์ จากสภาวะที่หมดสิ้นกิเลสทั้งปวง หรือสภาวะที่ปราศจากตัณหา อันได้แก่ นิรามิสสุข คือความสุขที่มีความประณีต ความสุขไม่อิงอาศัย อิงเนกขัมมะ มีความแตกต่างจากความสุขในกาม ศักดิ์สิทธิ์ พ้นธุสัสถ์ และคณะ, (2537) ได้ให้ความหมายคำว่า ความสุข ว่าเป็น ความสุขที่เกิดจากปัญญารู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ทั้งหลาย แล้วปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องมีเหตุผล เป็นการดับทุกข์แก้ไขปัญหาคือ ความสุขที่เกิดจากความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่โง่หลงมกยเป็นความสุขที่เกิดจากความจริงถูกต้องดีงาม ความสงบ ไม่อิงอาศัยวัตถุ เป็นความสุขแบบอิสระไม่อิงอาศัยปัจจัยภายนอกอยู่เหนือกระแสโลกทางสังคม

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความสุขที่แท้จริง เป็นภาวะสุขที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ ตามมา ชำแยงช่วยขจัดปัญหาต่างๆ ด้วย ผู้ที่จะมีความสุขแบบนี้ได้จะต้องมีสภาพจิตใจที่สงบไม่ฟุ้งซ่าน คือมีความเรียบง่าย ไม่เศร้าใจกับกระแสสังคมใดๆ ทั้งสิ้น

สถิต วงศ์สวรรค์, (2540) ได้ให้ความหมายคำว่า ความสุข คือ สิ่งดีที่สุดที่มนุษย์จะพึงแสวงหา แต่ไม่ได้ปฏิเสธว่า ความสุขไม่ดี ความสุขดี แต่ไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดที่คนจะหมกมุ่นแสวงหาแต่เพียงอย่างเดียว ตลอดเวลาในชีวิตของเขาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของคนนั้นไม่ใช่ความสุข (สถิต วงศ์สวรรค์, 2540)

เชิด เลิศจิตรเลขา, (2548) ได้ให้ความหมายคำว่า ความสุข คือความสุขแท้ควรเป็นสิ่งดี (good) สิ่งดีนี้มีอยู่หลายระดับ เช่น สิ่งดีพื้นฐาน (Basic good) สิ่งดีที่เกิดจากการกระทำ (Operative good) และ สิ่งดีที่เกิดจากประสบการณ์ (Experiential good) กิริติ บุญเจือ, (2512) ได้ให้ความหมายว่า ความสุข คือ เป็นสิ่งสุขสูงสุดของมนุษย์อยู่ที่เข้าใจความจริงโลกแห่งจินตนาการ ซึ่งมี (Idea of the Good) หรือจินตนาการภาพแห่งความดี เป็นจินตนาการภาพสูงสุด และให้ความสุขที่สุดด้วย ใครสร้างกุศลเพียงพอแล้วก็จะกลับไปมีความสุขในถิ่นเดิม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดความสุขในทางพุทธศาสนามองว่าจะต้องเกิดจากความสุขที่ไม่แสวงหาด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นความสุขที่ไม่จีรังยั่งยืน ความสุขที่แท้จริงจะต้องเกิดจากการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง ที่อาศัยสติปัญญาคอยระคับระครองจิตใจให้เข้าไปสู่ความสุขระดับที่สูงขึ้นไป ด้วยการเจริญภาวนา บำเพ็ญเพียรทางจิต ความสุขก็เป็นปทัฏฐานให้เกิดสมาธิ ซึ่งเป็นความสุขขั้นสูงสุดของมนุษย์ผู้มีสติปัญญาเท่านั้นที่ปรารถนา ความปราศจากทุกข์จากสภาวะที่หมดสิ้นกิเลสทั้งปวง หรือสภาวะที่ปราศจากตัณหา ความสุขที่เกิดจากปัญญารู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ทั้งหลาย แล้วปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องมีเหตุผล เป็นการดับทุกข์แก้ไขปัญหาคือ ความสงบจิตใจ และปัญญาความรู้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดและมีคุณค่าในตัวเอง สิ่งดีที่สุดที่มนุษย์จะพึงแสวงหา แต่ไม่ได้ปฏิเสธว่า ความสุขไม่ดี ความสุขดี ความสุขแท้ควรเป็นสิ่งดี (good) สิ่งดีนี้มีอยู่หลายระดับ

2. ประเภทของความสุข

ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของความสุข แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) โลกียสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยโลกียธรรม หมายถึงความสุขอันเป็นวิสัยของโลก สุขที่อิงอาศัยโลก หรือเกี่ยวเนื่องในโลก เป็นความสุขที่เกี่ยวข้องกับภพและภูมิ ภพในที่นี้หมายถึง ถึง แดนอันเป็นที่เกิดของสัตว์ ซึ่งจำแนกโดยภูมิ มี 3 ภพ คือ กามภพ รูปภพ และ อรูปภพ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) 2) โลกุตตรสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยโลกุตตรธรรม หมายถึงความสุขที่สูงกว่าโลกียสุข และโลกยภูมิ 3 ข้างต้น เป็น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งหมด ซึ่งเป็นภาวะที่สมบูรณ์ที่สุดเพราะไม่ต้องอาศัยปัจจัยปรุงแต่ง พุทธจริยศาสตร์เรียกความสุขประเภทนี้ว่า นิพพานสุข และ เป็นความสุขระดับสูงสุดของมนุษย์ ดังมีพุทธภาษิตรับรองว่า “นิพพานํ ปรมํ สุข นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ข้อที่ควรทำความเข้าใจในที่นี้คือ นิพพานที่จัดเป็นโลกุตตรสุขนั้น ในที่นี้หมายถึงนิพพาน 2 ประการ คือ สอุปาทิเสสนิพพาน (ดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ) กับ อนุปาทิเสสนิพพาน (ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ) เท่านั้น มิได้หมายรวมถึงตถังคินิพพาน (นิพพานชั่วคราว) เพราะตถังคินิพพานจัดอยู่ในประเภทโลกียสุข (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความสุขมีหลายประเภทที่เป็นทั้งความสุขของบุคคลทั่วไป และความสุขของอริยบุคคล สำหรับความสุขของบุคคลทั่วไปที่ยังคงติดกับความสุขทางวัตถุ ทรัพย์สินเงินทอง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม บ้าน ยังคงมองสิ่งต่าง ๆ เป็นเครื่องที่ทำให้เกิดความสุขที่เป็นความสุขของโลก สุขที่ยังคงทำให้ผู้ที่ติดในสุขนี้มีความอยากที่ไม่สิ้นสุด มีความปรารถนาไปเรื่อย ยึดติดลุ่มหลงในสุข ไม่ปล่อยวาง เรียกว่า โลกียสุข แต่ความสุขของอริยบุคคลเป็นความสุขทางจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติทางจิตเพื่อการปล่อยวางสิ่งต่างๆ ทางโลก เพื่อมุ่งไปสู่ความสุขที่แท้จริง ทางพุทธศาสนาเรียกความสุขนี้ว่า โลกุตตรสุข เป็นการปฏิบัติเพื่อแสวงหาความสุขในชีวิตระดับสูงสุด คือ นิพพาน

3. บ่อเกิดของความสุข

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงบ่อเกิดของความสุขอันประณีต (จิตใจ) ว่าเป็น ความสุขที่ปราศจากอามิส มีคุณค่าที่แตกต่างกัน โดยเริ่มตั้งแต่ระดับกลาง และระดับสูงสุด แบ่งออกเป็นระดับ คือ ฌานสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยฌาน และ นิพพานสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยนิพพาน ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ความสุขทั้ง 2 ดังต่อไปนี้

1) ฌานสุข คำว่า “ฌานสุข” คือ ความสุขทางจิต โดยแบ่งออกตามระดับมี 3 คือ สุขในรูปฌาน 4 สุขในอรูปฌาน 4 และสุขในสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ และสุขในพระนิพพานเพราะฉะนั้น ความสุขนี้ เป็น ฌานละเอียดและอยู่ในระดับฌานที่สูงที่สุด ผู้ที่ปฏิบัติได้ตามหลักของวิปัสสนาญาณ ย่อมได้บรรลุผลรวดเร็วเป็นพิเศษ เพราะอารมณ์ในฌานสุขและอารมณ์ในวิปัสสนาญาณ มีส่วนคล้ายคลึงกันมาก ต่างแต่ฌานสุขเป็นสมถภาวนา มุ่งดำรงฌานเป็นสำคัญสำหรับวิปัสสนาภาวนามุ่งรู้แจ้งเห็นจริง ตามอำนาจของกฎธรรมชาติเป็นสำคัญแต่ทว่าอรูปฌานนี้ก็มีลักษณะเป็นฌานปล่อยอารมณ์ คือ ไม่ยึดถืออะไรเป็นสำคัญ ปล่อยหมดทั้งรูปและนาม ถือความว่างเป็นสำคัญ

2) นิพพานสุข (Nibbana) นิพพานตามทรรคนะพุทธปรัชญา หมายถึง สภาวะที่แท้จริงที่สุดไม่มีการ หรือรูปนามยังเหลืออยู่จึงเรียกว่าอีกอย่างหนึ่ง “กิเลสนิพพาน” ซึ่งมี 2 นัย คือ 1) นัยลบหรือนิเสธ (Negative) เพราะนิพพานปฏิเสธ หรือไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อน หรือไม่มีกิเลสใดๆ เหลืออยู่ (นิพพาน ปรมิ สุธมฺม) สิ้นความทุกข์ความเดือดร้อน กิเลสโดยสิ้นเชิง 2) นัยบวกหรือรับ (Positive) เพราะวานิพพาน

มีความสุขไม่มีภาวะอื่นสุขยิ่งกว่า (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2541) นิพพานสุข คือ เย็น ต้องปรากฏที่ชีวิตให้เป็นชีวิตเย็น ความเป็นอยู่กันอย่างเอือกเย็น ไม่มีความเร่าร้อน เย็นตามที่คนธรรมดาทั่วไปจะพอใจ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นิพพานเป็นสิ่งที่มิอยู่จริง และมีอยู่ในลักษณะที่เป็นอสังขตธรรม คือ พ้นจากการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย เพราะนิพพานมิอยู่ จึงมีการปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน

เป้าหมายอันสูงสุดของความสุขในเบื้องต้น ตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาท คือคุณค่าของความสุขด้วยวิธีปฏิบัติตามหลักธรรม 3 ประการ คือ รักษาศีล เจริญสมาธิ เจริญปัญญา ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ปฏิบัติที่มีความรู้ ความเข้าใจและเลื่อมใสในหลักของความสุขแล้ว ในหลักคำสอนที่แบ่งไว้ 3 ระดับ และ แต่ละระดับจะต้องอาศัยปฏิบัติให้ถูกต้องตามขั้นตอน เริ่มจากสิ่งที่หยาบไปจนถึงสิ่งที่ละเอียด ประณีต ที่เรียกว่าไตรสิกขา มีปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ คือ 1) การงดเว้นไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทางกาย วาจา ใจ 2) ให้ทำความดีชยันหมั่นเพียรทำดีทางกายวาจา 3) การกระทำจิตของตนให้สะอาด สว่าง ว่าง สงบ ผ่องใส (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อนึ่ง เมื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องแล้ว สิ่งสำคัญสุดท้ายก็ต้องประกอบด้วยแนวคำสอนที่เป็นไป เพื่อความพ้นทุกข์ ที่ทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีศีลธรรม มีความสงบสุข และไม่ถือนั่นให้ตั้งให้หย่อนเกินไป คือ ปฏิบัติตามทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา มรรคมีองค์ 8 ประการคือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) 1) สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง เห็นถูกต้องตามความเป็นจริงด้วยปัญญา 2) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้ความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม 3) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดสนทนา แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม 4) สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง 5) สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน 6) สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม ประกอบความเพียรในกุศลกรรม 7) สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ 8) สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นีวรณอยู่เป็นปกติ

เมื่อผู้ประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักของแล้ว สามารถนำไปสู่ความสะอาดความสว่าง ความสงบตลอดจนเกิดปรีชาญาณ รู้แจ้ง เห็นจริงในธรรม ที่ควรรู้ควรเห็น จนกระทั่งทำให้หลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง คือ บรรลุนิพพาน เป็นที่สุด เพราะความหลุดพ้นจากสภาพแห่งทุกข์ สุขถือว่ามิคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอีกต่อไปสภาวะจิตรู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญาวิมุตติ คุณค่าเป้าหมายความสุขสูงสุดของความสุข คือ นิพพานสุข อันเป็นโยชน์สูงสุด (นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง) ซึ่งเป็นสภาวะที่เกิดจากหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาอุปาทาน พ้นจากความดับทุกข์ ดับโดยสิ้นเชิง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บ่อเกิดของความสุขในพระพุทธศาสนาเป็นการปฏิบัติเจริญสมาธิ ด้วยการฝึกฝนจิตของเราย่อมได้รับผลดี คือการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง จิตใจ สงบ เย็น ประณีต สว่าง เป็นสภาวะธรรมที่เกิดจากปัญญารู้เห็นตามเหตุปัจจัย ถือว่ามีความสุขมาก ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าสู่ความสุขอันสูงสุดนี้ได้ คือบรรลุนิพพานสุข ถือว่าผู้บรรลุนิพพานแล้วมีคุณค่าของความสุขมากกว่าผู้ที่ยังไม่บรรลุน ผู้ต้องการแสวงหาคุณค่าของความสุขแล้ว เพียงแต่ว่าเราต้องมีสติปัญญาเข้าใจสภาวะธรรมให้ได้อย่างถูกต้องจากการใช้ศีล สมาธิ และปัญญา

มรรค 8 ในพระพุทธศาสนา

มรรค 8 ในฐานะกรรมไม่ดำไม่ขาว หรือมีวิบากไม่ดำไม่ขาว กล่าวคือ กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจใด ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ หรือทั้งความสุขหรือความทุกข์ กล่าวคือ เป็นกรรมที่จะนำไปสู่สภาวะซึ่งอยู่เบื้องบนทั้งความสุขและความทุกข์ อันเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึง เจตนาเพื่อละกรรมทั้งสามอย่างข้างต้น ซึ่งเป็นสภาวะที่ดับจนหมดสิ้นแล้ว ซึ่งกรรมทั้งปวงวิบากไม่ดำไม่ขาวนั้น ก็คือ กรรมที่ทำเพื่อออกจากสังสารวัฏฏ์ ผลของมัน คือ พระนิพพาน

ในขั้นตอนการแบ่งกรรม พระพุทธองค์ทรงแบ่งกรรมออกเป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมบ้าง กายกรรม วจีกรรมและมโนกรรมบ้าง สำหรับกรรมในพระไตรปิฎก 4 คู่ ได้แบ่งตามเจตนาของผู้กระทำที่มีจุดมุ่งหมายไว้ 4 ประการด้วยกัน การที่จัดกรรมไว้ 4 คู่ เพื่อมุ่งให้เห็นถึงกรรมแต่ละอย่าง ไม่ว่าจะเป็น กุศลกรรม อกุศลกรรมก็ตาม ย่อมมีวิบากที่เป็นกุศลและอกุศลตามลักษณะของกรรมนั้น (พระอุทัย จิรธมโม (เอกสะพัง), 2534) การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 คือกรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว

หลักการดำเนินชีวิตตามหลักทางสายกลางและจุดมุ่งหมาย ในพระวินัยปิฎกมหารวรรค ได้กล่าวถึงการแสดงธรรม อัมมจักรกัปปวัตตนสูตรของพระพุทธเจ้าแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ ความว่า ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด 2 อย่างที่บรรพชิตไม่พึงเสพ ได้แก่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

1) กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลายเป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชนไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

2) อตตกิลมณานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด 2 อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้อันเป็น ปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่งเพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน ภิกษุทั้งหลาย ก็มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วอันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพานนั้น เป็นไฉน มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 ประการ คือ

- 1) สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ
- 2) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ
- 3) สัมมาวาจา คือ การเจรจาชอบ
- 4) สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำชอบ
- 5) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ
- 6) สัมมาวายามะ คือ ความ พยายามชอบ
- 7) สัมมาสติ คือ การระลึกชอบ
- 8) สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่นชอบ

ภิกษุทั้งหลายนี้ คือ มัชฌิมาปฏิปทานั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงคำว่า มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งความหมายโดยนัยตามศัพท์ คำว่า มัชฌิมา หมายถึง กลาง และ ปฏิปทา หมายถึง แนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ เช่น ปฏิปทา

ของพระอรหันต์ หมายถึง การปฏิบัติตนของพระอรหันต์รวมความโดยความหมายของคำว่า มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง แนวทางปฏิบัติตามหลักทางสายกลางที่ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ เรียกว่า อริยมรรค หรือมรรคมีองค์ 8 เป็นทางสายเดียวไปสู่จุดๆ เดียว คือ ความดับทุกข์โดยสิ้นเชิงนั่นเอง (นววรรณ พันธเมธา, 2547)

การปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความว่างจากกิเลส คือเป็นสันติสุข ซึ่งเป็นทางมาแห่งสันติสุข มัชฌิมาปฏิปทานี้ แปลว่า ทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา มีคำว่า กลาง รวมอยู่ด้วย ฉะนั้น ถ้าไม่ใช่ทางสายกลางก็ไม่ใช่ทางพุทธศาสนา ทางที่เอียงไปซ้ายหรือเอียงไปขวาก็ตาม ไม่ใช่พุทธศาสนา ทางพุทธศาสนาจะต้องเป็นกลาง คือไม่เอียงซ้ายเอียงขวา ถ้าเรียกอย่างสมัยใหม่เรียกว่าปรับให้ได้หรือ adjust ให้พอเหมาะพอสวมกัน คือว่าทางนั้นต้องปรับหน่อย ทางนี้ต้องปรับหน่อยทุกๆ ทางให้พอเหมาะกับการกาลเวลา เหตุการณ์ สถานที่ เหล่านี้เรียกว่า ทางสายกลาง ได้เหมือนกันคือจะวางหลักลงไปตามตัวอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นไม่ได้ ในทางปฏิบัติมนุษย์มักจะหันไปหาความสุขดั่งใจ ให้ความสำคัญแก่การบำรุงบำเรอ ร่างกายมาก และในยุคนี้คนก็ไม่เห็นความสำคัญของจิตเลย ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็น กามสุขัลลิกานุโยค คนบางพวกก็มีความรู้สึกเบื่อหน่าย รังเกียจความสุขทางร่างกายทางเนื้อหนัง แล้วก็เอียงไปทางด้านจิตใจอย่างเต็มที่ บางทีถึงกับทรมานร่างกาย ยอมสละความสุขทางร่างกายโดยสิ้นเชิง เพื่อจะประสบผลสำเร็จในทางจิตใจ แล้วก็กลายเป็นการเสพติดทางจิตไปอีก พวกนี้อาจจะถึงกับทำการทรมานร่างกายตนเอง บำเพ็ญทุกรกิริยาอย่างที่เราเรียกว่า อัตตกิลมณานุโยค ซึ่งเราจะเห็นตัวอย่างแม้แต่ในสังคมปัจจุบัน คือในยุคเดียวสมัยเดียวกันก็มีความสุขดั่งใจทั้งสองอย่างนี้ แยกกันออกไปเป็นคนละขั้วนี้เป็นการเอียงสุดในด้านปฏิบัติ

มรรคมืดองค์ 8 ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติกลางๆ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป พอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีชีวิตที่ดีงาม อีกอย่างหนึ่ง สายกลางนั้น มีความหมายว่า พอดีนั่นเอง ตรงกับที่เรานิยมใช้กันในปัจจุบันว่าดุลยภาพ หรือสมดุล ในพระพุทธศาสนานั้น ข้อปฏิบัติต่างๆ มักจะมีลักษณะอย่างนี้ คือมีความพอดีหรือความสมดุล ระบบที่กล่าวถึงข้างต้นซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนา เราเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ข้อปฏิบัติที่พอดีก็เป็นลักษณะที่มีดุลยภาพ หรือสมดุลอย่างหนึ่ง แต่เป็นความพอดีของระบบทั้งหมด หรือความพอดีในระบบรวม โดยทั่วไปจะเห็นว่าหลักธรรมพระพุทธศาสนาในทุกๆ ระดับมีเรื่องของความพอดีหรือความเป็นสายกลางนี้ ฉะนั้น ความเป็นสายกลาง คือความพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย ที่จะให้ตรงกับความจริง ไม่ให้ไปสุดโต่ง เอียงสุด ซึ่งจะพลาดจากตัวความจริงไปนั้น จึงเป็นลักษณะทั่วไปอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2539)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง เป็นหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เรียกว่ามรรค คือทางดำเนินชีวิตถือเป็นพรหมจริยะ คือเป็นจริยธรรมอันประเสริฐรวมกันเป็นพรหมจริยะ คือ หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ซึ่งได้แก่ มรรคมืดองค์ 8 ประการ รวมเป็นส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ถือได้ว่าเป็นมรรคในฐานะไตรสิกขา เพราะฉะนั้น การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนให้ดำเนินตามมรรค คือวิถีอันประเสริฐในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ในที่สุดก็จะบรรลุเป้าหมายแห่งชีวิตที่ดีงาม เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน เป็นมัชฌิมาปฏิปทาหรือการดำเนินชีวิตด้วยทางสายกลาง การปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความว่างจากกิเลส คือเป็นสันติสุข ซึ่งเป็นทางมาแห่งสันติสุขมัชฌิมาปฏิปทา ที่เรียกว่ามรรค คือทางดำเนินชีวิตถือเป็นพรหมจริยะ คือเป็นจริยธรรมอันประเสริฐรวมกันเป็นพรหมจริยะ คือ หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ซึ่งได้แก่ มรรคมืดองค์ 8 ประการ รวมเป็นส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ความสุขในมรรค 8

จากการศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินความสุขในมรรค 8 ที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติอันเป็นองค์ธรรมในมรรคมองค์ 8 อันเป็นการนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ให้ผลคือความสุขทั้งภายในและภายนอกผู้วิจัย จึงได้ศึกษาผลของความสุข โดยใช้หลักพิสูจน์ความจริงในการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นความสุขทางโลกและความสุขทางโลกุตตระ (ขั้นสูงสุด) และถ้ากระทำในสิ่งที่ควรด้วยเกิดจากการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติของมนุษย์ และความเข้าใจจากความทุกข์จะนำไปสู่การแสดงผลเพื่อการมีชีวิตที่ดีของแนวคิดเรื่องความสุข

ความสุขในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นทั้งสุขนิยมและปัญญานิยม สุขนิยมเมื่อเทียบกับความสุขในพุทธปรัชญาจะอยู่ในระดับกามสุข จึงเห็นได้ว่าในบางครั้งพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นสุขนิยม ในแง่ที่เอาความสุขมาเป็น สิ่งกระตุ้นให้มนุษย์ประพฤติชอบ ปฏิบัติชอบ เพื่อจะได้มีความสุขอย่างแท้จริง ลักษณะสุขนิยมที่เห็นได้ชัดในพระพุทธศาสนาคือการกล่าวถึงนรกสวรรค์ เป็นความจริงที่ว่าเราไม่สามารถพิสูจน์ได้ ด้วยอายตนะว่า นรกสวรรค์มีอยู่จริงหรือไม่ อีกทั้งไม่มีเครื่องมือวิทยาศาสตร์ใดๆ ที่จะใช้พิสูจน์ แต่หลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีอยู่หลายตอนที่กล่าวถึงนรกและสวรรค์ เช่นกล่าวถึงการมีอยู่ของ เทวดาและอายุของ เทวดาในแต่ละชั้นของกามาพจรสวรรค์ 6 โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกา ขึ้นไปจนถึงปรนิมมิตวสวัตตี โดยบอกไว้อย่างละเอียดว่าเทวดาในชั้นนั้นๆ มีอายุกี่ปี ซึ่งผู้ที่สนใจจะหาอ่านได้จากพระไตรปิฎกเล่มดังกล่าว ในส่วนที่เกี่ยวกับนรก เช่นกล่าวถึงทุกขเวทนาที่สัตว์นรกได้รับโดยการถูทรมานด้วยวิธีต่างๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งถ้าตีความตามตัวอักษรแล้วแสดงว่านรกสวรรค์มีอยู่จริง แต่อย่างไรก็ตาม พุทธปรัชญามีได้ถือว่า ความสุขระดับสวรรค์เป็นสิ่งที่สูง สุดของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะความสุขระดับสวรรค์เป็นระดับกามสุข จึงมิใช่ความสุขที่แท้จริงเนื่องจาก ยังต้องอาศัยการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย ดังนั้น แม้พุทธปรัชญาจะมีลักษณะเป็นสุขนิยมอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นสุขนิยมจัด

นอกจากจะมีลักษณะเป็นสุขนิยมแล้ว พระพุทธศาสนายังมีลักษณะเป็นปัญญานิยมในแง่ที่ไม่ได้ถือ ว่าความสุขทางผัสสะ (กามสุข) เป็นสิ่งที่สูงสุดของมนุษย์ ปัญญานิยมมีทรรศนะว่า โลกแห่งผัสสะ ที่เรารับรู้ด้วยอายตนะนี้ มิใช่โลกแห่งความจริง ความสุขทางผัสสะจึงมิใช่ความสุขที่แท้จริง ปัญญา นิยมเชื่อว่ามีโลกอีกโลกหนึ่งที่เป็นอิสระจากโลกแห่งผัสสะและมีความเป็นจริงในตัวเอง ซึ่งเพลโต เรียกโลกดังกล่าวนี้ว่า โลกของแบบ (World of Ideas) โลกของแบบเทียบได้กับนิพพานของ พุทธปรัชญา แต่ต่างกันตรงที่โลกของแบบมีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (objective) ส่วนนิพพานมี ลักษณะเป็นปัตติจิตตัง

สำหรับความสุขในมรรคมองค์ 8 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสุขไว้ 2 ระดับ คือ ระดับโลกียะและโลกุตระ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ คือ เจริญชอบ ทำการงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ เป็นศีลสิกขา ที่เป็นความสุขในระดับโลกียะ เป็นการดำเนินชีวิตในสังคัมเพื่อให้เกิดความสุขกับตนเอง ครอบครัวและผู้อื่น และสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เป็นปัญญาสิกขา กับสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ คือความเพียรชอบ ตั้งสติระลึกรู้ชอบ ตั้งจิตใจมั่นเป็นจิตตสิกขา จัดเป็นความสุขภายใน หรือระดับโลกุตระ ที่มุ่งประพฤติปฏิบัติภายใน คือ การปฏิบัติจิตใจให้เกิดความสงบ บริสุทธิ์ด้วยการเจริญทางจิตให้คิดดีอยู่ตลอดเวลา

1. ความสุขระดับโลกียะ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นเจริญชอบ ทำการงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ เป็นศีลสิกขา ที่เป็นความสุขในระดับโลกียะ เป็นการดำเนินชีวิตในสังคัมเพื่อให้เกิดความสุขกับตนเอง ครอบครัวและผู้อื่น ที่มีเกณฑ์ตัดสินได้ดังนี้

การเจรจาชอบ คือ วจีสุจริต 4 (เว้นจากวจีสุจริต 4) เป็นหนึ่งในมรรค 8 หรือมรรคมืองค์ 8 การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน หรือฟังจากข้างโน้น แล้วไม่มาบอกข้างนี้เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษเพราะหู ชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรด พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐานมีที่อ้าง มีที่กำหนดประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร รู้จักมีจรรยาว่ามิจฉายาจา รู้จักสัมมาวาจาว่าสัมมาวาจา ความรู้นั้น เป็นสัมมาทิฐิ สัมมาวาจา 2 อย่าง คือ สัมมาวาจาที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ชั้นธ คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการเจรจาเพ้อเจ้อ สัมมาวาจาของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตรระเป็นองค์มรรค คือ ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนางดเว้น จากวจีสุจริตทั้ง 4 ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ การกระทำชอบ ทำการชอบ คือ การกระทำที่เว้นจากความประพฤติชั่ว ทางกาย 3 อย่าง อันได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึงการทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต เว้นมิจฉายาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือการโกงหรือหลอกลวง เว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญ และการต่อลาภด้วยลาภ ดังนี้

เนื่องจากมนุษย์ให้ความสำคัญต่อความสุขเพื่อตอบสนองความต้องการของร่างกาย ด้วยมนุษย์อยากมีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย อยากมีร่างกายที่สวยงามและมีสุขภาพที่ดีแข็งแรง ห่างจากโรคภัยไข้เจ็บด้วยสิ่งอุปโภคและบริโภคให้แก่ตนเองคือการดำเนินชีวิตที่ดีได้นั้นที่มองว่าเป็นความต้องการของมนุษย์ทุกคน ถ้ามนุษย์มีการบริโภคที่เกินความพอดี กินอยู่ด้วยอาหารจานด่วน เน้นที่ความอึดอร่อยถูกปากด้วยทุกสิ่งถูกจัดสรรให้อย่างง่ายๆ ไม่ต้องใช้ความคิดในการตรวจสอบสิ่งที่บริโภคมากมายนัก จึงขาดการไตร่ตรองจากการชักชวนให้เห็นแก่ตนเองเพียงด้านเดียวเท่านั้น บางก็ตกเป็นเหยื่อหนี้สิน มีการใช้จ่ายอย่างสิ้นเปลืองเพื่อบำรุงบำเรอร่างกายอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้มนุษย์ได้พบกับความทุกข์ได้เช่นกัน ด้วยแนวคิดเสนอประเด็นที่โต้แย้งมองว่า การเห็นแก่ความต้องการบริโภคสร้างความมอมเมาให้กับมนุษย์ ซึ่งพบว่า มนุษย์มีกระบวนการคิดที่มีเหตุผลอย่างเป็นระบบได้ ถ้าได้รับความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพในตนเอง แต่มนุษย์มิได้ใช้เหตุผลไตร่ตรองสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม และด้วยเหตุนี้เองทำให้ความสามารถอันมากมายของมนุษย์อาจถูกทำลายทิ้งลงไปได้จากการเสพลีที่ชักชวนปล่อยชีวิตไปตามกระแสให้ได้ล้มลงสัมผัสตอบสนองกิเลสในวัฏฏนิยามอย่างมากในปัจจุบัน และด้วยสิ่งนี้เองเป็นเหตุผลให้มนุษย์ขาดการไตร่ตรองด้วยการบริโภควัตถุเพียงเพื่อให้มีความสุขมากที่สุดและยาวนานที่สุดเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า มีแนวคิดในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาและสภาวะจิตใจ ให้ความสำคัญต่อพลังทางธรรมชาติที่อยู่คู่กับมนุษย์มาอย่างยาวนาน ด้วยมีแนวคิดทางพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่าหลุดจากการเป็นทาสของสิ่งทั้งปวง โดยเฉพาะก็เป็นทาสของสิ่งที่เรารัก แต่แม้สิ่งที่เราไม่รักก็ตกเป็นทาสของมันเหมือนกัน ถ้ากล่าวตามโวหารธรรม เป็นทาสตรงที่ต้องไปเกลี้ยตมันนั่นเอง อยู่เฉยๆ ไม่ได้ ก็อุตส่าห์ไปเกลี้ยตมัน ไปร้อนใจกับมัน มันบังคับเราได้เช่นเดียวกับของที่เรารัก แต่อยู่ในลักษณะคนละอย่าง ฉะนั้น คำว่า

เป็นทาสของสิ่งทั้งปวงนั้น ย่อมหมายถึงทั้งทางที่พอใจและไม่พอใจ ทั้งหมดนี้แสดงว่า เราหลุดออกมาเป็นอิสระอยู่ได้ด้วยอำนาจของปัญญา (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2533)

การที่มนุษย์ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติด้วยศีลธรรมย่อมมีผลทำให้บุคคลผู้นั้นมีความสุขและความเจริญในสังคม อีกทั้งยังนำตนเองไปสู่สิ่งที่ดีงามในการดำเนินชีวิต บุคคลทั่วไปให้ความเคารพ สรรเสริญและความรักใคร่ เป็นที่ยกย่องของคนในสังคม เป็นความสุขและความสำราญเท่านั้น เป็นสิ่งประเสริฐสุดของชีวิต แต่มีให้มาในความสุข ควรที่จะดำเนินทางสายกลาง ให้ถือสันโดษ ไม่ทะเยอทะยาน ชีวิตที่ประเสริฐ คือ ชีวิตที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย และสงบ จึงควรปลีกตัวออกจากสังคม การเข้าไปผูกพันกับสังคมเท่ากับขาดความเป็นอิสระ แต่ก็มีได้ให้ใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว โดยไม่สัมพันธ์กับผู้อื่นเลย เพราะจะทำให้พบกับความว้าเหว การเลือกทางสายกลาง คือ มิตรภาพ การมีมิตรภาพต่อผู้อื่น และมีชีวิตอยู่ในสังคมที่เป็นมิตร จึงเป็นสิ่งประเสริฐอีกสิ่งหนึ่ง ความจริงแท้มีเพียงสสาร คนเราตายแล้วไม่มีอะไรเหลือ ขณะที่ชีวิตอยู่จึงควรแสวงหาความสุขใส่ตัวให้มากที่สุด ที่ว่าจุดหมายของการกระทำทั้งปวงของเรา อยู่ที่เราหลุดพ้นจากความทุกข์และความกลัว เมื่อเราได้สิ่งนี้แล้วก็สบายใจ ความสุขเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ ความสุขเป็นทั้งสิ่งที่มีค่าหลักและสิ่งมีค่ารองของเรา

การดำเนินชีวิตในทางที่ดี และประพฤติปฏิบัติทางกายด้วยการยึดหลักศีลธรรมย่อมเป็นความสุขของคฤหัสถ์ แต่ควรที่จะพัฒนาความสุขให้สูงขึ้นอันเป็นความสุขทางจิตใจ เป็นความสุขที่เกิดจากการไม่อิงอาศัย จะมีความแตกต่างกันเห็นได้ชัด จะเป็นความสุขที่ละเอียดกว่า เป็นความสุขที่ไม่ต้องพึ่งวัตถุภายนอก เป็นสุขที่มีความยั่งยืนในตัว และมีความสมบูรณ์ สว่างด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งอื่นใดอยู่เหนือกว่าอีก พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสุขอีก 4 ประการ ว่าเป็นความสุขที่อันเลิศ คือ 1) ความยินดีในวิเวก ย่อมมีความสุข 2) การไม่เบียดเบียน คือ การระมัดระวังไม่ทำร้ายสัตว์มีชีวิต เป็นสุขในโลก 3) การละกามทั้งหลายเสียได้เป็นความสุขในโลก 4) การกำจัดความถือตัว (อสมิมานะ) เสียได้นั้นแหละเป็นความสุขอย่างยิ่ง ความสุข 4 ประการนี้ ถือได้ว่าเป็นความสุข ที่แท้จริง ซึ่งทำให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของชีวิตตัวเอง ไม่ตกหล่มในกามคุณทั้ง 5 เป็นความสุขที่ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก คือ กามคุณ 5 รูป เสียง กลิ่น รส โสณัฐพะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อันเป็นสาเหตุที่จะก่อให้เกิดความเฝ้าฝัน ที่ชวนให้เกิดความกำหนัดยินดี เมื่อบุคคลใดที่ติดข้องอยู่ใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส และหากไม่รู้เท่าทันก็จะทำให้คล้อยตามอารมณ์แห่งกามคุณนั้น เกิดความยินดี ความพอใจ มีความเพลิดเพลิน ลุ่มหลงและความอยาก ความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด อันถือเป็นมูลเหตุแห่งทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จึงเป็นความสุขที่ไม่ยั่งยืนถาวร แต่กลับจะเจือด้วยความทุกข์มากมาย ตามพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้วนั้น ถือว่า ความสุขที่อิงอาศัยปัจจัยภายนอก เป็นความสุขที่ไม่แน่นอน เมื่อบุคคลใดยึดมั่นใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ทั้งห้านี้แล้ว ย่อมไม่อาจที่จะมองเห็นสัจธรรมตามความจริง

2. ความสุขระดับโลกุตระ เป็นความสุขที่ได้จากสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เป็นปัญญาสิกขากับสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ คือความเพียรชอบ ตั้งสติระลึกชอบ ตั้งจิตใฝ่มั่น เป็นจิตตสิกขา หรือกลุ่ม สมาธิ เมื่อวิเคราะห์ในเกณฑ์ตัดสินความสุขขององค์ธรรมในหมวดนี้ จึงจะกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจเพื่อบำรุงความสุขหลุดพ้นทางพระพุทธศาสนา ที่จะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

การที่จะมองเห็นสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ตามที่มันเป็นได้นั้น จะต้องใช้โยนิโสมนสิการ คือ ขณะนั้นความนึกคิด ดำริต่างๆ จะต้องปลอดโปร่ง มีอิสระไม่มีทั้ง ความชอบใจ ความยึดติด พัวพัน และความไม่ชอบใจ เป็นปฏิปักษ์ต่างๆ ด้วยนั้น คือ จะต้องมีความมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองอย่างนี้ ส่งเสริมสนับสนุนซึ่ง กันและกันสัมมาสังกัปปะ มี 2 อย่าง สัมมาสังกัปปะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่

ชั้น คือ ความดำริในเนกขัมมะ ดำริในความไม่พยาบาท ดำริในความไม่เบียดเบียน สัมมาสังกัปปะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค คือ ความตริก ความวิตก ความดำริ ความแน่ว ความแน่วความปักใจ วชิสังขาร ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรค

ความตั้งใจมั่น โดยถูกทาง โดยการที่กุศลจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว (ความตั้งมั่นแห่งกุศลจิตในในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน) เข้าถึงปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน และ จตุตถฌาน (จิตตั้งมั่นในฌานทั้ง 4 นี้เท่านั้น ไม่เลยไปถึงอรุณฌาน) ถือเป็นยอดแห่งมรรคทั้งหลาย

ความแตกต่างของสมาธิและสัมมาสมาธิ คำว่าสมาธิ กับคำว่า สัมมาสมาธิ มีความแตกต่างกัน สมาธิได้แก่การถือเอา อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งทำให้แน่วแน้อยู่ในอารมณ์นั้น ถ้าจิตจับที่เรื่องร้าย มาเป็นอารมณ์แน่วแน้อยู่ในเรื่องนั้น สมาธินั้นเป็นสมาธิไม่ชอบไม่ถูก ตามธรรมส่วนคำว่าสัมมาสมาธิ หมายถึง การยึดเรื่องดีมาเป็นอารมณ์แน่วแน่ว อยู่ในเรื่องที่เป็นกุศล สมาธินั้นจึงจะยังประโยชน์ให้สำเร็จ อริยมรรค 8 คือ หนทางแห่งการดำรงชีวิตอย่างรู้แจ้ง มีสติเป็นพื้นฐานด้วยการฝึกสติสามารถพัฒนาสมาธิจิตซึ่งจะช่วยให้บรรลุถึงปัญญา เพราะสัมมาสมาธิจึงสามารถบรรลุถึงสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ และ สัมมาวายามะปัญญาความเข้าใจซึ่ง พัฒนาขึ้นนั้น สามารถกำจัดความไม่รู้ (อวิชชา) ได้ในที่สุด

สัมมาสมาธิ จิตสัจแล้วจากกามทั้งหลาย สัจแล้วจากกรรมที่เป็นอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงปฐมฌาน ประกอบด้วยวิตกวิจารณ์ มีปิติและสุขอันเกิดจากวิเวก เพราะความที่วิตกวิจารณ์ทั้งสองระงับลง เข้าถึงทุตติฌาน เป็นเครื่องผ่อนคลายแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิ เพราะความจางคลายไปแห่งปิติ เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย มีสติ อยู่เป็นปรกติสุข เข้าถึงตติยฌานเพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งสอง เข้าถึงจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา ถ้าปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 จนอยู่เหนือผลกระทบทั้งกรรมดีกรรมชั่ว จะหลุดพ้นจากกรรมดังนี้แล

ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์ตามความจริงแล้วจะเห็นได้ว่ามรรคมีองค์เป็นหลักธรรมที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติยิดทางสายกลางที่ต้องมีความสอดคล้องเกื้อกูลต่อกันและจะขาดองค์ใดองค์หนึ่งไม่ได้จะต้องมีครบทั้งองค์ 8 จึงจะมีความสมบูรณ์ คือต้องมีการประพฤติทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ที่เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสุขได้ ซึ่งมรรคจัดเป็นไตรสิกขา อันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้ครบองค์ 8 ในระดับปฏิบัติ 3 หมวด ที่เรียกว่าไตรสิกขา

ไตรสิกขานั้น ถือว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้นบริบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงหลักการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแม่บทในการขยายวิธีปฏิบัติธรรม ในที่นี้ขอกล่าวสรุปว่า มรรคเป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่เนื้อหา ฉะนั้น ไตรสิกขาก็เป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่การใช้งาน ฉะนั้น ไตรสิกขาเป็นระบบที่รับช่วงหลักปฏิบัติจากมรรคไปกระจายออกสู่วิธีปฏิบัติในส่วนรายละเอียดอย่างกว้างขวางต่อไป มรรคประกอบขึ้นด้วยองค์ 8 ประการรวมกัน และผู้ปฏิบัติธรรมก็ต้องใช้องค์ทั้ง 8 ของมรรคเนื่องไปด้วยกันโดยตลอด

การประพฤติปฏิบัติตามมรรค 8 จึงนำไปสู่ความสุข หรือประโยชน์ ที่พระพุทธศาสนาปรารถนาให้หากบุคคลใดปฏิบัติได้ย่อมนำไปสู่จุดหมายที่แบ่งเป็น 2 ระดับ เหมือนที่อ้างไว้นั้น และเน้นปรมัตถะให้เด่นชัดเป็นพิเศษ จึงแยกออกมาเป็นอีกข้อหนึ่ง ต่างหากและจัดประโยชน์หรือจุดหมายนั้น ออกเป็น 3 ชั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้ดังนี้

1) **ประโยชน์ปัจจุบัน** เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ แปลว่าประโยชน์ในชีวิตนี้หรือประโยชน์ปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นต้นหรือจุดหมายเฉพาะหน้า หมายถึงประโยชน์อย่างที่มีมองเห็นๆ กันอยู่ ที่เข้าใจกันง่ายๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องชั้นนอก หรือเรื่องธรรมดาสามัญที่มุ่งหมายกันในโลกลี้ ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไม้ตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข เป็นต้น

2) **ประโยชน์ภavnหน้า** เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ แปลว่าประโยชน์เบื้องหน้าหรือเบื้องสูงหรือประโยชน์ที่ลึกล้ำ ยิ่งกว่าที่จะมองเห็นกันเฉพาะหน้า หรือผิวดินในภavnนอก เกี่ยวด้วยชีวิตด้านในหรือประโยชน์ด้านคุณค่าชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไป หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมความดีงาม รู้จักการทำด้วยความไม่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิตและความเจริญงอกงามของจิตใจ

3) **ประโยชน์สูงสุด** เรียกว่า ปรมัตถะ หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต เป็นจุดหมายสูงสุดหรือที่หมายขั้นสุดท้าย ได้แก่ การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงรู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระโปร่งโล่งผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้น คับข้องจำกัดด้วยความยึดติดถือมั่นหวั่นหวาดของตนเอง ปราศจากกิเลสเผาลนที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไรทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุขประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิงอันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ เรียกว่า วิมุตติและนิพพาน ดังนั้น ในการสอนที่เกี่ยวกับจุดหมาย 3 ขั้นนี้ แทนที่ระบบปฏิบัติของมรรค จะถูกจัดขั้นตอนออกมาในรูปของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

สรุปความเข้าใจโดยนัย อรรถ 3 ทั้งสองหมวด จึงรวมเข้าเป็นชุดเดียวกันได้ดังนี้

1) **อัตตัตถะ** ประโยชน์ตน จำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือจุดหมายขั้นต้น สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือจุดหมายที่สูงหรือลึกล้ำขึ้นไปปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด

2) **ปรัตถะ** ประโยชน์ผู้อื่น จำแนกได้เป็น 3 ระดับคือ

2.1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือจุดหมายขั้นต้น

2.2) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือจุดหมายที่สูงหรือลึกล้ำขึ้นไป

2.3) ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด

3) **อุภยัตถะ** ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจุดหมายร่วมกัน ได้แก่ ประโยชน์หรือจุดหมายทุกอย่างที่เกื้อกูลแก่การบำเพ็ญและการบรรลุอัตตัตถะ หรือปรัตถะของทุกคน ในระดับทั้งสามที่กล่าวมาแล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พอจะสรุปได้ว่า ปฏิภาเพื่อเข้าถึงนิพพานสุขนั้นจะต้องเป็นไปด้วย การปฏิบัติเท่านั้น และการปฏิบัติดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่ง ขั้นตอนทั้ง 3 ดังกล่าวนี้นี้พร้อมมูลในองค์มรรคทั้ง 8 กล่าวคือ องค์มรรค 2 ข้อแรกจัดเป็นขั้นปัญญา 3 ข้อถัดมาเป็นขั้นศีล และ 3 ข้อสุดท้ายเป็นขั้นสมาธิ กระบวนการทั้ง 3 ขั้นตอนอันมีอยู่ในองค์มรรค ทั้ง 8 นี้ เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้วย่อมนำไปสู่นิพพานสุขอันเป็นความสุขระดับโลกุตตรสุข และเป็นจุดหมายของพุทธปรัชญาได้ในที่สุด

สรุป

ความสุขในมรรค 8 อาจกล่าวได้ว่า มรรค 8 เป็นองค์ประกอบของการดำเนินชีวิตในทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ที่เป็นทางนำไปสู่ความหลุดพ้น ตามหลักการประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

บุคคลใดผู้ที่ยึดหลักมรรค 8 เป็นเครื่องนำจิตใจแล้ว ปฏิบัติด้วยกาย วาจาและจิตใจที่ดีงาม ย่อมส่งผลให้บุคคลนั้นเกิดความสุขทั้งทางกายและจิตใจ มรรค 8 ที่เป็นองค์ประกอบทั้ง 8 องค์เมื่อ สังเคราะห์ลงแล้ว ย่อมเหลืออยู่ 3 อย่าง คือ ศีลสมาธิ ปัญญา ทั้ง 3 อย่างนี้เรียกว่าหลักไตรสิกขา อันเป็นหลักที่บุคคลทั่วไปควรที่จะศึกษา เพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ในพระพุทธศาสนา อย่างแท้จริงและเป็นการพิสูจน์ได้ว่า การปฏิบัติเป็นแนวทางเพื่อความหลุดพ้นหรือ เป็นหลักธรรมที่แท้จริง อันเป็นสัจธรรมตามหลักอริยสัจ 4 ทั้งนี้ มรรคมองค์ 8 เป็นหลักธรรมทั้ง 8 ข้อที่จะต้องยึดปฏิบัติร่วมกันเพื่อเกื้อหนุนซึ่งกันและกันระหว่างองค์ 8 อันเป็นแนวทางแห่งการประพฤติทางกาย วาจาและจิตใจ การประพฤติปฏิบัติตามมรรค 8 จึงนำไปสู่ความสุข หรือประโยชน์ จัดประโยชน์หรือจุดหมายนั้น ออกเป็น 3 ชั้น ได้ดังนี้ 1) ประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไม้ตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข 2) ประโยชน์ภายนอก คุณค่าแก่คุณธรรมความดีงาม รู้จักการทำด้วยความไม่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิตและความเจริญงอกงามของจิตใจ 3) ประโยชน์สูงสุด การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลาย ประจักษ์แจ้งความสุขภายในที่สะอาดบริสุทธิ์ เรียกว่า วิมุตติและนิพพาน จุดหมาย 3 ชั้นนี้ แทนที่ระบบปฏิบัติของมรรค จะถูกจัดชั้นตอนออกมาในรูปของไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิ ปัญญา มรรค 8 ในส่วนที่เป็น โลภะ หรือศีลธรรม เป็นเครื่องชำระจิตใจในเบื้องต้น ให้เกิดการประพฤติปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันส่วนปัญญาและสมาธิ เป็นการเจริญทางจิต ในระดับสูงเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายแท้จริงทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ ปรัชญาเบื้องต้น. (2512). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด.
- เชิด เลิศจิตรเลขา. (2548). จริยศาสตร์พื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: ดอนบอสโ.
- นพวรรณ พันธเมธา. คู่มือการใช้ภาษาไทยแนวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, 2547.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2541). มรรค ผล นิพพาน. กรุงเทพมหานคร: กังหัน.
- _____. (2533). คู่มือมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง. ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2544). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: กองทุนวัฒนธรรม.
- _____. (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- _____. (2536). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- _____. (2539). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2551). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์คิมทอง.
- _____. (2541). ธรรมานุชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต. (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). ความสุขทุกแห่งทุกมุม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. (2552). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิเชียร สุธีโร. (2562). ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธมัตต์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม. 4(1), 42-47.

พระอุทัย จิรธมโม เอกสะพัง. (2534). ทัศนะเรื่องกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทและปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัตย์ และคณะ. (2537). บุรณาการแผนใหม่นักธรรมชั้นโทรวมทุกวิชา. กรุงเทพมหานคร: บ้านหนังสือโกสินทร์.

สถิต วงศ์สุวรรณ. (2540). ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น.

